

banka ve EKONOMİK yorumlar

AYLIK DERGİ • HAZİRAN 1989 • YIL : 26 • SAYI : 6 • 2000 LİRA (KDV DAHİL)

Okurlara Mektup / 3

EKONOMİK YORUMLAR / 5

Dr. Öztin Akgüç

Prof. Dr. Tansu Çiller

Doç. Dr. T. Güngör Uras

Özelleştirmede Dünyada ve

Bizde Yeni Gelişmeler :

Posta İşleri / 23

Selâhattin Özmen

Ekonomik Göstergeler (iç) / 28

Sermaye Piyasası / 29

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Bolak

Özelleştirme Çözüm mü? / 35

Richard Hemming - Ali M. Mansoor

Çev. : A. Kemal Çelebi

Dış Basından / 41

Doç. Dr. Nilfen Altıntaş

Çok Borçlu Ülkelerde Kamu

Harcamalarının Azaltılması / 47

Norman L. Hicks

Çev. : Yrd. Doç. Dr. Kamil Tüğen

Ayın Ekonomik Olayları / 53

İDr. Yıldırım Kılıç

İktisadi Kalkınmada Tarım

Sektörünün Vergilendirilmesi / 59

Ali Yılmaz Gündüz

Durgunluğa giren Türkiye ekonomisine
ilişkin çelişkili yorumlar yapılmaktadır.
Böyle bir ortamda, kısa dönemde
izlenecek ekonomik politikalar
ne olmalıdır?

ÇELİK HALAT

EN BÜYÜK ÜRETİCİ
OLMANIN
SORUMLULUĞUNU
TAŞIYOR.

ÇOKDEMETLİ HALAT
MONOTORON
ÖNGERİLİMLİ BETON TELİ
YAYLIK TEL
GALVANİZLİ TEL ve
LASTİK TELİ

Öncü oluşumuzu bize duyduğunuz güvene borçluyuz.

ÇELİK HALAT
ve
TEL SANAYİ A.Ş.

Kabataş, Setüstü No 27 80040-İstanbul

Tel: (1) 152 45 00 (4 hat) Tlx: 24230 ceha tr Fax: (1) 149 89 22

RENAULT 11...

“YASAMINIZDAKİ
YENİ HEYECAN!”

RENAULT-MAİS
MOTORLU ARAÇLAR İMAL VE SATIŞ A.Ş.

Selin'den yeni bir kolonya

Evet..!
Selin Lavanta

selin®

LAVANTA KOLONYASI

selin®
LIMON KOLONYASI

Doğanın Saf Damlası

banka ve ekonomik yorumlar

Aylık Dergi

Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş.

Adına İmtiyaz Sahibi

KEMAL KURDAŞ

Yazı İşleri Müdürü

DR. ÖZTİN AKGÜÇ

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Asaf Savaş Akat • Prof. Dr. Erdoğan Altın • Dr. Orhan Altan • Prof. Dr. Osman Fikret Arkan • Prof. Dr. Mustafa A. Aysan • Dr. Metin Berk • Prof. Dr. Ünal Bozkurt • Prof. Dr. Kennan Bulutoğlu • Prof. Dr. Nasuhi Bursal • Ege Cansel • Haluk Ceyhan • Prof. Dr. Latif Çakıcı • Melmet Gün Çalika • Şinasi Çelikkol • Ozer U. Çiller • Büled Çorapçı • Ahmet Demirel • Zeki Doğluoğlu • Necdet Durakbaşa • A. Aydın Dündar • Kaya Erdem • Tarhan Erdem • Oktay Ersoy • Prof. Dr. Cumhur Ferman • Prof. Dr. Atilla Gönemli • Prof. Dr. Emre Gönensay • Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu • Erhan İşil • Prof. Dr. Haluk A. Kabaalloğlu • Prof. Dr. Müh. Kemal Kafalı • Adnan Başer Kafağlu • Y. Doç. Dr. Ahmet S. Kalın • A. Nazif Keyman • Prof. Dr. Yildırım Kilkış • Prof. Dr. Tamer Koçel • Prof. Dr. Komal Kurtuluş • Nuh Kuşçulu • Prof. Dr. Erol Manısalı • Prof. Dr. Orhan Morgil • Prof. Dr. Erdoğan Moroğlu • Ziya Nebioğlu • Ergin Neng • Rahmi Onen • Prof. Dr. İsmail Özasan • M. Celalettin Özgen • Ertan Özgür • Tuncay Özihan • Selâhattin Özmen • Prof. Dr. Ergun Özsunay • Doç. Dr. Merih Paya • Prof. Dr. Reha Poroy • Prof. Dr. Dündar Sağlam • Halit Soydan • Prof. Dr. Mehmet Şükri Tekbaş • Osman N. Torun • Prof. Dr. Kemal Tosun • Fikret M. Tuncer • Nezih Tunçsiper • Prof. Dr. Gül G. Turan • Doç. Dr. Şeref Türen • Doç. Dr. T. Güngör Uras • İbrahim Ülkem • Dr. Cüneyt Ülsever • A. Doğan Yalın • Y. Doç. Dr. Göksel Yücel • Doç. Dr. Ahmet Yüksel

Basım-Yayım Danışmanı

M. Tarık Yaşa

OKURLARA MEKTUP

Sevgili Okurlarımız,

Bu sayının «Ekonomik Yorumlar» bölümünde, genelde durgunluğa giren Türkiye ekonomisi üzerinde durulmaktadır. Son günlerde Türkiye ekonomisine ilişkin çelişkili yorumlar yapılmaktadır. Bir görüşe göre, ekonomiyi durgunluktan kurtarmanın yolu talebi canlandırma'dır. Burada özellikle emekçilerin ve tarım kesiminin talebini canlandırılması amaçlanmaktadır. Diğer bir görüşe göre, alınan önlemler erken bir seçim için hazırlık niteliğindedir. İzlenen seçim ekonomisi politikasıyla, geniş kitlelere kısa dönemde refah artışı sağlanmak istenmektedir. Öte yandan, sıkı para politikasından söz edildiği halde, emisyon hacmi, önceki yıllarla kıyaslanamayacak hızlı bir artış tempolu içerisindedir. Yılın ilk aylarında dışıttamda küçük bir artış, dışarıda ise gerileme görülmektedir. Sanayide kapasite kullanım oranlarındaki ve temel malların üretiminde düşüşler göze çarpmaktadır.

«Böyle bir ortamda, kısa dönemde izlenecek ekonomik politikalar ne olmalıdır?» sorusunun cevabını, «Açık Turumma katılan değerli konumcularımız veriyorlar. Ayrıca, ele alınan konuyla iliğli iliğinç açıklamalarda ve önerilerde bulunuyorlar. Örneğin; finans kesiminde kısa dönemde bir reform yapılarak risk sermayesi kurumlarının kurulması gibi... Önce tıkanmış ve dar boğaza girmiş ekonomiyi açmak, ardından bu bozuk ekonomiye işlerlik kazandırmak gibi... Dış borçlar konusunda Paris Klübü'ne başvurarak «yeniden yapılanmaya gitmek ve bu yoldan iç borçları ödemek için de bir kaynak yaratmak gibi...»

Her zaman olduğu gibi, Dergi'de yer alan diğer yazıları da iliğinli çekeceğini umuyoruz ve onları da okumanızı tavsiye ediyoruz. Bunun için ayrıcağınızın zamanını boşuna harcanmadığını göreceksiniz.

Saygılarımızla,

AYLIK DERĐİ HAZİRAN 1989 YIL : 26 SAYI : 6 200 LİRA (KDV DAHİL)

İDARE YERİ : Binbirdirek Mahallesi, Suterazlı Sokak No. 6 Kat 2; Sultanahmet - İstanbul • TELEFON : 526 34 11 • YAZIŐMA : P.K. 769; Karaköy - İstanbul • AÇIKLAMA : Dergi'de çıkan yazılar kaynak göstermek koşuluyla alınabilir • KDV DAHİL YILLIK ABONE : 24.000.— TL; ÖĞRENCİLERE : 12.000.— TL • İLAN FİYATLARI : Arka Kapak 500.000.— TL, Ön Kapak İçi 300.000.— TL, Arka Kapak İçi 250.000.— TL, Tam Sayfa (Ekonomik Yorumlar bölümü öncesi ve içi) 200.000.— TL, Tam Sayfa 175.000.— TL, Yarım Sayfa 100.000.— TL, Çeyrek Sayfa 50.000.— TL, Renk Farkı 100.000 TL • NOT : İlan fiyatlarına % 10 oranında KDV ilave edilecektir • BANKA HESAP NUMARALARI (İstanbul) : Akbank Türbe Şubesi 443, İş Bankası Türbe Şubesi 15410, Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesi 768 • DİZĐİ - TERTİP - BASKI : Met/Er Matbaası, Telefon : 528 28 90 • İLT : ŐEMA, Telefon : 556 31 09 • BASKI TARİĞİ : 17 Haziran 1989 • SAYISI : 6000

Çeşitli
endüstriyel
makina ve tesislerde
frenleme ve kavrama
problemlerinizi için

ERKA®

ERKA

ERKA BALATA VE OTOMOTİV SAN. A.Ş.

Cicöz Yolu No: 32-34 34150 Bayrampaşa-İstanbul
Telefon: 567 57 20 (4 hat) Teleks: 22221 Erom Tr Telefax: 5676145

ekonomik yorumlar

AÇIK OTURUM

KATILANLAR :

- Prof. Dr. Tansu ÇİLLER
Öğretim Üyesi
Boğaziçi Üniversitesi
- Doç. Dr. T. Güngör URAS
İktisatçı - Yazar

YÖNETEN :

- Dr. Öztin AKGÜÇ
Öğretim Üyesi
İ.Ü. İşletme Fakültesi

Durgunluğa Giren Türkiye Ekonomisinde Kısa Dönemde İzlenecek Ekonomik Politikalar

AKGÜÇ — Efendim, toplantıya hoş geldiniz. Türkiye'de kısa dönemde iktisat politikası ne olmalıdır? Toplantıda önce dilerseñiz bunu tartışalım. Uzun dönemde politikanın ne olabileceği konusunu ayrı bir plân toplantısında tartışabiliriz.

alınan son önlemler
ve ekonomide göze
çarpan gelişmeler

Son günlerde alınan bazı ekonomik önlemler var. Bu önlemler daha çok belli kesimlerin talebini artırmaya yönelik olarak görülüyor. Özellikle, toplu sözleşmeler geçmiş yıllara kıyasla daha yüksek oranlarda artışlarla bağlanıyor. İkincisi, tarım ürünlerine verilecek olan fiyat artışları

görelî olarak daha yüksek belirleniyor. Üçüncüsü, kesin rakam belli olmamakla beraber Temmuz ayından itibaren maaş ve ücretlerde önemli boyutlarda artış sağlanacak söylentisi dolaşüyor. Böylece ekonomide talebi canlandırmak yoluyla 1988 ortasından itibaren ekonomide görülen durgunluğun ortadan kaldırılmasına çalışılıyor. İzlenen kısa dönemli iktisat politikasına ilişkin birinci yorum bu. Ekonomide bir durgunluk başlamıştır. Bu durgunluğu çözenin yolu da, ortadan kaldırmanın yolu da talebi canlandırmaktır. Kimin talebini canlandırabiliriz? Emekçilerin ve tarım kesiminin talebini canlandırmak suretiyle ekonomide bir hareket yaratabiliriz. Bu bir yorum tarzı.

Alınan önlemlere ilişkin ikinci bir yorum da bir erken seçim hazırlığıdır.

Bir seçim ekonomisi politikası izlenmektedir. Böylece geniş kitlelere kısa dönemde refah artışı sağlamakla suretiyle, bunun politik sonuçlarını yapılıcak bir genel seçimde toplamaktır. Böylece, izlenen kısa vadeli politika iki açıdan değerlendiriliyor.

Ekonomik gelişmelere baktığımız zaman, tabii ki ilk beş aylık rakamlar henüz yeterli değil kesin değerlendirme konusunda ama, gözlediğimiz bazı gelişmeler var. Önemli bir gelişme emisyon artış hızında görülmektedir. Türkiye'de her ne kadar sıkı para politikası izleniyor denilirse de, 1989 yılının ilk beş ayındaki emisyon hacmi, bundan önceki yıllarla mukayese edilemeyecek ölçüde hızlı bir artış temposu içerisinde. Yılbaşında 4.5 trilyonla başlayan emisyon, Mayıs ayı ortasında 6.1 trilyon liraya yükseldi. Aşağı yukarı % 30'un üstünde bir artış gösterdi. Halbuki geçmiş yıllarla karşılaştığımız zaman şu olguyu görüyorduk; Türkiye'de parasal gelişme yılın ilk dört, beş ayında olmaz. Esas parasal gelişme, Haziran - Temmuz aylarından sonra başlar. Eylül-Ekim ayında da doruğa yükselir. Bu yıl ise hızlı parasal gelişme, çok daha öncelerden başlamış durumda.

Dikkatimizi çeken diğer bir gelişme, 1989 yılının ilk üç aylık dışsatım rakamlarındaki artışın geçen yılın ilk üç aylık rakamlarına göre çok yavaş olduğudur. Mart ayı dışsatımındaki artış, kümülatif olarak dışsatımın bir önceki yıla göre ancak % 1'in altında artmasına olanak vermiştir. 1988 yılının ilk üç ayında 2.802 milyon dolar olan dışsatım, 1989 yılında da 2.830 milyon dolardır. Ayrıca, teşviklerin, vergi iadelerinin Nisan ayında kalkması sonucu genellikle vergi iadesinin kalıntısından istifade etmek isteyenlerin Mart ayında büyük bir çaba sarfettikleri de göz önüne alınır, 1989 Mart ayı ihracat rakam-

larının da büyük ölçüde zorlanmış bir rakam olduğu dikkati çekmektedir.

Dikkatimizi çeken diğer bir olgu da dışsatımla birlikte dışalımın da kıpırdanmadığıdır. Bu eğilimi 1988 yılının ortalarına kadar uzatabiliriz. 1988'in ilk altı ayındaki artıştan sonra dışsatım yılın ikinci altı ayında hiç artmamıştır, ithalat da gerilemiştir. Geçen yıl, her ne kadar dışsatım % 11, dışalım da % 1-2 arttı gözüküyorsa da, bu tamamen ilk altı aylık performanstan kaynaklanıyor. Yoksa yılın ikinci altı ayında ihracat artmamıştır, ithalat ise gerilemiştir. İthalattaki gerileme 1989 yılında da sürmektedir. Yılın üç ayında dışalım 3.317 milyon dolar olarak % 4.8 oranında azalmıştır.

Türk ekonomisinde gerilemeyi gösteren diğer bir gösterge, kapasite kullanım oranlarındaki düşüştür. 1988 yılının son dört aylık rakamları, Türkiye'de kapasite kullanım oranlarının düştüğünü gayet belirgin bir şekilde ortaya koymaktadır. Üç aylık üretim rakamları elimizde yok; fakat 1989 Ocak-Şubat aylarına ait üretim rakamlarına baktığımız zaman da yine temel mallarda üretim düşüşleri göze çarpmaktadır. Demek ki, Türkiye'de bir yandan durgunluğu ortaya koyan bazı göstergeler varken, öbür tarafta da gayet hızlı bir parasal gelişme var. Çelişkili bir durum yaşanıyor.

Böyle bir ekonomik ortamda kısa dönemde izlenecek politika ne olabilir? İsterseniz bunu tartışmaya girelim. Sayın Çiller ilk önce sizden başlayalım. Acaba kısa dönemde ekonomideki bu çelişkili durumu çözebilmek için nasıl bir politika izlenmelidir?

Yayına Hazırlayan :
Dr. Targan Ünal

---

türkiye tipik stagflasyon belirtilerinin yaşandığı bir dönemden geçmektedir; sanayinin finansman sorunu vardır ve katma değer içinde ücretler ile faizler yer değiştirmiştir

ÇİLLER — Sizin biraz önce belirttiğiniz gibi, bütün bu durgunluk alametleri devam ederken —yani bir yandan kapasite kullanım oranları düşüyor, bir yandan üretim duraklıyor, bir yandan içteki talepte bir sıkıntı var— bir yandan da fiyatlar artıyor. Demek ki Türkiye tipik stagflasyon belirtilerinin yaşandığı bir dönemden geçiyor. Böyle bir durumda kanımca yapılacak iki şey var. Birincisi, talebi yükselterek veya alçaltarak enflasyonu kontrol altına almak geçerli olamayacağından, başlangıçta doğrudan doğruya arz kanadına yüklenmek, strüktürel birtakım sorunların ne olduğunu görmek lazım.

Burada sanayi kesiminin talebe karşılık vermesi veya verememesi olayı bence çok önemli değildir. O talebin belki dışardan da bulunması söz konusudur. Bugün Türk Lirası'nın değeri, enflasyon oranının daha üstünde seyretmektedir. Yani Türk Lirası şu anda aşırı değerlenmiş bir durumdadır. Vergi iadelerindeki sıfırlanmayı veya düşmeyi de ilave ederseniz, belki daha gerilerdedir ama, buna karşılık başka yöntemlerle ihracatı sübvansane etme eğilimi Mart ayında bir ölçüde belirlemiştir. Önemli olan talebe dönük bir cevap değildir, sanayinin bir finansman sorunu vardır. Sanayici bugün krediyi, kredi faiz oranları düşmesine rağmen istemiyor. Çünkü, şu andaki durumu itibarıyla

faizler zaten üreticilerin katma değerinde çok büyük bir yer kaplıyor. Ücretlerle faizler yer değiştirdi. Katma değer içinde ücretlerin payı çok daha düşük, buna mukabil faizlerin payı giderek artıyor. Sorun, finansman bulmak, kaynak bulmak da değil Sorun, alabilecekları boyutlardaki kaynağı çok düşük fiyatla almak veya ortak bularak öz kaynakları artırmak.

Olaya bu şekilde bakıldığında, bence öncelikle yapılacak şey hemen finans kesiminde bir reformdur. Evet, finans kesiminde kısa vadede hemen bir reform. Finans kesimindeki reform derken, kurumlardaki çok acil çeşitlendirmeleri kast ediyorum. Bunu meselâ Kanada yaptı. Risk sermayesi kurumlarını böyle bir enflasyonist ortamda kurdu. Bunun için para nereden bulunmuştur? Risk sermayesi kurumları, fonların, özellikle özelleştirmeden gelecek kaynakların büyük bir kısmını alır. Bankaların elindeki birtakım fonlar buraya devredilebilir. Kamunun da küçük pay sahibi olacağı bu kurum, ortaklık bazında birtakım işletmelere yabancı sermaye de bularak bir üretim artışı sağlar. Bunun çok uzun vadeli olmasına gerek yok. Bu olayı Kanada, aşağı yukarı üç ilâ altı ay içerisinde yapabildi. Büyük çapta değil ama, küçük birtakım sektörlerle yönelik böyle bir girişimi yapmak mümkün. Böyle bir finansal ve kurumsal reformu Türkiye oluşturmak mecburiyetinde. Aksi takdirde eğer sadece talep tarafından uyandırılmayı beklerse, üretim dalı, buna cevap vermeyecektir. Talep artışına cevap verse bile, ilk aşamada enflasyon beklentileri ve kısır döngüler yeniden oluşacaktır. Enflasyon kısır döngüsünü kesinlikle kıramayacaktır. Enflasyon kısır döngüsünü kırmadığı zaman da istikrarsız ortam devam edecek ve bu ortamda üretimi arttırmak, kapasiteyi arttırmak için yatırıma yönelmek zaten mümkün olmayacaktır.

Talep tarafıyla üretimi uyarabilmek iki şeye yol açacak. Birincisi, kısa vadede hemen bir enflasyona; çünkü o anda üretim buna cevap veremeyecektir. Olay enstantane değildir. Üretim artışı için birtakım kararların alınması lazım, üretim artışı için belli bir zaman gerekli. Bu arada esasen çok büyük ölçüde emisyon artışı var. Ve zannedildiğinin tam tersine emisyon artışı artık 7-8 ay sonra fiyatlara aksetmiyor 2-3 ay içerisinde aksetmiyor. Bunun ağırlığını Türkiye zaten şu anda duymakta. Bu arada bir de talep artışları olacak. Enflasyonla birlikte politik istikrarsızlık, yatırımcıda ve üreticide bir donukluk yaratacak. Tabii bu arada faizler reel olarak sınıflansa dahı nominal faizlerde oynama, yükselme sonucu üretim birimlerinde bir donukluk ve cevap vermeme isteksizliği olacaktır. Dolayısıyla çok kısa vadeli olmayan bir paket halinde düşünüp finansal kesimde bir kurumsal reform ve ortaklık bazında finansman sağlamak ve bu ortaklık bazındaki finansman ile yabancı sermaye ve özelleştirmeden gelen kaynakları da bütçe açıkları için kullanmadan, üretim birimlerine doğrudan aktarmanın yerinde olacağını düşünüyorum.

AKGÜÇ — Sayın Çiller, bazı araştırmalarda, örneğin İSO'nun yaptığı anketlerde, sanayiye «Niye kapasiteyi kullanamıyorsunuz, kısıtlayıcı faktörler nelerdir?» diye sorulduğunda, talep yetersizliği birinci sırayı alıyor. Yıllar içinde bakıldığında, bu cevabın, talep yetersizliğinin ağırlığı giderek artıyor. 1987'nin son üç ayından beri anketlere baktığımız zaman, kapasiteyi kullanamama nedenleri arasında talep, hem ilk sırada yer alıyor hem de ağırlığı giderek artıyor. Örneğin eskiden işletmelerin % 40'ı talep yetersizliğinden şikâyet ederken, şimdi % 60'ı şikâyet etmeye başlıyor. Birinci nokta bu. Bazı sektörlerde ciddi bir talep yetersizliği sorunu var.

İkinci nokta ki bence önemli olan o, hangi sektörlerde talep sorunu var? Benim görebildiğim kadarıyla Gıda ve Dokuma Sanayiinde kapasite kullanımında fazla düşüş yok. Kapasite kullanımını daha çok Ana Metal Sanayii, Metal İşleme Sanayii ve Taşıt Araçları Üretim Sanayiinde düşüyor. O halde Türkiye'de ara malı, sermaye malı ve dayanıklı tüketim malı üreten sanayilerde galiba daha çok sorun var. Dayanaksız tüketim malı üreten sanayilerde bu aşamada talep bir sorun olarak gözüküyor. Talep yönüyle meselenin üzerine gittiğiniz zaman hangi sanayileri ilk önce hareketlendireceğiz? Dayanaksız tüketim mallarında fazla bir sorun yok. Sorun daha çok ara malı ve sermaye malı üretenlerde. Demek ki sorunun çözümüne talep yönünden gittiğiniz zaman, talebi başka yollarla canlandırmak lazım. Açıkcası yatırım talebini artırmak lazım ki, bazı sektörler canlanabilsin. Şöyle diyebilir miyiz? Olaya talep yönüyle yaklaşak bile, daha çok gıda maddesi ve dokuma sanayiine yönelik talebi canlandırmak; dayanaksız tüketim mallarına karşı iç talebi artırmak, belki şu aşamada, kısa vadede çok şey ifade etmeyecek.

ÇİLLER — O da zaten dışarıya yönelebilecek bir konu. Aslında orada iç talebi kısmakta yarar var. İhracatta bir duraklama olduğunu biliyoruz. Netice itibariyle üretimde hemen bir artış olmayacağına, kapasite kullanımında da bu tip dallarda -tekstil başta olmak üzere- bir düşüş olmadığına göre; buralarda iç talebi canlandırmak değil, tersine düşürmekte yarar var ki üretimi bir miktar daha dışarıya yönlendirebilim.

Sayın Akgüç, bir noktaya daha dikkati çekmekte yarar var. Türkiye'deki ortalamalar itibariyle bakıldığında zaman kapasite kullanımı, aslında o kadar düşük değil. Bir % 70'lik

kapasite kullanımı, ortalama olarak bakıldığı zaman aslında çok yüksek bir atıl kapasiteye kesinlikle işaret etmiyor. Yüzde 70 ile yüzde 75 arasında kapasite kullanımı, aslında «minimum cost» dediğimiz, yani en düşük maliyetlerin olduğu bir çizgidir demektir. Kapasite kullanımında % 80'leri aştığınız zaman, esasen maliyetlerde büyük artışlar olması, üstelik bunun dışında kapasite genişletici yatırımların mutlaka yapılması gündeme gelir. Dolayısıyla sorun, «Kapasiteler düşüyor, işte kapasite kullanımını 2-3 puan düştü, aman bir atıl kapasite var bunu kullanalım.» değildir. Türkiye'de o atıl kapasite kullanıldı zaten. 1980'li yılların başlarında kapasite kullanımlarında büyük artışlar oldu. Ama bugünkü seviyelerinden kapasite kullanım artışlarını o kadar fazla gözde büyütmek lâzım; çünkü, bu artışlar maliyet artışlarını da beraberinde getirecek çizgidedir. Ayrıca bir de sizin işaret ettiğiniz konu var. Yani yatırım malları ile tüketim malları arasındaki farklılık. Tüketim mallarında hence içteki talebi uyarmanın dışı satışları bütübütün olumsuz etkileyeceğini de gözlemlemek lâzım.

AKGÜÇ — Evet, endüstriler arasındaki girdi-çıkı ilişkilerini bilip hence hareketlendirmeyi ona göre yapmak lâzım. Çok sayıda endüstri ile girdi çıktı ilişkisi olan endüstriler, böyle bir dönemde hareketlendirilmeli. Biz galiba ekonomiyi canlandıracamız diye ters tepecek yönde talebi canlandırıyoruz. Yani gıda ve dokuma sanayiine yönelik talebi canlandırıyoruz. Daha çok altyapı yatırımları yaparak, üretken yatırımlar hızlandırılarak talep canlandırılabilir. Yani talebi artıralım ama, talebi başka alanda açıkçası yatırım yaparak canlandıralım. Bir de demin işaret ettiğiniz gibi, kapasite kullanımında rakamlar anlamlı değil.

Çünkü, her sektörde kapasite kullanım oranı farklı. Bazı sektörlerde kapasite kullanımı oranları hâlâ yüksek, bazı sektörlerde daha büyük düşüşler var. Daha çok ara imali ve sermaye mali üreten sektörlerde sorun var gibi gözüküyor. Evet Sayın Uras, siz kısa dönemde olayı nasıl görüyorsunuz?

türk ekonomisi şu anda bir dar boğaza girmiştir; bu ekonomi önce açılmalı, sonra ona işlerlik kazandırılmalıdır; oysa hükümet, 1989'u kurtarmak ve parlak bir şekilde seçime gitmek arzusunda

URAS — Efendim, kısa dönemde alınacak önlemler üzerinde konuşurken iki gerçeğe dikkat etmekte yarar var. Birincisi, Türk ekonomisi şu anda bir dar boğaza girmiştir. Normal bir ekonomide kötüye gidişi düzeltmek başkadır, dar boğazda tıkanmış bir ekonomiyi önce dar boğazdan çıkarmak sonra düzeltmek başkadır. Açıkçası ekonomide iki aşamalı bir düzeltme operasyonuna ihtiyaç var: (1) Tıkanmış, dar boğaza girmiş ekonomiyi açmak ve (2) Tıkanıklıktan çıkan bu tozlu ekonomiyi işlerlik kazandırmak. Kısa dönemde bunu yapmak için uygulanacak akılcı tedbirler vardır. Bütün dünyada olduğu gibi, yani yeni bir şey keşfetmeyeceğiz. Bunlar tartışılabilir. Fakat bizim bir de şansızlığımız var. Kısa dönemde önümüzde bir seçim ortamı var. Za-

ten Türkiye son sekiz senedir altı tane seçim ve referandum yaşamış, şimdi bir yenisini yaşıyor. Bu sene de bir seçim ekonomisi var, ekonomik kararları alabilecek hükümetin seçim endişesi var. Ekonomiyi düzeltmekten çok seçimi kazanabilme endişesi var. Onun için burada akılcı önlemleri tercih etme yerine kendisine oy getirecek önlemlere yönelmesi tehlikesi var ki bunu da yapacağı görülüyor. Şöyle ki, tıkanmış ve bozulmuş bir ekonomiyi iki aşamada düzeltmenin yolu belli kesimlere tabii ki bir fatura yüklemektir. Halbuki bu faturayı yüklemeye ekonomik tedbirleri alacak olan bu iktidar hazır değil. Bu da ikinci çok büyük bir dezavantaj.

Onun için kısa dönemde ne yapılabilir, bu gerçekleri göz önünde bulundurarak tartışmak lazım. Şimdi ben, kısa dönemde neler yapılabildir çok kısa dönemde mevcut iktidarın neler yapabileceği konusundaki sezgilerimi vurgulayayım. Anlaşıyor ki mevcut iktidar kısa dönemde, yani kısa dönem dediğinde hemen bu içinde bulunduğumuz yılın sonuna kadar olan dönemi kastediyorum, her kesimi memnun etmek istiyor. Her kesimi memnun etmek politikası sizlerin de dediğiniz gibi, satın alma gücünü, talebi uyurarak önce talep yaratmak, ondan sonra bu talebe uygun olarak ekonomide üretim birimlerini harekete geçirmek. Tabii ki bu tip politikalarda en büyük tehlike şudur: Her kesimi memnun etmek pahasına ekonomik yapıdaki dejenerasyonun daha da bozulmasına sebep olmak. Biz bir yapısal bozukluktan söz ediyorduk. Bu yapısal bozukluğu ekonomideki durgunluk, belli tasfiyelere götürüyordu. Bunun sonucunda bazı firmalar batacak, marjinaler tasfiye olacaktı. Şimdi bu ortamda, o marjinalere gene yaşama şansı ve suni bir teneffüs imkânı sağlanacak, onlar tekrar ortaya çıkacak; yani faturası ödenmiş, tas-

fiyeye gitmek üzere olan marjinallere gene yaşama şansı doğacak. Bu mikro açıdan bir kazançtır, marjinaler batmadı diye sevinelim ama, diğer yandan makro açıdan, ekonomi yönünden değerlendirildiğinde, hem şimdi hem ileride ödenecek faturaları yeniden ortaya çıkaracaktır.

Hükümetin bu günlerde aldığı bir karar da bunun bir göstergesidir. Hükümet, aldığı kararlar tarım ürünlerinde, dayanıklı tüketim ürünlerinde, otomotiv ürünlerinde gümrükleri ve fonları düşürmekle ne amaçlamaktadır? Demek ki, piyasaya sürülen paranın karşılığında yerli üretimin hemen reaksiyon gösteremeyeceğini, piyasada kuyrukların veyahut da fiyat artışlarının meydana gelebileceğini görmekte ve bundan endişe duymaktadır. Bu şekilde karar almakla, tarım ürünleri açısından hem kuraklık dolayısıyla piyasadaki kıtlığı önlemeye hem de memur ve işçi kesiminde dayanıklı tüketim mallarına olan talebi arttırmayı amaçlamaktadır.

Demek ki Hükümet, şu anda 1989'u kurtarmak ve parlak bir şekilde seçime gitmek istiyor. Biz ise tam tersini düşünüyoruz. «Ekonomiyi akılcı politikalarla 1989'da nasıl düzlüğe çıkarabiliriz?» diyoruz. Ekonomiyi 1989'da akılcı politikalarla düzlüğe çıkarmanın, fiyat artışlarını önlemenin yolu birtakım ciddi, acııcı tedbirleri gerektirir. Halbuki Hükümet, acııcı tedbir almaya niyetli görünmüyor.

Şimdi çelişiklere dikkat çekeceğim. En büyük çelişki, tasarruf faiz oranlarıdır. Önümüzdeki döneme büyük bombalarla giriyoruz. Nedir bu bombalar? Birincisi, emisyon kontrolünden çıkmıştır. Esas emisyon artışı Temmuz, Ağustos'ta olacakken biz emisyonu Nisan sonunda Mayıs başında patlatmışız. Dünyada dolar kıymetlenirken, Türkiye'nin ihracatı düşerken, döviz kuru ayarlamalarının frenine basmışız. Beş aydır gerçekçi

kur ayarlamalarını sınırlandırmışız, bu da bir başka bomba. Bugüne kadar hep direnmiş, serbest faiz, yüksek faiz, enflasyonun altında olmayan faiz şeklinde. Şimdi mevduat faizini de düşürüyoruz. Bunlar, önümüzdeki dönemde çok büyük spekülasyon hareketlerin bombalarıdır.

AKGÜÇ — Aslında geçen sene-den kalma bir bomba var ki son derece önemli. Bankalarda Ekim ve Kasım aylarında toplanmış olan 3-4 trilyonun faizi meselesi. Ekim ve Kasım aylarında bunların faizlerinin ödenmesi sorunu olacak.

ÇİLLER — Geçen sene ne toplanmış onu da söyleyeyim. Mevduat faizlerinin tümü yüksek oranlarda toplanmış olmasına karşın altı aylıklarda negatif faiz var. O kadar yüksek faizle dahi başa çıkamamışsınız, şimdi faizleri düşürdünüz, sistem büsbütün allak bullak oldu.

URAS — Bu çelişkiler içinde bu bombalar yakında patır patır patlayacak. Ne zaman patlayacak? Bunlar her halde seçimden önce patlayacak. Eylül ayında patlayacak bu bombalar.

AKGÜÇ — Ben bankacılık kesiminde patlamayı daha çok Ekim, Kasım aylarında bekliyorum.

URAS — Piyasaya paralar dökülecek. Piyasaya para döküldüğü zaman fiyatlar artacak, dövize hücum başlayacak, o zaman dövizin fiyatı artacak. İhracata da gerekli teşviki göstermediğiniz için döviz sınırlanacak. Bunlar tek yanlı olarak piyasadaki talebi arttıracam demekle çözümler. Bunlar büyük bir ekonomik pakettir.

ÇİLLER — Olan döviz de sarfediyorsunuz zaten.

«ben şimdi sorumluluk taşıyan bir kimse olsaydım, ülke çıkarlarını düşünür, seçim ekonomisinin yararı olmayacağını görür ve ekonomiyi daha fazla tahrip etmeden başkalarına bırakmanın yiğitliğini gösterirdim»

URAS — Olan döviz de ithalata sarfedeceksiniz. Şimdi bütün bu koşullar içinde, acaba ben yetkili ve sorumlu olsam ne yaparım? Şu anda eğer ben sorumluluk mevkiinde, sorumluluk taşıyan bir kimse olsaydım, ANAP'ın sorumlu bir mensubu olsaydım, ülke menfaatlerini düşünüp, ne kadar oy kaybım olsa da seçim ekonomisinin pek yararı olmayacağını görerek, hiç olmazsa ekonomiyi daha fazla tahrip etmeden başkalarına bırakmanın kahramanlığını, yiğitliğini gösterirdim. Nedir bu yiğitlik? Seçim ekonomisi ile bu bombaları en yüksek güçte patlatacak ortamı yaratacak yerde, bu bombaların tesirlerini yok edecek tedbirleri almak yiğitliği... Nedir bu tedbirler? Bir kere döviz kurlarının artmasını kimse istemez; bu çok kötü bir şey ama bugün bir gerçek var ki döviz kurları çok anormal bir şekilde sınırlandırılmıştır.

ÇİLLER — Çok doğru da, orada bir soru sorulabilir mi? Şöyle ki, Türk Lirası'nın aşırı değerlendirmeye gitmesinin ihracata yapacağı etkiyi, kaynak dağılımındaki etkilerini düşünmüyoruz ama, Türkiye'de zaten ihracata dönük mallarda bir kapasite düşmesi yok, çeşitlendirme için yatırım da yok.

Aşağı yukarı üretim artışı da yok. Böyle bir durumda sadece kur ayarlaması ile ihracatı artırmak mümkün mü? Üretimi uyaramadığımız, artırmadığımız bir ortamda kur ayarlamaları gerçekten uyarıcı olur mu, olmaz mı?

URAS — Efendim, buraya müsaa-denizle cevap vereyim. Zaten hükümetin güvenliği de bu. Özellikle kur ayarlamalarında biraz yavaş davranıyor. Şöyleki: (1) Bankalarda ve Merkez Bankası'nda belli bir döviz birikimi var. Çünkü ithalat durakladı, Yatırım yok. (2) Turizm dolayısıyla döviz gelmeye devam ediyor. Özellikle işçiler geliyor, işçi dövizini girişleri var.

AKGÜÇ — İşçi dövizleri bu yılın ilk iki ayına geçen yıla göre daha hızlı bir artış gösteriyor. Bunun nedenini, ihracattaki duraklama ile birlikte şu şekilde açıklamak olası. Türkiye'de ihracata verilmiş olan teşvikler kaldırıldıkça, o hayali dediğimiz ihracat azalıyor. Hayali ihracatın rakamlarda doğurduğu şişkinlik ortadan kalkıyor. İkincisi ise KDV iadesinden yararlanana kesim, küçük ihracatçılar var. Maliye bu kesimi sıkıştırmaya başlayınca, onlar da dış piyasadan çekiliyor. İhracatı sırf KDV iadesine dayandıran kesim dış pazarlardan çekiliyor. İhracattaki duraklama daha çok bu iki nedenden kaynaklandı kanısındayım. Birincisi, haksız KDV iadesinin kaldırılması ki, Maliye Bakanlığı bu meseleyi oldukça ciddi tuttu. Dolayısıyla sırf KDV iadesi almak için birtakım oyunlar yapanlar piyasadan çekiliyor. Bir de hayali ihracat olayı ki, o da buna bağlı olarak azalıyor. Yoksa, ciddi firmalar belli bir dış pazara girdikleri için bu pazardan çıkmak istemiyorlar. Zarar etseler de bu pazarı tutmaya çalışıyorlar. Gerçek ihracatçı böyle davranıyor. Kâr etmese bile, hâlâ ihracata

devam ediyor. Çünkü yatırım yapmış, piyasayı tutmuş olan ihracatçı, kâr etmiyorum diye piyasadan hemen çekilmek istemiyor. Gerçek ihracatçı halen ihracat yapmakta direnmiyor.

URAS — Sayın Akgüç'ün görüşüne iştirak ediyorum. Özellikle üretici ihracatçı için, Türkiye'de ihracata göre üretim tesislerini kurmuş, üretimini ihracata göre ayarlamış kimseler için ihracata devam etmek çok önemlidir. Burada yalnız bir sınır vardır. İhracatın zararını belli ölçüde iç piyasadaki satışlara yansıtabilmek, birinci sınırdır. İkinci sınır ise Türkiye'de Kamu İktisadi Teşekkülleri'nden ve diğer özel sektörden alınan girdilerin maliyet artışlarının getirdiği yükü masedebilme kapasitesidir. Bugün ben, bu kapasitenin henüz aşılmadığını, fakat yakında aşılabileceğini düşünüyorum. Şöyleki, döviz sabit kalıyor, ithal girdileri aynı kalıyor ama, Türkiye'de KİT'lerden gelen, diğer sanayilerden gelen önemli girdiler var.

KİT'lerden gelen girdiler nedir? Petkim'den gelen girdiler, elektrik enerjisi, demir-çelik, pamuk ipliği... Bunların fiyatı dövizden bağımsız olarak gene artmaya devam ediyor. Bunlara sürekli zam yapılıyor. Bu zamları üretici firmanın, döviz kuru artmasa dahi belli ölçüde masedebilme imkânı var. Bunların hepsini yerli fiyatta bindirebilme imkânı sınırlı. Bunun için korkuyorum, çünkü bunların pazarı Sayın Akgüç'ün belirttiği gibi devamlı pazar. Bunlar ufak zararlarla, fiyatlardaki ufak oynamalar nedeniyle ile o pazarı kaybetmek istemiyebilirler, zararlı masedebilirler ama, bu uzun süremez, devam edemez. Endişem bu. Döviz kurlarındaki frenli gidış belki büyük ihracatçılarda üç ay, dört ay, beş ay tesir gösteremeyebilir ama, bu böyle çok uzun sürürse, o zaman bunlar pazarı terk etmek zorunda kalabilirler.

Şimdi, Sayın Çiller'in sorusuna cevap vermek istiyorum. İşçi dövizleri bu sene neden böyle devam ediyor? Sayın Akgüç'ün belirttiği nedenle, işçinin dövizini Türkiye'ye gönderdiği iki kanal var. Biri normal kanaldan geliyor; diğeri de Türkiye'nin dış ticaretçilerinin, bunlara dolaylı talebi ile geliyor. Açıkçası, ithalatçının ve Türk ihracatçısının kullanımı ile geliyor.

AKGÜÇ — Buna üçüncü bir yol ekleyebiliriz. İşçi dövizlerinin bir kısmını Dresdner Bank aracılığıyla Türkiye'ye borç olarak veriliyor, bir kısmı da dış ticaret ve hizmet sektörünü dışarıdan destekliyor; işçi dövizlerinin bir bölümü, dışsattım veya hizmet geliri olarak giriyor.

URAS — Bu sene dış ticaret sektöründe ithalatın ve ihracatın durması, ithalatın ve ihracatın nitelik değiştirmesi nedeniyle. İşçi, Türkiye'ye teorik olarak 100 birim para gönderiyordu. Bu 100 birimin teorik olarak 45 birimi banka kanalı ile geliyordu. 25 birimini devlete banka borç olarak veriyordu. Geri kalan 30 birimini de ithalatçı ve ihracatçı dolaylı olarak Türkiye'ye getiriyordu. Şimdi ithalatçı ve ihracatçı ortadan kalkınca, Türkiye'ye normal yoldan, işçi dövizli olarak gelen para artmaya başladı.

Diğer yandan faiz politikasının önemine değinmek istiyorum. Faiz politikası iki yönden önemli. Bankalar, bugünkü faizin üstünde faiz vererek para toplamaya niyetli değil. Hatta bugünkü faiz oranı ile bu parayı toplamak bankaları rahatsız ediyor. Eşka bir deyişle pahalı giren para banka kasalarını yakmıştır. Şimdi siz, bankalara bu durumda «Faizini yükselt, daha yüksek faiz ile halktan para topla.» diyemezsiniz. Ama öte tarafta bir gerçek var. Alternatif tasarruf aracı nedir? Sermaye piyasası yok. Banka enflasyonun altında

para verecek. O zaman halka ne yapmak düşüyor? Ya gidecek tüketim malına yatıracak, yahut gene gayrimenkul spekülasyonu başlayacak, ya da döviz ve marka olan talep artacak. Bunun için Türkiye'de tedbirleri bir bütün içinde düşünmek lazım. Biz maalesef teker teker tedbir alıyoruz. Tamam işte bunu da yaptık ya diyoruz. Onun yan tedbirleri alınmadığı müddetçe, o tedbirin yan faturasını ödüyoruz; perakende alınan tedbirler de bir işe yaramıyor.

kısa sürede
yeni kaynaklar
yaratılamayacağına
göre, bazı kesimlere
kaynak aktarılacak
ise, bazı kesimlerden
de bunun kesilmesi
gerekir; vergi önlemleri
almadan kaynak
aktarması çok zordur

AKGÜÇ — Şimdi dilerseviz, Türkiye'de izlenebilecek somut politikalara geçelim. Gerçi bu konuda da bazı öneriler yapıldı. Sayın Çiller vurguladı, risk sermayesi sağlanan fonlar oluşturalım dedi. Burada dikkati çeken bir nokta şu: Türkiye'de eğer bazı kesimlere kaynak aktarılacak ise, bazı kesimlerden de bunun kesilmesi lazım; kısa sürede yeni kaynaklar yaratamayacağımıza göre. Biz hakikaten ciddi olarak, işçiye veyahutta memura, tarım kesimine reel kaynak aktarmak istiyorsak, o halde bunları da bazı kesimlerden kesmemiz gerekiyor. «Bunları hangi kesimlerden kesip de aktaracaksınız?» sorusu var. Vergi tedbirleri alınmadan kaynak aktar-

ması çok zor. Fiyat artışları bir süre sonra memura, işçiyi aktarmış gibi gözüktüğünüz kaynakları tekrardan negatife dönüştürür. O halde eğer bu konuda ciddi isek, reel bir aktarma yapmak lazım. Reel aktarma demek, belli kesimlerin vergilendirilmesi demektir. Belli kesimlere verdiğiniz sübvansiyonları, teşvikleri kaldırmak demektir. Hükümette ciddi olarak böyle bir eğilim gözükmüyor.

ÇİLLER — İşte işin özü de buradadır zaten. «Türkiye'de bundan daha fazla vergi alınabilir mi?» sorusuna cevap vermek lazım. Bugün, Türkiye'deki vergi yükünün, kişi başına gelire oranlandığında, öyle düşük olmadığı görülür. Ortada vergi adaletsizliği var, olay orada. «Vergi yükü çok düşük, gidelim daha fazla toplayalım.» demek mümkün değil.

AKGÜÇ — Orada bir saplama yapabilir miyim, Sayın Çiller? Yeni bir çalışma nedeniyle rakamlar saptandı. 1978 yılında Türkiye'de vergi yükü neyse 1987 yılında da aynı: % 24,3. Geniş anlamda vergi gelirlerinin GSMH'ya oranı bu düzeyde. Bu % 24,3'ün içersine normal vergi gelirleri, belediyelerin aldığı vergiler, sosyal güvenlik vergileri ve fonlar dahildir. Sadece konsolide bütçe vergi gelirleri alınırsa bu oran, % 15-16'lara düşmektedir. Ama bu orana belediyelerin 1984'den sonra devreye girmiş olan fonları ve sosyal güvenlik vergileri de ilave edildiği zaman, son 10 yıldır bu yük pek değişmiyor.

ÇİLLER — Evet, değişmiyor. Yalnız, 1980'lerin ortalarına göre 1987'de bir miktar yükselme var.

AKGÜÇ — Evet, 1984'e göre bir miktar yükselme var.

ÇİLLER — 1980 ortalarında ne kadara kadar düşmüş Sayın Akgüç?

AKGÜÇ — % 19'lara, % 20'lere kadar düştü. Bu globaldir. Sadece salt

vergi geliri olarak baktığımız zaman % 13'lere kadar düştü. Tabii, vergi gelirlerini tek başına yük olarak almamak lazım. Diğerleri de; fon da, belediyenin vergi payı da, sosyal güvenlik vergileri de, primler de yük. Bütün bunlara baktığımız zaman % 24'ler civarında bir vergi yükü var ekonomide. Bu da 10 sene evvelki düzeye göre bir artış göstermiyor. Hatta 1988'de bir miktar azalmış da olabilir. Çünkü, 1988'de konsolide bütçeye dahil vergi gelirleri azaldı. % 24 belki % 23'e inmiştir. Ama 1988 yılına ilişkin vergi yükü rakamları kesin olarak elimizde yok. Bir de şu var: Türkiye % 24,3'lere, 1960'lı yıllardaki % 13'lerden gelmiş. Türkiye'de ciddi bir vergi çabası olmuş 1963-1978 arasında. Ondan sonraki son 10 yılda bu oran artmamış. Hatta bazı yıllarda daha da düşmüş. Özellikle Özal'ın ilk iktidara geldiği 1984 yılı, yükün en düşük olduğu yıldır.

ÇİLLER — Sayın Akgüç, vergi dağılımındaki adaletsizliği bir kenara bırakırsak, bu vergi yükünü Türkiye nereye kadar çıkarabilir?

AKGÜÇ — Son yıllarda Türkiye, dolaysız vergileri hafifletmiş, dolaylı vergileri arttırmıştır. Bugün verginin önemli bir kısmını, yarısından fazlasını mal ve hizmetlerden alınan vergiler oluşturmaktadır. Buna karşılık özellikle Gelir Vergisi'nin payı giderek düşmektedir. 1980'lerde Gelir Vergisi, toplam verginin % 46'sını sağlarken, Kurumlar Vergisi ile birlikte % 60'ları geçerken, şimdi bu pay, % 46'lara düşmüştür. Bunun iki nedeni var: (1) Son zamanlarda vergi tarifesini son derece kötüleşmiştir. Gelir Vergisi artan oranlı (müterakki) vergi olmaktan çıkmıştır. (2) Bazı kazançlar ve iratlar son derece düşük oranda vergilendirilmektedir. Bir de Kurumlar Vergisi her ne kadar yasal oran % 46 gözükiyorsa da, o kadar istisna var ki, sonuçta Kurumlar

Vergisi ortalama %10-15'lerde kalıyor. Tabii, vergi yükü daha az olan firmalar da var ama, burada ortalamalardan bahsediyoruz.

O halde Türkiye'de eğer bir vergi tedbiri alınacaksa, potansiyel, artık KDV'de, Gümrük Vergisi'nde değil de Gelir Vergisi'nde ve biraz da Kurumlar Vergisi'nde gözüktüyor. Çünkü biz buralarda toplam vergi içerisinde %60'lara çıkmışız. Ben, hâlâ dolaysız vergilerde birkaç trilyon vergi potansiyeli olduğu kanısındayım. Buna Özal Hükümeti, zaman zaman el uzatıyor ama tam cesaret edemiyor. Birtakım gereksiz vergi tavizleri verildi. Ekonomide bir kesime fazla ödün verdiniz zaman, bu ödün sanki kazanılmış bir hak oluşturuyor. Bir daha bunu kolay kolay geri alamıyorsunuz.

Bunun en tipik örneği mevduat faizleridir. Özal'dan önce mevduat faizlerini %25-30 dolayında vergilendirilirdi. Nama yazılı hesaplar daha düşük, hamiline yazılı tahviller, mevduat sertifikası daha yüksek. İyi kötü oturmuştu. Özal Hükümeti geldi, bunu %10'a indirdi. %10'a indirmek en az birkaç trilyon kaybettirdi. Bir kişi %25-30 vergi ödeyecekken şimdi %10 ödüyor. Bunları beyannamesine de koymuyor. Stopaj kesin vergi haline geldi. Halbuki eskiden hem stopaj ödüyordu, hem de beyannamesine koyuyordu; tabii bundan ek vergi de doğuyordu. Beyannameye hiç koymadığını düşünsek bile, menkul sermaye iratları en azından %20-25 ile vergilendiriliyordu.

Ayrıca Kurumlar Vergisi'nden istisna edilmiş kazançlar var. Burada da kesinti (stopaj) oranı %20 idi. Firmalar bu %20'yi iyi kötü ödüyor. Özal geldi, ilk iş olarak bunu 1984'de %10'a indirdi. %10'a indirince tabii ki önemli bir Kurumlar Vergisi kaybı ortaya çıktı. Kurumlar Vergisi büyük şirketlerde %20'den %10'a düştü. Şimdi bu ödünleri geri almak, eski duruma gelmek sorunu

var. Tabii ki ödünü de geri almak son derece zor. Sayın Uras'ın demin söylediği gibi, eğer oy hesabı yapmıyorsak, bu vergi ödünlerini geri almak zorunluluğu var. Ben bu açılardan vergide potansiyel olduğu kanısındayım. En azından gelir ve kurumlar vergisi oranlarını fiilen 1984 düzeyine getirebilirsek, burada bir potansiyel var.

türkiye'nin iç ve dış borç faizinin milli gelire oranı, milli gelir artış hızını aşmış durumdadır; bu, türkiye'nin büyümesine bir tür ipotek koymadır

ÇİLLER — Ben asıl potansiyeli, transfer harcamalarını bir tür halletmede görüyorum. Türkiye'de iç ve dış borçlardaki faiz yükü, bütçenin çok büyük bir kısmını etkiliyor. Şöyle ki, transfer harcamaları, aşağı yukarı bütçenin yarısına yaklaşmış durumda. İç ve dış borç faizlerinin milli gelire oranı, milli gelir artış hızını aşmış durumda. Bu, Türkiye'nin büyümesine bir tür ipotektir. Dolayısıyla bir formülün bunlara yöneltilmesi lâzım. Ben burada bir şeyleri Özal'ın yavaş yavaş yapmaya çalıştığını da görüyorum. İç borçları yavaş yavaş konsolide etmeye çalışıyor; uzun vadede yaymaya çalışma eğilimini seziyoruz ama, bunun pratikte uygulanması yok. Ama bir bilinçlenme o doğrultuda olacaktır. Ancak bu da daha sonraki yıllara Türkiye'nin yükünü aktarmaktan daha ileri giden bir formül değil. Ama kısa vadede yapılabilecek şeylerden bir tanesi de zannediyorum bu. Bu konuyu, düşünmek tartışmak lâzım.

Bütçe açığının bir türlü kapanması gündeme muhakkak gelmeli. Tabii bu da Türk banka sistemine daha fazla yüklenmek anlamına gelecek, dolayısıyla transfer hem kamudan, hem bankalardan yapılacak ve belki bankalardan transferin finans kesimindeki reform paketi içinde bir bütün halinde ele alınması gerekecek. Ama bu doğrultuda herhangi bir eğilimi orta dönemde göremiyoruz. Kısa dönemde böyle birtakım düşüncelerin dolaştığını, fakat paketlerin, dengeli paketlerin hazırlanmadığını görüyoruz.

AKGÜÇ --- Ve, dış borçlar meselesi var tabii, Son derece sıkıcı bir olay. Geçen sene aşağı yukarı 7 milyar dolara yakın bir ödeme yaptık. Bu yıl da 4 milyarı ana para ödemesi, 3 milyarı faiz olmak üzere 7 milyar dolarlık bir dış borç ödemesi söz konusu. Ana para ödemesini biz çözebiliyoruz. Refinansman yapıyoruz, yeni borç alıp eskisini kapatıyoruz. Bu sürebilir, ben burada pek büyük bir açmaz olabileceği kâşısında değilim. Cari işlemler açığı çok büyük boyutlara ulaşmadığı sürece Türkiye refinansman yapabilir, borcu borçla öder. Burada önemli olan, 70 milyar dolarlık bir milli hâsıla yaratıyoruz, bunun 3-3,5 milyar dolarını faiz olarak dışarıya ödüyoruz. Acaba dış faiz yükünü azaltma girişimleri olabilir mi? Ben çok radikal önerilerden yana değilim. «Ben borcumu ödeyemiyorum» yaklaşımı gerçekçi değil ama birtakım anlaşmalar yapılabilir. Nitekim Türkiye, zaman zaman bu tip anlaşmalar yaptı. 1958'de, 1970'de, 1978-1979'da ve 1980'de bu tip anlaşmalar yaptı. Faiz yükünü hafifletici birtakım dış girişimler bence yapılmalıdır.

ÇİLLER — Evet, yalnız Sayın Akgüç ben onu çok mikro düzeyde, birkaç krediye yönelik bir operasyon olarak görüyorum. Çünkü Türkiye, ana

paranın tümü için, biraz fazlası için bazen üçer aylık dönemler için zaman zaman borçlanıyor. Bu durumda bir borç konsolidasyon paketi ile ortaya çıkılamaz. Hiçbir ülke, Türkiye'nin şu anda olduğu bir ortamda, mikro birkaç projenin dışında, yanı birkaç projeye yönelik kredinin dışında böyle bir operasyona girmez. Vadesi gelen tüm borçlar için esasen yeniden borçlanıyorsunuz. Genelde yapılacak bir konsolidasyonda, size bundan fazla bir şey esasen tanınmaz. Böyle bir ortam, bir iyilik diyeyim. Dış dünyadan pek gelmiyor. Belki bir iki bankaya yönelik, bir iki özel temasa yönelik bu tip faiz indirimleri yapılabilir.

türkiye paris klübü'ne gider, durumunu iyi anlatabilirse, «dış borçlarının yeniden yapılanması»nda başarılı olabilir; bu kadar büyük faizlerle ana paralar ödemek zorunda kalmadığı sürece iç dengeler kurmak mümkün değildir

AKGÜÇ — Paris Klübü'ne gitsek. Çünkü Paris Klübü gayri resmi bir çözüm. Borçlular ve alacaklılar toplanıyor, bir tür konsolidasyon anlaşması yapıyor. Borçlarınızı uzun vadeye yayıyorsunuz ve biraz da faiz indirimini sağlıyorsunuz. Birçok ülke bunu zaman zaman yapıyor. Buna «borcun yeniden yapılanması» diyoruz. Acaba Türkiye, böyle bir girişimde bulunabilir mi şu anda?

ÇİLLER — Bence, eğer Türkiye bunu anında bir paket halinde yapmazsa, o zaman borç ödemek için ana parayı bulmakta da yavaş yavaş zorlanmaya başlayacaktır.

AKGÜÇ — O anlaşma bunu da, refinsmanı da içerecektir.

URAS — Efendim, müsaade eder-seniz, ben uzun süredir bu konunun avukatlığını yapıyorum. Önce Sayın Çiller'in tereddütlerine cevap veriyim. Buna dış borçta erteleme demeyelim de, çünkü «erteleme» Türkiye'de biraz kötü oluyor, «rescheduling» diyelim. Rescheduling'in yani yeniden yapılanmanın mümkün olabileceğine inanıyorum. Şöyleki, sizin endişeniz doğrudur Sayın Çiller, eğer Türkiye gidip «Ben bu borçların faizlerini ödemiyorum» dediği zaman, bir tereddüt yaratır, genel bir endişe yaratır. Fakat Türkiye borçlarında, belki de dünya tarihinde görülmemiş bir nedenle yeniden yapılanma istiyor. Çünkü biz döviz bulamadığımızdan dövlzi ödeyemiyor değiliz. Biz, TL bulamadığımızdan, TL bulmak bize dert olduğundan borcumuzu ödeyemiyoruz. Bunu karşımızdakilere iyi anlatırsak, bunun avantajlarına karşımızdakileri inandırabilirsek, dış borçların yeniden yapılanmasında başarılı olabileceğimizi sanıyorum.

Şöyleki, Türkiye önümüzdeki 5 yıl içinde her yıl 7 milyar dolar yerine 3.5 milyar dolar ödese, ya da 4 milyar dolarlık borç içinde yuvarlanıp gitse; 3 milyar doların bugünkü kurla Türk ekonomisine getireceği ferahlık 6-7 trilyon TL'dir. Biraz önce Sayın Akgüç belirttiler ki, vergi sisteminin zorlarsanız 1-2 trilyonu zor çıkarıyorsunuz; halbuki borç yeniden yapılanmasında size 6-7 trilyon TL'lik bir ferahlık gelecektir. 6-7 trilyon TL'lik ferahlık, hem ekonominizi yavaşlatmadan yönetmeniz, hem de enflasyonist baskıyı bir ölçüde azaltmanız

demektir. İki yönlü olumlu etkisi olacaktır. Bir yandan üretimi devam ettireceksiniz, bir yandan da enflasyonu kısıbleceksiniz. Eğer biz bunu dışarıya anlatabilsek, eğer biz bunu dışarıya cazip yönleriyle gösterebilirsek; başarılı olabiliriz.

Şunu dışarıya anlatmak zorundayız: «Bakınız, Türk ekonomisi önümüzdeki dönemlerde, sanayileşmiş ülkelerin müşterisi olmaktan çıkacak. Halbuki biz sanayileşmiş ülkelerin son zamanlarda en cazip müşterisiyiz. Bizden başka sanayileşmiş ülkelere yatırım malı, sanayi ürünü alan ülke yok. Biz, listenin en başındayız. Ama biz buna devam edemeyiz. Çünkü biz, ekonomimizdeki stabilizasyonu sağlamadığımız için yatırımları keseceğiz. Halbuki Türkiye bunu sağlarsa, potansiyeli olan bir ülke olduğu için gelişmeye devam arzusunda, müşterininiz olarak sizin kapınızdan ayrılmayacak. Bizim, sizin kapınızdan yok olmamızı istemiyorsanız, başka konularımıza kolaylık gösterin. Biz sizin kapınızdan dolarımız olmadığı için çekip gitmek durumunda değiliz. Biz tam tersine TL bulamıyoruz. O doları satın almak bizim başımıza bela oluyor. O yüzden biz yatırımı tatil edeceğiz.» Bu, açık seçik bir şekilde dışarıya anlatıldığında, Türkiye'nin bunda başarılı olacağına ben şahsen inanıyorum.

AKGÜÇ — Bir de sanıyorum ki sadece Türkiye'nin sorunu değil bu. Genelde borçlu ülkelerin sorunu. Burada birlikte hareket etmek, dünya kamuoyuna bazı şeyleri kabul ettirmek lazım. Bugün dış ticaret dengeslerini sağlamasalar bile Brezilya, Arjantin enflasyonu mani olamıyor. Demek ki, dış dengenin sağlanması otomatikman iç dengeye ulaşılmasını getiriyor. Yahuatta iç denge olmadığı halde de dış denge sağlanabiliyor. İktisatta bunu da tartışmak lazım. Türkiye, mesela geçen yıl dış dengeyi

kurmuştur ama iç dengesini sağlayamamıştır. Bunu birkaç senedir Brezilya da yaşıyor. Dış denge var Brezilya'da ama iç denge yok. Arjantin'de de aynı olay var. O halde bunu dünya kamuoyuna anlatmak lâzım. Biz bu kadar büyük faizle ana paralar ödemek zorunda kaldığımız süreçte, iç dengemizi kurmamız mümkün değil, enflasyonla ciddi bir şekilde mücadele etmemiz mümkün değil. Bu, belki savunulacak bir argümandır.

şimdiki durumunda gittiği takdirde, bir yerde her yıl ekonomik daralmaya mahkûm olan Türkiye'nin, dar boğazdan çıkabilmek için iç borçlarını da çok iyi takip etmesi gerekir

ÇİLLER — Ben bütün bunlara katılıyorum. Aslında «rescheduling» denen olayın altını çizmeye çalışanlardan biriyim. Ancak, bana öyle geliyor ki, eğer biz bu hükümet çerçevesinde Paris Klubü'ne gidip «Bakın aslında bizim dövizimiz var, konumuz Türk Parası.» dersek, öncelikle önümüze birtakım projeksiyonlarını çıkartacaklardır: «İhracatta nasıl bir gelişme görüyorsunuz? Bir yıllık bir döviz bolluğunu hakikaten bir bolluk mu addediyorsunuz? Sizin şu sırada esas sorunuzun sadece dış borç faizleri değil, aynı zamanda iç borçlarınızın faizleri. Bütün bunları bir paket olarak nasıl düşünüyorsunuz?» Bunlar gibi birtakım sualler soracaklardır. Ben bu yapılamaz demiyorum, hatta başka çaresi olmadığına da inanıyorum. İç ve dış borç faizlerinin

yükü milli gelir artış hızının üstüne çıkmış. Bir de nüfus artışı ekleyin bunun üzerine. Bu demektir ki, Türkiye bir yerde her yıl daralmaya mahkûm. Ama bence bu çerçevede bugünkü hükümet bunu yapamaz.

AKGÜÇ — Birbirine bağlı, son derece önemli olaylar. Bir dış borç meselesi gündemde olmalı, buna bir çözüm yolu düşünmemiz lâzım. İkinci mesele ise, Sayın Çiller'in dediği gibi iç borç sorununu da çözmek. Bu konularda gayet somut şeyler söylememiz lâzım. Benim bir somut önerim de vergi, onu konuşmuştuk.

URAS — Benim somut önerim, iç borçların iyi takip edilmesi. İç borç rakamlarına konsolidasyon rakamları da eklenince, ortaya 9-11 trilyon gibi rakamlar çıkıyor ve bir senede bu 9-11 trilyon ödenemez deniyor. Bir kere bunu konsolide etmek lâzım.

ÇİLLER — Sayın Uras, 9-11 trilyon nedir?

URAS — İç borçlar 11 trilyon deniliyor.

AKGÜÇ — İç borçların toplamı 27 trilyon.

URAS — Tamam, ama onun içinde konsolide edilmiş borçlar var. Onları çıkarınız. Sadece, Hazine bonosu, devlet tahvilleri ve gelir ortaklığı senetlerini yazınız. Bunların miktarını topladığınız zaman bunlar herhalde 8 trilyon civarında. Türkiye'nin kısa dönemde kurtulması gereken borcu da bu 8 trilyon TL'dir. Bu 8 trilyon borç her sene kamuya 5 trilyon faiz yükü getirmektedir. Demek ki, kamuyu 5 trilyon faiz yükünden kurtarma arayışı içindeyiz. Benim önerim bu 8 trilyonluk paketi kendi içinde bölmek. Sayın Akgüç, bu 8 trilyonun ne kadarlık kısmı bankaların zorunlu yatırımları nedeniyle bağlanmıştı? Zannederseniz 4 trilyonu.

AKGÜÇ — Eğer, kabaca 25 trilyon konsolide mevduat varsa ve bunun % 20'si disponibillite diye tutuluyorsa, demek ki bu 5 trilyonluk bir rakamdır.

URAS — O halde geriye 3 trilyon kalmaktadır. Şimdi bu 5 trilyonu bir kenara yazalım, 3 trilyonu da diğer bir kenara yazalım. Şimdi efendim, bizim derdimiz bu 3 trilyondur. Serbest olan 3 trilyon borcu ödemektir. Ben olsam iç borçları ikiye ayırıyorum. İki türlü borç senedi çıkarırım. Biri zorunlu tasarruflara bağlı iç borç senedi. Bunlara «A» borç senedi derim. Öbürü de gönüllü tasarruflara bağlı borç senetleri. Bunlara da «B» borç senetleri derim. Bu «B» borç senetlerini de ikiye ayırırsınız. Bunların bir kısmı çok büyük miktarlarda kurumsal tasarruflardır. Buraya pek girmeyeceğim. Hükümetin asıl derdi bu 3 trilyonu ödemektir. Öbürünü de faizleri ile oynayabilir. Zorunlu şeylere aynı parayı vermek mecburiyetinde değildir.

3 trilyon TL'yi de ben bir hükümetin, kim olursa olsun, bugünkü hükümetin veya yarınki hükümetin bir yıl içinde erken ödemeye tasfiye edebileceğine inanıyorum. Şöyleki, yılbaşından bu yana 5 ayda yaklaşık 2 trilyon TL piyasaya para sürdünüz. Şu 3 trilyonu 1 yıl içinde öderseniz, bunun faizi olarak % 60'dan alsanız 1.8 trilyondan kurtulacaksınız. Burada ödeyeceğiniz para aslında 1,5 trilyon TL. Bunu da zaten ekonomideki yapısal gelişim içinde, tabii ki yan tedbirlerini de alarak, para arzına yedirilerek bir tasfiyeye gidilebileceğine inanıyorum.

ÇİLLER — İkame katsayısı 5 yalınız. Son yaptığım bir araştırmaya göre ki ben burada «A» ve «B» olarak bölmedim, konsolidasyona baktım, ikame katsayısı 5. İç borçları emisyonla yedirmeye kalktığınız za-

man, emisyon artışı benim tahminimin ötesinde daha kuvvetli enflasyonist çıkıyor. Burada ikame oranları bire bir değil.

URAS — Ben bunu tabii, basite indirerek anlatıyorum. Şunu kabul edin ki, bunlar ciddi tasarruflar olduğu için hemen piyasaya dökülmez. Bunlar alternatif yatırım alanlarına kayacak. O tehlikeleri de düşünmek lazım. Bu para nereye gidecek? Eğer buradan kurtulursa, banka sistemine, gayrimenkule, döviz, altına gidecek. Yoksa bu 3 trilyonu tamamı tüketime gitmez. Bu emisyon gibi değildir. Çünkü emisyon artışının büyük bir kısmı tüketime gitmektedir.

AKGÜÇ — Benim buradaki görüşüm şu: Bankaların disponibillite diye tutmak zorunda oldukları bir kısım var. Bunun da büyük bir kısmı devlet tahvili, Hazine bonusu. Biz, disponibl değer olarak genellikle kısa vadeli alıyoruz. Halbuki Merkez Bankası, üç yıllık, beş yıllık devlet tahvillerini de, disponibl değer olarak kabul ediyorum diyebilir. Diyeceksiniz ki, bunlar likit değil. Merkez Bankası bunun karşılığında eğer çok zor duruma düşerlerse bankalara kısa vadeli avans verebilir. Denilebilir ki, bana getir kısa vadeli tahvilleri, ben sana aynı faizle ilk aşamada uzun vadeli tahvil vereyim. Böylece devlet kısa dönemli yükten kurtulur, belli bir oranda tahvil ve bonoların faizlerini de indirir, sabit faizli hale döndürür.

Sayın Uras'ın gönüllü dediği, yani bankaların ve sigorta şirketlerinin yatırım olsun diye mecburiyet dışına aldıkları bir kısım var ki, ben bunların tasfiyesini emisyonla yapmam, mümkün olduğu kadar vergi geliri ile yapmaya çalışırım. Bu birinci önlem. İkincisi ise uzun vadeli borçların faiz yükünü bir parça azaltmaya çalışırım. Biz dünyaya nazaran biraz pahalı borçlanan bir ülkeyiz.

Yani en azından LIBOR artı 2-2,5 spread yerine borcunu ödeyen bir ülke olarak, LIBOR artı % 1 vereyim, % 3/4 vereyim gibi... «Bizi iyi bir borçlu olarak görün, faizi indirin.» şeklinde bir yaklaşım. En azından ben bunu önerebilirim. Bazı arkadaşlar gibi çok radikal şeyler önermiyorum. Yani hiç ödemeyelim, sıfır faiz vereyim gibi öneriler, sorun yaratabilir. Ama bu bile, 1 puan 1,5 puan faiz indirimi bile bize bir şeyler sağlayabilir. İşte bundan bir kazancım olursa, bu tasarrufla ben iç borçların tasfiyesine giderim.

ÇİLLER — Emisyon artırılarak da yapılabilir. O da yapılabilir ama, dediğim gibi aşağı yukarı 1000 TL'lik emisyon, 5 bin TL'lik iç borca eşit etki yapıyor. Bu katsayılar içerisinde bunu yapmak mümkün.

AKGÜÇ — Ben kendi içerisinde kısmen bunu ödemeyi düşünüyorum. Bugün faizlerden % 10 vergi alıyorsam, hatta bazılarında sıfır vergi alıyorsam, bunun vergisini % 20'ye çıkarmak suretiyle borcun kısmen kendi vergisiyle ödenmesini sağlarım.

türkiye'de planlama bir türlü anlaşılamamıştır; bu nedenle her türlü önlem uygulanırsa bile, başarı sağlamak gene de zordur; çünkü alınacak önlemlerin bir zaman içinde bütünlüğünün sağlanması gerekir

ÇİLLER — Sayın Akgüç, burada dengeli bir paket ortaya çıkarmak gereği gözüküyor.

URAS — Zaten bütün mesele bu. Türkiye'de plânlama bir türlü anlaşılamamıştır. Türkiye'de her tedbiri uygulasanız gene de başarı sağlamazsınız. Çünkü, tedbirlerde bir bütünlük lazımdır. Tedbirlerin bir zaman içindeki bütünlüğünü sağlayacaksınız, birbiri ile ilişkisini sağlayacaksınız. İç borcu da, dış borcu da tek başına çözemezsiniz. Biraz önce dediğim gibi, birtakım şeyleri vur-gulayabilmek için abartılmış olarak ortaya koyuyorum. Dış borcun faizinden 3 milyar dolar bir tasarruf sağlasak, bu 3 milyar dolar karşılığı Türk Lirası iç tasarruf sağlasak, işte aha bu kaynağı kullanın.

AKGÜÇ — Onu yapamazsınız Sayın Uras. Verdiğiniz rakam biraz abartmalı. Çünkü zaten ana para tak-sidi 4 milyar doların, Türk Parası olarak bize bir yükü yok. Çünkü biz refinansman yapıyoruz; 4 milyar dolar alıyoruz, 4 milyar dolar veriyoruz. Şu halde bizim için çıkış yolu nedir? 3 milyar dolarlık faizdir. O halde benim buradan indirebileceğim, faizi de sıfır yapamayacağıma göre, en fazla 500-600 milyon dolardır.

URAS — Sayın Akgüç, yeniden yapılanma ile 3 milyar dolardan asgari 1, azami 2'sinin ben olabileceğini zannediyorum. Çünkü biz radikal gitmiyoruz. «Sileceğiz, sıfır yapacağız.» demiyoruz. «Bunları biraz dışarıya atın, bize biraz ferahlık, nefes alma imkânı tanıyın; bize yeniden yapılanmayı sağlayın.» diyoruz.

AKGÜÇ — Bir de Sayın Çiller'in başta söylediği gibi meselenin arz yönü var. Arz yönünün çözümlenmesi de yatırımdan geçiyor. Türkiye'de dur-gunluk sorununu çözmek için madem ki harcamayı artıracamız, o halde harcamanın yatırım yönüne de bakmak lazım. Yatırım sadece tüketim harcaması yönüne bakmamak gerektiği kamınısındayım. Bazı sektörlere yeni ya-

tırım yapmamız, kapasiteyi de büyütmemiz lâzım. Bu yapılacak yatırım harcamalarının getireceği reel artışlar olacaktır Türk ekonomisine. Bu şekilde uzun vadede reel üretim artışı yoluyla belki talebin bir kısmını emme imkânımız olacaktır. Türkiye'de galiba şu hesaba çok iyi yaptık: Hangi sektörlere yatırım yapalım? Bu da çok belirli değil. Son yıllarda gördüğümüz anormal bir gidiş, özel kesim yatırımlarının % 50'sinin konut yatırımlarına yönelmesi. Bu, son derece yüksek bir oran.

URAS — Konut, turizm ve ulaştırma.

AKGÜÇ — Eğer ulaştırma ve turizmi de katarsanız, rakam % 70'lere çıkıyor. Bu son derece yüksek. Üretimi artıracak üretken yatırımlara ayrılan kaynaklar az. Tarım yatırımının payı % 7-8'lere, imalat sanayi yatırımlarının payı % 14'lere, enerji yatırımlarının payı % 11-12'lere düşmüş; buna karşılık konut, ulaştırma ve ne olduğu açıkça belli olmayan hizmetlerin payı artmış. O da eğitim değil. Yatırımların bu yapısını değiştirmek zorundayız. Yatırımların yapısını değiştirmesek uzun vadede sorun yine çözümsüz kalır. Parasal bir takım çözümler getirsek bile, reel faktörleri devreye sokamazsak uzun vadede aynı sorunlarla gene karşılaşabiliriz. Sayın Çiller son sözü size veriyorum.

ÇİLLER — Sayın Akgüç, bir şeyi tekrar etmekte yarar görüyorum. Yapılacak şeyleri perakende yapmamak lazım. Bir toplu paket içerisinde, kısa dönemli amaçlara yönelik olmak üzere; ikame oranlarıyla, emisyonuyla, iç borcuyla, dış borcuyla, vergisiyle bir bütün halinde ele almak lazım. Eu bütünlüğü ben, 1985 sonrası döneminde hiçbir zaman görmedim. Rahatsızlığım da burada yatmaktadır.

AKGÜÇ — Bir hususu da eğer görüş birliğimiz varsa belirtmekte yarar var. Şöyleki, seçim ekonomisi partilere uzun vadede bir şey kazandırmıyor.

URAS — Tamamen iştirak ediyorum. Turgut Özal, şimdiye kadar 6 seçim ekonomisine rağmen oyunu düşürdüyse, 7'nci seçim ekonomisi de ona bir şey getirmeyecektir. Akliselim bize, seçim ekonomisi dar boğazdan çıkmayı gerektiriyor.

AKGÜÇ — Evet, Türkiye'de 1950'lerden beri görüyoruz. izlenen her seçim ekonomisi uzun sürede iktidarlara oy kazandırmamış, sonuçta oy kaybettirmiştir. Toplantıya katıldığınız için teşekkür ederim.

Dergi'nin Notu: Yukarıda sunulan «Açık Oturum», 24 Mayıs 1989 tarihinde yapılmıştır.

Sayın Okurumuz,

1989 yılı abonenizi yenilediğiniz için

teşekkür ederiz.

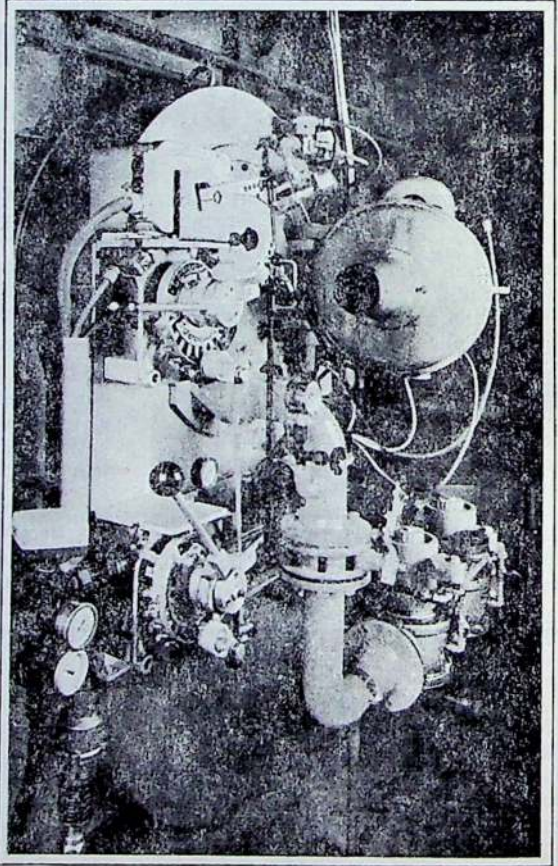
SIVI YAKIT ROTATİF, SIVI YAKIT/GAZ KOMBİNE ve ENDÜSTRİYEL TİP GAZ BRÜLÖRLERİ

- Uzun ömür
- Yüksek verim
- Güvenli işletme
- Üstün kalite
- Ekonomik
- Sessiz
- Geniş kapasite alanı
0,25-25 Gcal/h
- İşletme yüküne tam uyum
- Sürekli kontrol edilebilen
yakıt/hava ayar düzeni
- Yakıt hattına doğrudan
sayaç takabilme özelliği
- İstenildiğinde yakıt/hava
ayar düzeni ile uyumlu
çalışan vakum kontrol
düzeni

*Yurdumuzda 30 yıldanberi
başarı ile kullanılan Batı Alman
RAY
Öl- und Gasbrenner GmbH, firması
teknik işbirliği ile imal edilmektedir.*

TUNUS CADDESİ NO. 5
06680 ANKARA

TELEFON :
117 60 30 GENEL MÜDÜRLÜK
125 11 52 MAĞAZA
TELEX : 43156 SELK TR
FAX : (4) 117 60 32

ÖZELLEŞTİRMEDE DÜNYADA VE BİZDE YENİ GELİŞMELER: POSTA İŞLERİ

SELÂHATTİN ÖZMEN

YURDUMUZDA «özelleştirme», «özel-
leştirilmeme» üzerinde hızlı tartış-
malar, hatta karşılıklı suçlamalar sü-
rüp giderken, bizde ve dünyada yeni,
kapsamlı özelleştirmeler oluşmaktadır.

Özelleştirmeyi kötülemeyenlerin bi-
le yakın zamanlara kadar «Doğrusu
bu olamaz.» diyebileceği uygulamalar,
bizde ve dünyada, bazan bizler far-
kına varmadan yerleşmektedir.

Devletin, ancak devletin yapabile-
ceği, yapması gereken posta hizmet-
leri bizde ve bütün dünyada devletin
elinden çıkmakta, özel kesim eliyle
yaygın postacılık yapılmaktadır.

Yurdumuzda uzunca bir süredir
özel «Kargo Servisleri», ilgili yasanın
devlet tekeli öngörmesine rağmen,
günden güne gelişmektedir. Bilindiği
gibi 5584 sayılı ve 2.3.1950 tarihli Pos-
ta Kanunu'nun 2. maddesi, posta hiz-
metlerini devlet tekeli olarak öngör-
mektedir. Posta Kanunu'nun ikinci
maddesi, posta tekeli matlabı ile, PTT
İdaresi'nin tekeli altında bulunan
maddeler içinde «Açık ve kapalı mek-
tuplar»ı göstermektedir. Kargo taşı-
macılığı adıyla yürütülen işler tüm-
den PTT tekeli içindedir. Hizmeti dev-
let adına üstlenen PTT İdaremiz çoğu
zaman posta kabulü ve dağıtımından
büyük ölçüde zarar ederken, «Kargo
İşi» yapan özel kuruluşlar bu hizmet-
ten ciddi kârlar sağlamaktadırlar.

Güvenliğin ve hızın önemli olduğu

posta hizmetlerinde ciddiyet ve gü-
ven aşılayan özel kuruluşlar devletin
yerini almaktadır. Çoğumuzun gazete
haberi olarak bildiğimiz bir İtalyan
posta dağıtıcısının uzun yıllar posta-
ları dağıtmayıp imha etmiş bulunması
olayı, kamu hizmetlerindeki denetim-
sizliğin çarpıcı örneği olarak, bu tür
hizmetleri özel kesime açmada etken
olmaktadır. Öte yandan kamu hizmet-
lerini yürüten kuruluşların hizmet nor-
mu ve maliyeti açılarından yetersiz
kalmaları, özel firmaların kârlı ola-
bilmek için iyi ve ucuz hizmet ver-
meğe özenmeleri, değinilen gelişme-
nin temelini oluşturmaktadır.

Yurdumuzda özel kargo hizmeti ve-
ren kuruluşların sayısı artmakta ve
bilindiğine göre PTT Genel Müdür-
lüğü bu konuda önemli çalışmalar
yapmaktadır.

Batı Dünyasında Posta Hizmetleri Alanında Özel Kesim-Kamu Kesimi Çekişmesi Hızlanmaktadır

23 Ağustos 1988 tarihli Financial
Times gazetesinde, «Uluslararası Pos-
ta Taşımacılığında Özel Kesimin Ka-
mu Kesimine Saldırısı» özetiiyle ve
«Postacılıkta Meydan Okuma Başla-
dı» başlığı ile verilen incelemede, özel
kesim eliyle postacılık ve bunlarla
devlet posta tekellerinin durumu hak-
kında aşağıdaki ilginç bilgiler veril-
mektedir.

Başbakan Margaret Thatcher İngiliz Posta İdaresi'ni güçlü biçimde korumakta ve İngiliz KİT'lerinin özelleştirilmesi hakkındaki temel kararında bu idareyi dışta tutmaktadır. Bununla beraber Başbakan bile İngiliz Posta İdaresi'ni, onun uluslararası işlemlerini, özel kesimdeki rakiplerinin artan saldırılarından koruyabilecek gibi görmemektedir.

Bu olasılığın bir nedeni uluslararası posta taşıma işinin gelecekte, ulusal hükümetlerin elinden çıkması, önemli kararların Brüksel'deki Avrupa Komisyonu ile Washington'daki Dünya Posta Birliği tarafından alınacak olmasıdır. Diğer bir neden de birçok özel kuruluşun rakip hizmetler yapmaya karar vermeleri ve hemen mevcut olan pazar paylarını arttırmak için büyük paralar yatırmalarıdır.

Özel kuruluşların kararlılıkları 1988 Temmuz ayında yapılan Uluslararası Ekspres Kargo Konferansı (UEKK)'nda sergilenmiştir. Bu konferansa en büyük sekiz özel kuruluş katılmış ve Avrupa Komisyonu nezdinde; Avrupa'nın yedi posta idaresinin; gerçek dışı ucuz, zararına fiyatlarla, özel kargo taşıyıcılarını tasfiye etmeye yönelik çabalarından şikâyetçi olmuşlardır.

İlk özel posta şirketinin kuruluşundan bu yana geçen 18 yılda, 16 milyar dolarlık yıllık/iş özel posta kuruluşlarınca yürütülmektedir.

Özel posta şirketlerinin şikâyeti, cnlardan ticari ve yasal alanda bir meydan okuma beklemeyen posta idareleri için çok tesiri yapmıştır. Bu davranış, özel sektörün çatışarak bir yere varma kararının işareti olarak dikkat çekmektedir. Büyük değişme başlamıştır. 13 yıl önce San Fransisko'da bugün bilinen adıyla DHL'nin, Adrian Dalsey, Larry Hillblon ve Ro-

bert Lynn tarafından ilk özel hava kargo servisi kurulduğundan beri uluslararası posta taşımacılığı tekeli hızlı biçimde değişmiştir.

O zamandan bu yana özel posta şirketlerinin yıllık iş hacmi 16 milyar doları aşmıştır. Buna, dünyanın en büyük tek ülke iş hacmi olan 8 milyar dolarlık cirosu ile ABD içi özel posta taşıma gelirleri de dahildir.

Özel kuruluşların amacı, bütün dünyada kamu kesimi ile özel kesim arasında serbest yarışmaya dayalı bir uluslararası düzen oluşturulmasıdır. Özel firmalar, girişimcilik hünerleri ve Kuzey Amerika, Avustralya ve Avrupa pazarlarında edindikleri deneyimler sayesinde bu kârlı faaliyet alanının kârının kaymağını alacakları inancındadırlar.

UEKK Başkanı Gordon Barton'a göre; halen posta taşıma işleri, 1840 yılında İngiltere'de «Penny Post»un uygulamaya geçmesi olayına benzeyen bir değişim içindedir.

Posta idareleri özel sektör posta işletmeleri tarafından alt edilemezler. Çoğu posta idaresi kendi ekspres servislerini esasen kurmuş veya mevcutları güçlendirmişlerdir. Örneğin; İngiliz Posta İdaresi'nin DATA postası işletmesi böyledir. Kuzey Amerika ve Avrupa'nın diğer posta idaresi özerk kuruluşlarla rekabette yardımcı olmak üzere Brüksel'de ortak dağıtım merkezi kurmuşlardır.

Hali hazır çekişmenin ana odağı «Remail» denilen ve son birkaç yılda gelişen ekspres şirketlerinin işlerindeki gelişmelerden pay almaktır. Bu yeni iş özellikle tartışmalıdır. Çünkü özel işletmelerle ilerici posta idareleri arasında, tutucu idarelerden iş koparmak için daha fazla işbirliğini gerektirmektedir.

«Remail» işi özel kuruluşlarca toplanan iş âlemi postalarının Avrupa'da ve diğer yerlerde işbirliği yapılan posta idarelerine aktarılmasını içermektedir. Bundan sonra, irsalat muhatabına teslim edilmek, keza yollayıcıya geri yollanmak üzere uluslararası posta sistemine gitmektedir. Bu durum ulusal posta idarelerini, uluslararası işlerde birbiri ile rakip hale koymaktadır.

Bu hizmetten başlıca yararlananlar, bankalar gibi dönemsel hesaplar, raporlar, şirket raporları ve dokümanlar yollayan büyük ticari kuruluşlarıdır. Özel firmalar, bu alandaki halihazır tarifeleri düşürme güçleri olduğu ticari havayollarıyla belli bir taşıma anlaşması yaparak, şebeke sahibi bulunan sade düzenlere sahip olan posta idarelerine göre çok daha dörtbaşı mamur taşıma sistemlerine sahip oldukları iddiasındadırlar. Özel firmaların çoğunluğu ABD Federal Ekspres tarafından geliştirilmiş olan toplama merkezi ile dağıtımdan önce merkezi bir yerde depolanan spokes dağıtım sisteminden yararlanmaktadırlar.

İngiliz Posta İdaresi ile Posta Şirketleri Çekişmekte, İngiliz Posta İdaresi Avrupa Çapında Karşı Önlemlere Yönelmektedir

Bu tür hizmet dalında en büyük Avrupalı isteği İngiltere'den gelmektedir. Bu ülkede özel posta hizmetleri kesimi, diğer yerlerden çok daha fazla gelişmiştir. «Remail» evleri yoluyla Danimarka, Lüksemburg, Belçika ve Hollanda posta idarelerine hizmet verilmektedir.

Pazarın boyutunu belirlemek olanaksızdır. Çünkü ilgili kuruluşlar herhangi bir sayısal veri bildirmemektedirler. Belirsizliğe rağmen; en büyük «Remail» işi yapan TNT hızlı posta

firmasının genel müdürü olan Paul Moorhouse, Avrupa'nın haftalık irsalat miktarının 90 ton ve bölgenin yıllık gelirinin 50 milyon sterlin olduğunu tahmin etmektedir. Daha önemlisi, pazarın yıllık büyüme hızı % 100 dolaylarındadır.

Ulusal posta idarelerinin özel kuruluşları posta hizmetleri dışına atmak için oyunlar düzenledikleri hakkında UEKK'nin ithamları vardır. UEKK, İngiltere, Belçika, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İsveç ve İsviçre Posta İdarelerini suçlamaktadır.

Ulusal posta idarelerinin uluslararası postacılık işlerinde birbirlerine yaptıkları hizmetlerin bedellerinin nasıl hesaplanacağını belirleyen anlaşmalarda sorunlar vardır. Bu anlaşmalar ilgili posta idareleri arasında ikili anlaşmalardır. Alacak, borç takas edilir; artanı borçlu öder, alacaklı tahsil eder. Bu sistem içinde posta idareleri özel postacıları mektupları nedeniyle borçlandırmaktadırlar.

Özel posta işletmeleri, yararlandıkları posta idarelerine herhangi bir telif edici hesap çıkarmadıklarından, hep açık vermektedirler. Bu durumda bu tür bütün giderler sadece özel posta kuruluşları üzerine yüklenmekte ve bunların maliyetlerini ağırlaştırmaktadır. Posta idaresinin son yaptığı düzeltmenin esası budur. UEKK'nin yaptığı hesaplara göre, yeni düzenleme ile 20 gramlık bir mektubu geri gönderme gideri 4 peni'den 11 peni'ye fırlamaktadır.

UEKK tarafından yapılan şikâyette İngiliz Posta İdaresi'nin hedef alındığı gözlenmektedir. Bu idare, 1987 yılının Nisan ayında, Avrupalı meslektaşlarını özel posta işletmelerinin meydan okumalarına karşı alınabilecek önlemleri görüşerek ortak bir plan hazırlayıp

uygulamak üzere toplantıya çağırılmıştı. Çağrı mektubunda; «Özel posta işletmelerinin bir kısım işlemlerinin posta idarelerinin gelecekteki ilişkileri açısından yenilikler getirdiği, uçakla mektup yollama işinin posta idareleri için geleneksel, güvenilir ve kârlı bir iş kolu iken, uluslararası özel posta işletmelerinin saldırısına uğradığı, bu yaşamsal soruna çare bulunması gerektiği» açıklanmıştı. Bu mektup özel posta şirketlerinin şiddetli kinama ve şikâyetlerine kaynak olmuştu.

Avrupa posta idareleri toplantıda özel posta işletmeleri ile posta idarelerini ilgilendiren bütün sorunları incelemiş ve posta idarelerinin alması mümkün olan yasal ve teknik önlemlerde kararlar almıştı. Özel posta işletmeleriyle kârlı işbirliği yapmakta olan posta idarelerinden birçoğu bu kongrede yer almıştı.

UEKK Avrupa Posta İdareleri Birliği'nin aldığı kararların özel postacılar zarar vermesi yanında, posta idarelerinin gerçek çıkarlarına da ters olduğu iddiasındaydı.

Posta idareleri ise, tarifeleri gözden geçiren anlaşmanın, değişen koşullarla uyumlu olarak gerçek maliyetleri gözetmeyi amaçladığını, bundan özel posta işletmelerinin de yararlanacağını söylüyordu. Bir çıkar çatışması olduğu ve bu nedenle tarafların tümünün yeterince tatmin olamayacağı açıktı. Her iki taraf da, fazla teknik olan ve doğrulaması zor, bakış açılarına göre değişik görüntü veren açıklamalarla suçlama ve savunma yapıyordu. Kesin olarak beliren bir husus; posta idareleri arasında özel postacılarla işbirliği esaslıdır rekabeti önleyen ve özel posta işletmelerini de etkileyen bazı kuralın oluştuğuydu. Özel posta işlet-

meleri bunun uluslararası ticari faaliyetlerin motoru olan rekabeti yok ettiği görülmekteydi.

UEKK'nin merkezi Washington'dur. Bu örgüt ulusal posta idarelerinin belli koşullarla rekabet edebilmelerini ve böylece hizmetin kalitesini ve verimliliğini arttırmasını önermektedir. Özel posta işletmeleri ile ulusal posta idarelerinin esnek ve değişik ilişkiler kurmasının yararlı olduğu da örgütün iddiaları içindedir.

Özel posta işletmeciliğinin yasanın koyduğu kurala uygun olmadığı gerçeği karşısında devletin bir tavır koyması zorunluğudur. Yasanın kuralı günümüze uymayabilir. Bu tespit edilmiş ise, kural değişmelidir. Böyle değilse kurala uyum sağlanmalıdır. Eğer durum yakından izlenerek bir süre sonra yeni düzenlemelere gidilecek ise, geçici dönemi düzenleyen tedbirler düşünülmelidir.

UEKK'nin Avrupa Komisyonu'na yaptığı şikâyette iki amaç gözetildiği anlaşılmaktadır. Bir amaç, Avrupa'da posta hizmetlerinde devlet tekelinin gevşemesi veya kaldırılmasıdır. İkinci amaç, Washington'daki Dünya Postalar Birliği toplantısında, uluslararası posta hizmetlerinde yeni görüşler doğrultusunda kararlar alınabilmesi için ortam oluşturmaktır.

Avrupa Devletlerinin Bazılarında, Postada Devlet Tekeli Konusunda Yumuşamalar Görülmektedir

Dünyadaki ağırlığı ve Batı Dünya'sının lideri olması, ABD'de meydana gelen oluşumların dünyada ve özellikle Batı Dünyası'nda er geç etki yapmasına yol açmaktadır. ABD Ticaret Bakanlığı'nın, Avrupa Posta İdareleri'nin son kararlarını; «Serbest piyasa kuralları ile temelden çelişkili

olan köhne bir sistemi sürdürmek.» şeklinde nitelemesi, bu ülkenin tavrına ve gelecekte izleyeceği politika-ya ait açık bir işaretidir. Amerikan yönetiminin, gelecekte bu yönde karar alınması ve yürünmesi için ağırlık koyacağını beklemek gerekir.

Esasen; Batı Avrupa Posta İdareleri işareti anlamış ve buna uygun değişim imkânlarını düşündüklerini ifade etmişlerdir. Bu konuda ilk hareket, beklediği üzere İngiltere'den gelmiş, İngiliz Posta İdaresi'nin uluslararası hizmetlerden sorumlu Genel Müdürü ve Avrupa çapındaki örgütlerde fonksiyonları bulunan Sir Cedric Briscoe; kuralların gözden geçirilmesi hususunda artan bir kabulün mevcut olduğunu açıklayarak şöyle demiştir:

«Avrupa Posta İdareleri'nin kararları, uluslararası postacılık işlemlerinin tamamen maliyet esasına dayatılması sisteminin kurulmasında atılmış ilk adımdır. Bunu, Avrupa Posta İdareleri, Dünya Postaları Birliği'nin ilk toplantısında ele almak ümidindedirler.»

Ancak, bu örgütte oy çokluğuna sahip olan üçüncü dünya ülkelerinin yakın bir gelecekte bu derecede köklü bir adımı onaylamaları olanaksız görünmektedir. Keza, Avrupa Birliği içinde de, Avrupa Posta İdareleri'nin kendiliklerinden tamamen serbest bir düzene yönelmeleri olmaz görünmektedir. Sir. C. Briscoe; «Özel kuruluşların rekabeti posta idarelerinin daha iyi çalışmasını teşvik etmektedir. Fakat tamamen serbest bir posta işletmeciliği uygun olmaz ve anarşiye yol açar.» görüşündedir.

Öte yandan, İngiliz Posta İdaresi'nin mensupları, özel görüşmelerde; kendilerinin, Avrupalı meslektaşların-

dan çok daha rantabl çalıştıkları için posta kuralları ortadan kalktığında, Avrupa'nın dağıtım merkezi olarak işlem yaparak daha kazançlı olacaklarını söylemektedirler.

Posta idareleri ile özel posta kuruluşları arasındaki bu çatışma, kısa dönemde Avrupa Komisyonu'nun UEKK şikâyetlerini incelemesi ve posta idarelerinin ilk Dünya Postaları Birliği toplantısında reaksiyonlarını göstermesi sonucunu verir. Avrupa posta idareleri özel posta firmaları ile kavga içinde olduklarını bilmektedirler. Sir. C. Briscoe'nin deyiimiyle; «Dünyanın bir kesiminde özel posta firmaları kamu posta idarelerini temizlemek çabasındadırlar. Fakat posta idareleri de teslim olmak niyetinde değildirler. Özel posta firmaları kamu posta idarelerinin kolay yutulur lokma olduğu inancındalar, ama gerçek öyle değildir.»

Yurdumuzda da Posta Hizmetleri Yürüten Özel Firmaların Sayısı Giderek Artmakta, Alanları Genişlemektedir

Bizim gözlemlerimize göre yurt içi posta hizmeti veren özel kuruluşların sayıları artmakta ve hizmet alanları genişlemektedir. Bu kuruluşların çoğalması, bir fonksiyonu yerine getirdiklerinin kanıtıdır. Büyük otobüs işletmelerinin çoğunun bir kargo servisi vardır. Türk Hava Yolları da uzun süredir kargo hizmeti vermektedir.

PTT otoritelerinin konuyu izledikleri bilinmektedir. Ancak bu konuda yetkili kamu otoritesi Ulaştırma Bakanlığı'dır. Bu Bakanlığın konuya bakış açısı belirsizdir. Resmî yaklaşım, konunun sadece seyredildiği izlenimini vermektedir.

ekonomik göstergeler

	1987	1988	1989		
			Ocak	Şubat	Mart
T.C. MERKEZ BANKASI					
Döviz ve Altın Mevcudu (milyon \$)	2998.5	3689.3	3674.6	3878.7	3314.6
Banknot Miktarı (milyar TL.)	3018.3	4485.1	4329.5	4676.2	4994.6
T.C. Merkez Bankası Kredileri (milyar TL.)	3438.7	5142.3	5125.8	5238.4	5469.3
Hazineye Kısa Vadeli Avans (milyar TL.)	1406.6	2081.9	2247.2	2305.4	2172.7
BANKALAR (milyar TL.)					
Toplam Mevduat	18565.1	28540.4			
Ticari Kuruluşlar Mevduatı	5179.0	6574.0			
Tasarruf Mevduatı	6929.2	12683.5			
Vadesiz Tasarruf Mevduatı	1512.1	1888.1			
Vadeli Tasarruf Mevduatı	5417.1	10795.4			
Mevduat Sertifikası	1392.1	1263.8			
Resmi Kuruluş Mevduatı	2237.3	1775.1			
Bankalar Mevduatı	2035.8	2785.5			
Diğer Kuruluşlar Mevduatı	791.6	3458.6			
Döviz Tevdiatı	5598.1	9438.4			
Toplam Krediler	18709.6	26530.6			
Tarım	2758.6	4478.3			
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	2312.7	3941.4			
Mesleki (Küçük Esnaf ve Sanatkâr)	686.1	929.2			
Gayrimenkul (İpotek Karşılığı)	1539.1	2150.4			
Denizcilik	59.7	79.3			
Ticari, Sınai, Sair	11353.1	14951.4			
PARA ARZI (milyar TL.)	6593.0	11243.3	9377.2	10019.7	10590.1
FİYATLAR (DİE Toptan Eşya 1981 = 100, Tüketici 1978 — 1979 = 100)					
Toptan Eşya Fiyatları İndeksi (Genel)	751.9	1274.2	1372.7	1442.9	1476.0
Tarım (Genel)	654.0	1073.9	1175.6	1320.9	1331.3
İmalat Sanayii (Genel)	755.0	1345.5	1432.9	1470.2	1515.2
Tüketici Fiyatları (Türkiye)	2767.2	4848.3	5112.8	5334.4	5469.2
Tüketici Fiyatları (İstanbul)	3194.4	5636.8	5914.3	6127.9	6261.3
DIŞ ÖDEMELER (milyon \$)					
Dışalım (CIF)	14163.1	14339.7	1063.2	2108.2	3317.4
Dışsatım (FOB)	10190.0	11662.1	771.6	1724.6	2830.0
İşçi Dövizleri	2021.0	1755.0	157.0	354.0	505.0

Notlar : (1) TCMB altın ve döviz mevcuduna, altın stokunun yeniden değerlendirilmesinden doğan değer artışları dahildir. (2) TCMB kredilerine, borç tahkimleri (konsolide edilen krediler) dahil değildir. (3) Sosyal güvenlik kurumları mevduatı, Ekim 1988'den itibaren, Resmî Kuruluşlar Mevduatı'ndan Diğer Kuruluşlar Mevduatı grubuna alınmıştır. (4) Banka kredilerine, Türkiye İhracat Kredi Bankası (Eximbank, eski DYB) kredileri dahildir. (5) Para arzı (M_1) dar tanımlıdır. (6) Dışalım rakamlarına altın dışımları da dahildir.

Sermaye Piyasası

Yrd. Doç. Dr.
MEHMET BOLAK

MAYIS ayı, borsada hisse senedi yatırımcılarının yüzünü güldüren bir ay olmuş, Şubat ayından beri devam eden fiyat artışları Mayıs ayında daha da hızlanmış; Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi İndeksi -«26 Mayıs 1989, Cuma» günü kapanış fiyatları itibarıyla- 1334.72 puana yükselmiştir. Bu, Nisan ayına nazaran % 32.16'lık ve 324.83 puanlık bir artışı ifade etmektedir. Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi İndeksi 1988 yılının Mart ayından beri ilk defa bu kadar yüksek bir değere ulaşmaktadır. Borsada fiyatlar 16 Mayıs günü doruğa çıkmış, İMKB İndeksi 689 puanı aşmış, izleyen günlerde 600 puan dolaylarına düşmekle birlikte 26 Mayıs gününü 659.64 puanla kapatmıştır. Mevduat faiz oranlarının gittikçe gerilemesinin yanı sıra, altın ve döviz gibi yatırım araçlarının da uzun süredir durgunluk içinde olması, yatırımcıların borsaya rağbet etmelerini sağlayan faktörler olmuştur.

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi İndeksi kapsamındaki 40 hisse senedinin 35'inin ay içinde fiyatı artarken, 5'inin fiyatında gerileme gözlenmiştir. Çelik Halat, İzocam ve Koruma Tarım'da fiyat gerilemelerine sermaye artırımları neden olmuş, gerçekte bu hisseler sahiplerine pozitif verim sağlamışlardır. Sonuç olarak, ay içinde değer kaybeden iki hisse, Gübre Fabrikaları (% 2.96) ve Sarkuysan (% 11.86) olmuşlardır. Ay içinde en çok prim yapan hisseler, Ereğli Demir Çelik (% 67.33), Güney Biraçılık (% 48.68), Arçelik (% 46.32), Ege Biraçılık (% 42.14), Hektaş (% 39.62), T. Şişe Cam (% 38.46), Sifaş (% 38.30), Metaş (% 38.24), Akçimento (% 37.72) ve Good-Year (% 35.29) olmuşlardır.

Ay içinde sermaye artırımları ve kayıtlı sermaye tavanlarının yükseltilmesi işlemleri devam etmiştir. Kayıtlı sermaye tavanı Arçelik'te 100 milyar, Metaş'ta 75 milyar ve Nasaş'ta 70 milyar liraya yükseltilirken; Çelik Halat % 50 bedelli, % 50 bedelsiz artırımla sermayesini 5.4 milyar TL'den 10.8 milyar TL'ye; Gübre Fabrikaları % 33.06 bedelli, % 20 bedelsiz artırımla 7.2 milyar TL'den 12 milyar TL'ye; İzocam % 50 bedelli, % 150 bedelsiz artırımla 3 milyar TL'den 9 milyar TL'ye; Koruma Tarım % 60 bedelli, % 60 bedelsiz artırımla 3.375 milyar TL'den 7.425 milyar TL'ye; Kepez Elektrik % 50 bedelli, % 50 bedelsiz artırımla 5 milyar TL'den 10 milyar TL'ye yükseltmişlerdir. Yılbaşından beri gerçekleştirilmiş ve ilan edilmiş sermaye artırımları «Tablo 1»de verilmiştir.

Kav ve Şişe Cam'da bedelsiz sermaye artırımları yapılmış olmakla birlikte her iki şirkette yıl içinde yeni bir sermaye artırımına gidilebileceği tahmin edilmektedir. Öte yandan, şirketlerin 1988 yılına ait bilanço kârları da açıklanmıştır. «Tablo 2» İMKB birinci pazarındaki şirketlerin 1988 yılı bilanço kârlarını göstermektedir.

Görüldüğü gibi, 50 şirketin 1988 yılı toplam kârı 1 trilyon 235 milyar 944 milyon TL olmuş; Gübre Fabrikaları, İzmir Demir Çelik ve Metaş 1988 yılını zararla kapatmışlardır. 1987 yılının bilanço kârlarıyla karşılaştırıldığında (yazının sonundaki tablo), 1987 yılına nazaran kârını en çok artıran (% olarak) işletmenin % 471 ile Ege Biracılık olduğu, onu % 264 ile Erdemir, % 197 ile Bağfaş ve % 192 ile İzocam'ın izledikleri görülmektedir. Koruma Tarım (% 169), Koç Holding

TABLO 1
Gerçekleşen ve Açıklanan Sermaye Artırımları
(Milyon TL)

Firma	Öd. Ser. 88	Bedelli	%	Bedelsiz	%	Yeni Ser.
Akçimento (*)	15.750	14.175	90	9.450	60	39.375
Anadolu Cam	13.000	—	—	5.850	45	18.850
Arcelik	24.000	8.000	33.33	8.000	33.33	40.000
Aymar	3.000	1.500	50	500	16.66	5.000
Çelik Halat (*)	5.400	2.700	50	2.700	50	10.800
Çimentaş (*)	7.000	1.000	14.28	1.000	14.28	9.000
Çimsa	10.800	5.400	50	5.400	50	21.600
Çukurova Elektrik	30.000	45.000	150	—	—	75.000
Döktaş	7.000	1.750	25	1.750	25	10.500
Ege Bira.	4.200	—	—	8.400	200	12.600
Ege Gübre (*)	7.200	2.400	33.33	2.400	33.33	12.000
Enka Holding (*)	3.000	2.600	86.66	2.400	80	8.000
Good-Year	11.724	7.034.4	60	4.689.6	40	23.448
Gübre Fab. (*)	19.600	6.480	33.06	3.920	20	30.000
Güney Bira.	4.200	—	—	4.200	100	8.400
İzocam (*)	3.000	1.500	50	4.500	150	9.000
Kav (*)	1.200	—	—	1.800	150	3.000
Kepez Elektrik (*)	5.000	2.500	50	2.500	50	10.000
Koç Holding	35.000	8.000	22.86	7.000	20	50.000
Koç Yatırım (*)	10.000	3.500	35	2.500	25	16.000
Kordsa (*)	22.500	13.500	60	9.000	40	45.000
Koruma Tarım (*)	3.375	2.025	60	2.025	60	7.425
Brisa (*)	27.000	27.000	100	13.500	50	67.500
Sifaş	4.680	2.340	50	2.340	50	9.360
T. Demir Döküm	20.000	—	—	10.000	50	30.000
T. Şişe Cam (*)	60.270	—	—	9.040.5	15	69.310.5
Yasaş	7.200	—	—	3.600	50	10.800

(*) Gerçekleştirilmiş sermaye artırımlarını göstermektedir.

(% 166), T. Şişe Cam (% 164) ve Koç Yatırım da (% 161) geçen seneye nazaran kârlarını en çok yükselten işletmeler arasında yer almışlardır.

Mayıs ayı içinde, Türkiye'de özelleştirme uygulamasının ilk örneği olan Teletaş hisselerine % 85.60 oranında temettü dağıtılırken, Devlet Bakanı İşin Çelebi tarafından, önümüzdeki günlerde Ereğli Demir Çelik Fabrikası'nın özelleştirilmesine başlanacağı açıklanmıştır. Çelebi, özelleştirme ve yabancı sermaye ile birlikte fabrikanın yeni bir dinamizm kazanacağını ifade etmiştir.

Bu arada 22 Mayıs günü 100 milyar TL'lik yeni gelir ortaklığı senetleri piyasaya sürülmüş ve bankalar tarafından satışa sunulan yeni G.O.S.'ların satışa çıkıktıkları ilk gün tükendikleri belirtilmiştir. Yeni senetler, Keban, Karakaya, Oymapınar, Altinkaya ve Köprüce barajlarının toplam gelirinin % 5'lik kısmına ortaklık hakkı vermektedir. Son çıkarılan gelir ortaklığı senetleriyle, bugüne kadar ihraç edilen toplam G.O.S. miktarı 1 trilyon 130 milyar TL'ye ulaşmıştır. «Tablo 3» bugüne kadar satılan G.O.S.'ların dökümünü vermektedir.

Mayıs ayı içinde Hazine bonusu faizlerinde yükselme gözlenmiş, 10 Mayıs'ta yapılan ihalede, 200 milyar liralık ve 1 yıl vadeli Hazine bonoları ortalama % 54.60'dan alıcı bulurken; 17 Mayıs'ta yapılan ihalede, 200 milyar liralık ve 9 ay vadeli Hazine bonoları ortalama % 55.84'den alıcı bulmuşlardır. Özel şirketlerin finansman bonusu ihraçları ise çok daha yüksek faizlerden gerçekleşmektedir. Ay içinde, Karat İç ve Dış Satım % 74 faizli ve 361 gün vadeli 1 milyar liralık, Marmara Holding % 71.35 faizli ve 360 gün vadeli 9 milyar liralık, Kartonsan % 65 faizli ve 360 gün vadeli 9 milyar liralık, Kartonsan % 65 faizli ve 360 gün vadeli 2 milyar liralık, Lever-İş % 67.26 faizli ve 360 gün vadeli 4 milyar liralık, Arçelik % 64 faizli ve 360 gün vadeli 10 milyar liralık, Enka

TABLO 2
Bilanço Kârları (Milyon TL)

Akçimento	5.192	Erdemir	435.558	Metaş	(9.942)
Anadolu Cam	9.791	Good-Year	15.536	Nasaş	205
Arçelik	51.661	Gübre Fab.	(3.377)	Olmuksa	9.722
Aymar	3.053	Güney Bira.	6.730	Otosan	55.685
Bağfaş	27.734	Hektaş	5.041	Pınar Süt	2.378
Bolu Çimento	7.142	İzmir D. C.	(8.616)	Pimaş	1.601
Brisa	49.639	İzocam	6.569	Polylen	3.825
Çelik Halat	10.574	Kartonsan	8.580	Rabak	7.547
Çimentaş	13.459	Kav	7.967	Sarkuysan	11.020
Çimsa	18.178	Kepez Elek.	9.669	Sifaş	8.885
Çukurova	111.186	Koç Holding	41.329	Teletaş	39.190
Denizli Cam	87	Koç Yatırım	7.385	T. Demir Döküm	13.880
Döktaş	5.075	Kordsa	44.293	T. İş Bankası	121.414
Eczacıbaşı Y.	1.713	Koruma Tarım	14.105	T. Siemens	15.542
Ege Bira	18.926	Köytaş	889	T. Şişe Cam	12.084
Ege Gübre	1.512	Makina Takım	493	Yasaş	2.969
Enka Holding	1.564	Mensucat S.	11.302	Toplam	1.235.944

TABLO 3
Gelli Ortaklığı Senetleri

Senedin İsmi	Yılı	Tutarı (Milyar TL)	Senedin İsmi	Yılı	Tutarı (Milyar TL)
Köprü (A)	1985	5	Karakaya (B)	1987	30
Köprü (B)	1985	5	Karakaya (C)	1987	30
Köprü-Keban (A)	1986	60	Karakaya (D)	1987	100
Köprü-Keban (B)	1986	100	GAP (A)	1987	100 (*)
Keban (A)	1985	20	Hasan Uğurlu (A)	1987	50 (*)
Keban (B)	1985	20	Hasan Uğurlu (B)	1987	100 (*)
Köprü-Oymap. (A)	1986	60	P.T.T. (A)	1987	100 (*)
Keban-Oymap. (A)	1985	60	Petkim (A)	1987	50 (*)
Keban-Oymap. (B)	1985	20	Yeni Senetler	1989	100
Keban-Oymap. (C)	1985	20			
Karakaya (A)	1987	100	Toplam		1.130

(*) Dövizle İndeksli

Holding % 63 faizli ve 180 gün vadeli 10 milyar liralık finansman bonusu ihraç etmişlerdir.

Yine Mayıs ayı içinde piyasaya 50.000 TL'lik banknotlar sürülmüş ve bu paraların piyasaya sürüldüğü 15 Mayıs günü emisyon hacmi 6 trilyon 151.3 milyar liraya yükselmiştir. Öte yandan 100.000 TL'lik banknotların çıkarılması için de çalışmalar yapıldığı belirtilmiştir. Söz konusu banknotların gelecek yılın başlarında piyasaya sürülebileceği tahmin edilmektedir.

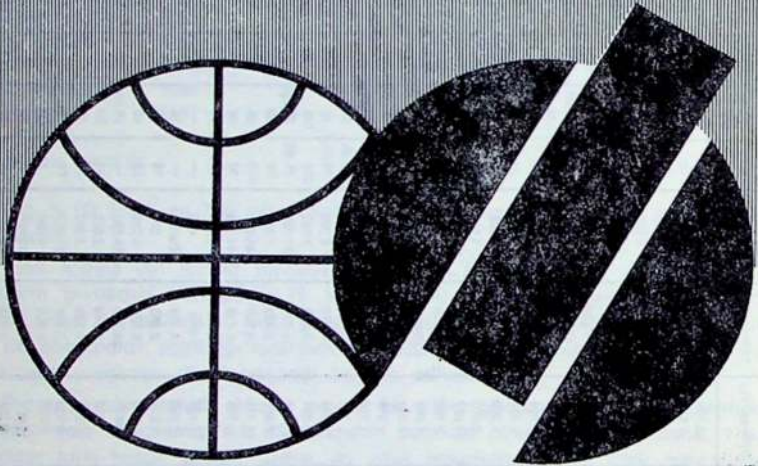
Sermaye piyasasında Mayıs ayının bir diğer gelişmesi bankalar tarafından değişken faiz uygulamasının ilk adımının atılması olmuştur. Emlakbank, 1 yıllık mevduat faizi taban olmak üzere, iki yıllık mevduata 2, üç yıllık mevduata 3, dört yıllık mevduata 4 ve beş yıllık mevduata 5 puan ek faiz uygulamaya karar vermiştir. Şu anda Emlakbank'ın uyguladığı yıllık faiz oranı % 66 olduğuna göre diğer oranlar buna göre belirlenecek ve bu faiz oranları önümüzdeki 6 ay için geçerli olacaktır.

Bankalar değişken faiz uygulamasını başlatırken, SPK da değişken faizli tahvil için hazırlıklarını tamamlamıştır. Buna göre en az dört yıl vadeyle çıkarılabilecek değişken faizli tahvillerin üzerinde ilk yılın faizi yazılı olacak, daha sonraki yılların faizi ise, en çok mevduat toplayan 5 bankanın faiz oranlarına bağlanacaktır. Vadenin ikinci yılı başında söz konusu 5 bankanın uyguladıkları 1 yıl vadeli faiz oranının ortalaması alınacak ve tahvili çıkaran şirket bu faizin % 20 fazlasına kadar belli bir oranda faiz verebilecektir. Belirlenen 5 bankanın ismi de tahvilin üzerinde yer alacaktır. Sermaye Piyasası Kurulu değişken faizli tahvilin esasları üzerinde dururken, özel sektörden de dövizle indeksli tahvil isteği geldiği belirtilmiştir. Bu tür tahvillerde tahvilin anapara ve faiz ödemeleri önceden belirlenecek bir dövizin değer artışına endeksleneyecektir. Gerek değişken faizli tahvil, gerekse dövizle indeksli tahvil sermaye piyasamızda finansal varlıkların çeşitlerinin artması açısından olumlu gelişmelerdir.

Sıra No.	Kuruluşun Adı	Kayıtlı Sermaye (Milyon TL)	Çıkarılmış (Ödenmiş) Sermaye (Milyon TL)	Taksim Yılı Kârı			Dağıtılan Kâr Payı (%)			Piyasa Fiyatı (TL)			
				1986 (Milyon TL)	1987 (Milyon TL)	1988 (Milyon TL)	1986 (Net)	1987 (Net)	1988 (Net)	Mayıs 1988	Mart 1989	Nisan 1989	Mayıs 1989
1	AKÇİMENTO	—	15.750	3.784	6.953	5.192	235	168	36	27.000	2.450	2.850	3.925
2	ANADOLU CAM	20.000	13.000	2.549	5.203	8.791	30	50	60	2.600	2.750	2.450	3.000
3	ARÇELİK	100.000	24.000	16.131	39.087	51.661	63	80	92	6.700	4.450	4.750	6.950
4	AYMAR	10.000	3.000	518	1.195	3.053	12	30	74	3.500	2.900	3.275	3.300
5	BAĞFAŞ	—	40.000	7.005	9.313	27.734	55	85	40	2.700	1.500	2.000	2.475
6	BOLU ÇİMENTO	—	1.500	4.553	5.607	7.142	119,76	181,38	213,45	16.500	13.000	14.020	16.100
7	ÇELİK HALAT	27.000	10.800	3.729	7.558	10.574	60	100	100	5.050	5.400	5.950	4.050
8	ÇİMSA	—	10.800	7.791	13.667	18.178	175	203,87	82,60	17.000	4.850	5.750	7.700
9	ÇUKUROVA ELEKTRİK	90.000	30.000	32.189	61.939	111.186	100	200	250	17.800	8.950	11.500	14.800
10	DOKTAŞ	12.000	7.000	2.224	8.317	5.075	50	100	58,50	15.800	3.150	3.550	4.100
11	ECZACIBAŞI YATIRIM	3.000	2.400	421	771	1.713	30	40	45	1.575	1.625	1.750	2.300
12	EGE BİRACILIK	4.200	4.200	1.560	3.315	18.926	20	35	130	2.850	7.000	7.950	11.300
13	EGE GÜBRE	12.000	12.000	2.603	1.720	1.512	60	50	18	6.350	920	930	1.025
14	EREĞLİ DEMİR ÇELİK	40.000	38.400	41.097	119.616	435.558	23	55	175	4.200	9.850	10.100	16.900
15	GOOD YEAR	—	11.724	3.108	9.058	15.536	200	100	60	27.000	5.000	5.950	8.500
16	GÜBRE FABRİKALARI	30.000	30.000	1.048	Zarar	Zarar	43,35	—	—	900	1.050	1.000	850
17	GÜNEY BİRACILIK	4.200	4.200	1.041	3.395	6.730	11	35	60	2.350	3.150	3.800	5.650
18	HEKTAŞ	10.000	2.700	1.014	2.173	5.041	36,16	35	75	2.200	2.400	2.650	3.700
19	İZMİR DEMİR ÇELİK	150.000	50.000	1.774	5.721	Zarar	15,95	26,66	—	1.200	860	720	920
20	İZOCAM	10.000	8.000	367	2.250	6.569	16,80	35	120	6.700	7.600	9.650	3.500
21	KANTONSAN	27.000	27.000	1.054	4.478	8.580	17,91	35	20	3.975	1.600	1.600	1.900
22	KAV	—	3.000	4.221	3.694	7.967	300	130	75	22.500	7.000	9.500	10.200
23	KOC HOLDİNG	100.000	35.000	10.696	15.504	41.329	45,60	32,50	60	3.600	3.275	3.800	4.975
24	KOÇ YATIRIM	20.000	16.000	2.622	2.826	7.385	39	35	50	2.275	2.425	1.725	1.800
25	KORDSA	—	22.500	11.116	24.507	44.293	110	96	56	9.400	4.700	4.200	5.500
26	KORUMA TARIM	6.000	7.425	2.169	5.239	14.105	30	66	111	3.000	5.650	4.100	3.600
27	BRISA (LASSA)	150.000	67.500	11.236	23.102	49.638	32	63	103,20	14.800	5.250	2.925	3.125
28	MAKİNA TAKİM	3.000	1.500	101	Zarar	493	—	—	5	1.400	990	1.050	1.250
29	METAŞ	75.000	15.000	352	4.194	Zarar	—	15	—	1.150	720	680	940
30	NASAŞ	14.000	70.000	1.218	2.853	205	15	30	—	2.125	860	1.020	1.100
31	OLMUKSA	—	11.000	2.625	6.884	9.722	22	45	35	7.950	2.425	2.750	3.400
32	OTOSAN	40.000	27.331	Zarar	24.346	55.685	—	26,60	70	2.850	2.950	2.975	3.250
33	POLYLEN	—	4.500	330	2.549	3.825	25	20	30	3.600	1.625	1.650	1.800
34	RABAK	25.000	15.000	1.802	6.535	7.547	43	40	40	1.700	1.850	1.375	1.700
35	SARKUYSAN	30.000	7.560	3.132	5.158	11.020	60	75	90	6.900	3.900	4.425	3.900
36	SİFAŞ	—	4.680	2.534	6.155	8.885	8	100	100	7.100	4.150	4.700	6.500
37	TÜRK DEMİR DÖKÜM	50.000	20.000	11.801	12.131	13.880	80	103	44	7.800	2.675	2.925	3.150
38	TÜRK SİEMENS	—	10.500	5.728	7.313	15.542	106	81	68,50	28.000	4.025	4.550	5.400
39	T İŞ BANKASI (B)	—	30.000	35.207	62.246	121.414	34,60	38,38	46,08	1.857	1.900	1.450	1.650
40	TÜRKİYE İŞE VE CAM	200.000	69.310,5	3.507	4.584	12.084	10	10	20	1.250	1.850	1.625	2.250

DÜNYANIN TANIDIĞI TÜRK BANKASI DIŞBANK

Modern bankacılık yönetimi,
çağdaş bankacılık sistemleri,
dünya ticaret ve finans merkezleriyle
kurulmuş güçlü işbirliği...

Dış ticaretiniz, dış bankacılık
işlemlerinizi ve tasarruflarınız için..

Yarının olanaklarından bugün
vararlanın

DIŞBANK

BANKACILIKTA ENERJİ

Genel Müdürlük Yıldız Posta Cad. 54 80280 Gayrettepe - İstanbul P.K. 131 80692 Beşiktaş - İstanbul
Teİgraf : Dişbankum - İstanbul Telex 27992 İdtb İr - 27951 disp İr Teletex (18) 938007 dİso İr Telefax : 172 52 78-79
Telefon : 174 42 80 (20 Hat) 175 40 25 (10 Hat) 172 52 93 (7 Hat)

ÖZELLEŞTİRME ÇÖZÜM MÜ?

Yazanlar (*):
RICHARD HEMMING
ALİ M. MANSOOR

Çeviren:
A. KEMAL ÇELEBİ

2. DÜNYA Savaşı sonrası dönem, özellikle 1960'larda ve 1970'lerin başında kamu sektörü ekonomik büyüme ve sosyo-politik istikrara büyük katkı sağlayan bir sektör olarak görüldüğünde, ulusal ekonomilerde hükümet karışımının büyük ölçüde arttığına tanık oldu. Bununla birlikte, özellikle 1970'lerde ortaya çıkan ekonomik krizden sonra, kamu sektörü kurumlarının ve uygulamalarının zayıflığı birbiri arkasına görülmeye başlandı. Makroekonomik uygulamada bir bozulmaya yol açan dışsal fiyat şoklarına karşı ekonomilerin uyum sağlamada yetersiz kalması biçiminde ortaya çıkan kapsamlı hükümet etkisi, özellikle endüstrileşmiş ülkelerde ciddi olarak sorgulanmaya başlandı. Hükümet karışımının alanı ve uygun büyüklüğü ile ilgili bu yeni değerlendirmenin bir sonucu olarak, son yıllarda politik tutumda bir değişme oldu. Vergi reformunun, deregülasyonun ve özellikle özelleştirmenin artan bir ilgi görmesi ile birlikte, hükümet ve özel sektör arasındaki ilişki de, sayıları gittikçe artan birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede temelden değişime uğramaktadır.

Özelleştirme -kamu sektörü faaliyetlerinin özel sektöre devri- bu çerçevede içinde sık sık tartışılmaktadır. Fransa ve İngiltere'de kamu varlıklarının satışları ile ilgili programlar uygulamaya konulduğu halde, özellikle gelişmekte olan ülkeler bu politikayı izleme konusunda çekimser kalmışlardır. Sadece az sayıdaki ülke bu yönde biraz ilerleme sağlamıştır. Bu makalenin amacı, özelleştirmenin lehindeki ve aleyhindeki tartışmaları incelemek ve bir özelleştirme programının uygulanması ile ilgili bazı problemleri ana hatları ile ortaya koymaktır.

Kamu Mülkiyeti

Kamu mülkiyeti, ekonomik, sosyal ve politik çeşitli amaçlara hizmet eder ve kamu sektörünün yapısı ve büyüklüğü, bu amaçlara verilen önemin farklı olması nedeniyle ülkeler arasında oldukça farklılık gösterir. Ekonomik görüş açısından, kamu mülkiyeti lehindeki başlıca iddialar, ekonomik ve sosyal amaçları gerçek-

(*) Richard Hemming - Ali M. Mansoor; «Is Privatization the Answer?», Finance Development, Sep. 1988, Vol. 25, Nu. 3, s. 31-33.

leştirmede piyasaların başarısız olduğu görüşüne dayanmaktadır. Özellikle teknolojik faktörlerin sadece bir üreticinin (doğal tekeli) mevcut ölçek ekonomilerinden tam olarak faydalanabilmesini zorunlu kıldığı durumlarda, piyasaların tekelleşmeye doğru kaçınılmaz eğilim içine girmeleri başlıca endişe kaynağı olmuştur. Böyle bir zorunluluk, tipik olarak, elektrik veya demiryolu gibi bir şebekede büyük yatırım gerekli olduğu zaman ortaya çıkar. Haberleşme ve radyo - televizyon yayıncılığı alanlarındaki son hızlı teknolojik gelişmeler daha az haklı göstermesine rağmen, haberleşme ve radyo-televizyon yayıncılığı sistemleri de aynı zamanda doğal tekel olarak görülme eğilimindedirler.

Kamu mülkiyeti hükümete, aynı zamanda piyasanın ihmal ettiği amaçları izlemek imkânı verir. Bunlar arasında en önemlisi, temel mal ve hizmet fiyatlarının geçim düzeyinde artması ve istihdam gibi sosyal eşitlik amaçlarıdır. Refah ekonomisi ile ilgili bilimsel çalışmaların önemli bir bölümü, kamu mülkiyeti kesin olarak olmasa da, doğal tekelleri düzenlemek ve zorlayıcı sosyal ihtiyaçları karşılamak için kamu karışımı probleminin belirlenmesine ayrılmıştır. Hükümet karışımı aynı zamanda dışsal maliyet ve faydaların varlığı ile haklı gösterilebilir. Sosyal amaçların izlenmesi çoğu kez, olumlu dışsallıklar elde etmek için bir çaba gerektirir.

Kamu ve özel sektör arasındaki sınır prensip olarak etkinlik ve eşitlik görüşlerine göre tanımlanabilirse de, ülkeler arasındaki uygulama farklı diğer ekonomik, politik ve stratejik faktörlerin de göz önüne alınması gerektiğini yansıtmaktadır. Aslında kamu mülkiyetinin motivasyonları o kadar

çeşitlidir ki, ülkeler arasındaki farklılıkları kamu mülkiyeti kapsamı içinde sistematik olarak açıklamak imkânsızdır. Bununla birlikte, özellikle kamu sektörü girişimlerine karşı duyulan hoşnutsuzluğun büyük boyutlarda olduğu gerçektir ve bu hoşnutsuzluğun kaynağı sadece ideolojik değildir. Günümüzde kamu mülkiyetinin faydalarının, maliyetine değip değmeyeceği konusunda yaygın bir şüphe vardır.

Özelleştirmenin Durumu

Kamu karışımı ile amaçların bazıları başarılmış olsa bile, bazı problemler de kamu mülkiyetinden doğmuştur. Politikacılar kamu girişimlerinin uygulamalarına karışmakta; yöneticiler zayıf bir şekilde motive edilmekte, kötü ücret almakta ve yetersiz bir şekilde denetlenmekte; kamu sektörü faaliyetlerinin önemi ve yapısı nedeniyle, sendikalar alışılmadık bir şekilde güç kazanma eğiliminde olmaktadır. Bu faktörler, kamu üretiminin maliyet ve verim etkinliğini azaltmak için bir araya gelmekte ve çoğu kez büyük bir bütçe desteği bağımlılığına yol açmaktadır. Üstelik kamu mülkiyeti kendisinden beklenen ilave kaynak dağıtma etkinliğini tam olarak başaramamıştır. Politikacılar, yöneticiler ve işçiler kendi kişisel amaçlarını izleyerek, kamu mülkiyetinin daha büyük önceliğe sahip bazı amaçlarını sulandırmaktadırlar.

Kamu girişimleri ile ilgili problemlerin bu şekilde tanımlanması, aşırı olmasa da abartılmaktadır. Gerçekten, daha da aşırı bir şekilde gösterilen bu problemlerin bir kısmını haklılaştırmak zordur. Ancak, kamu mülkiyetini düzenlemenin bir biçimi olarak sakınca taşısa da bu zayıflıkların

veya sakıncaların abartılı biçimde ortaya konulması, tartışmaların derinleşmesine hizmet etmektedir.

Bazı şeyler özel mülkiyet altında önemli ölçüde farklı mı olacaktır? Özel bir firma, maliyetleri zorlarsa da, fiyatlarda ve üretimde kendisine mal piyasasının yol gösterdiği bir firma olarak tanımlanabilir. Ürünlerini satamayan bir firma kâr elde edemeyecektir; kârsız firmalar iflas edecekler veya devredileceklerdir. Böylece piyasa, hem verim hem de kaynak dağılımı etkinliğini başarmak için firmaları teşvik ederek düzenler. Yukarıda kamu girişimleri ile ilgili problemlerin tanımlanmasında olduğu gibi, bu tanımlama da aşırı olmamakla beraber abartılmıştır. Bununla birlikte, iki sektör ile ilgili bir karşılaştırmada özel mülkiyetin genel üstünlüğü hakkında herhangi bir sonuca ulaşmak doğru olmayacaktır.

Şüphesiz, kamu mülkiyetinin en kötü aşırılıklarının bir kısmı, özel mülkiyete doğru bir değişme ile azaltılacaktır. Ancak, kamu girişimi karar yapımının politik arenanın dışına alınması ve hükümetin mali desteğinin çekilmesi, bazı etkinsizlikleri ortadan kaldıracaktır. Fakat, düzenleyici sistemde hiç bir değişme olmadan ve tekel gücü ile birlikte bir kamu tekelinin özel sektöre sadece transferinin yapıldığı bir durumda, verim ve etkinlik artışları sınırlı kalacaktır. Kamu girişimleri ile ilgili problemlerin birçoğu, onların kamu mülkiyeti içinde bulunmalarından çıkmaz; daha çok, bir piyasa disiplininin olmamasını yansıtır. Bu yüzden, kamu tekellerini rekabetle karşı karşıya getirmekle -ki hem verim hem de kaynak dağılımı etkinliğini gözetmelerini teşvik ederek- önemli etkinlik artışları sağlanabilir.

Özelleştirme ve Rekabet

Kamu girişimlerinin çoğu ulusal veya uluslararası rekabete bağlı değildir. Tekel durumlarının kanunla korunmasından veya rakiplerin girmesini engelleyen diğer birtakım yapay sınırlamalardan kamu girişimleri birçok fayda sağlamaktadırlar. Bu gibi girişimlerin özelleştirilmesi, piyasa güçlerinin girişimin davranışını etkilemesini sağlayacak ekonomik ve mali liberasyon ile birlikte gerçekleştirilmedikçe, daha etkin çalışmalarını konusunda başarılı olamayacaktır. Bu bağlamda, özelleştirme olmadan koruyucu engellerin kaldırılmasının doğru olmadığı, çünkü hükümetler tarafından verilmeye devam edilen mali desteğin yeni liberalize edilmiş bir piyasada kamu girişimlerinin özel rakiplerini dışlamasına imkân vereceği ileri sürülmüştür. Fakat, böyle durumlarda çözüm, kamu sektöründe veya özel sektörde olsun, daha sıkı bütçe sınırlamaları ve görevlilerin rekabet dışı veya yağmacı davranışlarını önleyecek uygun düzenlemelerdir.

Maksimum gelir elde etmek veya yönetim ve işçilerin uyumunu sağlamak gereği gibi nedenlere bağlı olarak, özelleştirme anında rekabetin yavaşlanmasının uygun olduğu düşünülebilir.

Bu, sadece bir özelleştirme programının dayandığı temelleri çürütmez, aynı zamanda liberasyonun her zaman gerçekleştirileceğine inanamayı güçleştirir. Maksimum etkinlik artışı, liberasyon ile birlikte uygulanan özelleştirmeden doğacaktır. Etkinlik düşünceleri, aynı zamanda kamu girişimlerini satın almak isteyenlerin vazgeçmelerine yol açsa bile, anlaşmazlığın çıkmasının söz konusu olduğu durumlarda liberasyonun özel-

leştirmeden önce gelmesi gereğini ortaya koymaktadır.

Kamu mülkiyeti piyasaların iyi işlemediği, sosyal ve politik açıdan istenmeyen sonuçlara yol açtığı durumları yansıttığı ölçüde, rekabetin sağlanması için engellerin kaldırılması yetersiz ve elverişsiz olacaktır. Doğal tekelin, örneğin bir piyasa sonucu olduğu ortamda rekabeti oluşturmak için piyasanın yeniden tanımlanması gerekir. Örneğin, imtiyazların açık artırma yoluyla özel sektöre satılması, doğal tekelin rekabet amacıyla işletilmesi için doğru görünen bir çözümdür. Bu yaklaşım en yaygın bir şekilde yerel radyo yayını ve ulaştırma alanlarında benimsenmiştir. Aynı zamanda bakım ve koruma gibi doğal tekel ile birlikte söz konusu olan bazı faaliyetler de tartışma konusu olabilir ve bunlar özel sektöre sözleşme ile bırakılabilir. Sokak temizliği ve çöp toplama gibi geniş bir kamu hizmetleri sıralaması içinde, sözleşme ile bırakma başarılı bir şekilde uygulanabilir. Fakat, büyük ulusal şebekeleri gerektirdikleri için doğal tekellerin temel faaliyetleri tartışma konusu olamaz ve kamu mülkiyeti galiba bu gibi faaliyetleri düzenlemenin en etkin yolu olmaya devam edecektir. Şüphesiz düzenlemenin alternatif şekillerinden elde edilen tecrübe, kamu mülkiyetleri kadar çok etkinsizliğe yol açabilen bir bürokrasinin ve yasal karmaşıklığın olduğunu göstermektedir.

Sosyal amaçlar da aynı zamanda özel bir piyasaya bırakılmış olacaktır. Liberalize edilmiş bir piyasada özel sektör sadece kârlı faaliyetleri üstlenecek ve sosyal ihtiyaçların karşılanmasını başka araçlara bırakacaktır. Bu durumda, kamu sektörü

sosyal öneme sahip zarar eden faaliyetleri kârlı yapma düşüncesiyle yardım sağlayarak destekleyebilir. Doğal olarak bu ihtiyaçların başlıca kamu mülkiyeti aracılığıyla karşılanmasının en iyi yol olup olmadığı şeklinde bir soru ortaya çıkar. Şüphesiz, seyrek nüfuslu alanlara temel hizmetleri sağlaması ve kendileri için kârlı olmadığı zaman bile nüfusu istihdam etmesi için, örneğin yardım ödemeleriyle özel sektör teşvik edilebilir. Öyleyse sorun, farklı tiplerdeki kamu karışımalarının maliyet etkinliği ile ilgili bir sorun olacaktır. Fakat bu, karma bir ekonomide hükümetin uygun rolü ile ilgili pek kesin olmayan düşünceler tarafından belirlenme eğilimi gösterecektir. Bu düşünceler bütün olası durumlarda, genelde kamu sektörü ve özelde kamu girişimleri tarafından karşılanmaya devam edecek olan öncelikli sosyal amaçlar sıralamasına göre oluşacaktır.

Diğer Amaçlar

Hem ekonomik hem de sosyal etkinliğin yükseltilmesi özelleştirme tartışmasının merkezi olduğu halde, bu politika aynı zamanda diğer amaçlarla da belirlenmektedir. En önemlisi de, özelleştirme açıkları azaltmanın bir aracı olarak ileri sürülmektedir. Bir kamu girişiminin satışından elde edilen gelir tipik olarak mali hesaplarda negatif sermaye harcaması olarak ele alınmasına rağmen, açığın bu şekilde azaltılması sadece geçici bir durumdur. Bir vergi artışı veya bir harcama indirimi gibi yapısal bir araç olmaktan çok, bir aktif satışı, yaptığı etki itibarıyla bono finansmanı ile daha yakından ilgilidir. Geleceğin vazgeçilen geliri yerine bir aktif satışının konulması ve aynı şekilde borç-

lanmak için bono çıkarılması durumlarının her ikisinde de, gelecekteki ek geliri artırma konusunda kesin bir söz verme vardır. Bir girişim eğer sadece özel sektörde daha etkin ve kârlı işletilirse, özelleştirmenin bütçeye faydası devamlı bir temel üzerine oturacaktır.

Özelleştirme aynı zamanda kamu sektörü sendikalarının gücünü azaltmak için bir araç olarak görülebilmektedir. Ancak, daha sıkı bütçe sınırlamalarının ortaya çıkardığı iflas riski ile birlikte rekabetin de olması, bu açıdan daha etkili olabilir; yoksa çözüm özelleştirmeye değil sendika reformu ve diğer sosyal yaptırımlara dayanmaktadır. Diğer bir amaç, mülkiyetin daha geniş bir tabana yayılması olabilir. Bu, eğer özellikle gelir ve refah artırılması ve daha eşit bir şekilde dağıtılması endişelerini yansıtıyorsa, arzulanan bir amaç olabilir. Fakat etkinlik artışları, başarılı olduğu ölçüde toplam gelir ve refah artışının anahtarıdır. Vergiler ve transferler ise, bu gibi artışların dağıtımına ilgili sonuçlarına en doğrudan etki edebilen araçlardır.

Gelişen Ülke Görünümleri

Özelleştirme aslında bir endüstrileşmiş ülke olgusudur. İngiltere ve Fransa'daki büyük aktif satış programları dışında, az sayıda ve oldukça sınırlı özelleştirme, gelişen ülkelerde gerçekleştirilmektedir. Bu durum şaşırtıcı görünebilir. Kamu üretimi gerçeğinin kaynakların ve piyasaların az gelişmiş olması nedeniyle ortaya çıktığı gelişen ülkelerde, kamu mülkiyeti daha yaygındır. Etkinliğe bağlı sonuçlar oldukça farklı olmuştur. Şüphesiz, özelleştirmenin kamu sektöründe tasarruf sağlamanın bir aracı

olarak görüldüğü birçok gelişen ülkede, bir miktar özelleştirme programı uygulamaya konulmuştur. Örneğin Dünya Bankası şimdi yaklaşık 15 ülkede uygulanan programları destekliyor. Fakat Bangladeş ve Şili dışında, girişim satışları şimdiye kadar az olmuştur ve özelleştirmenin (leasing, sözleşmeyle devretme ve diğer benzer faaliyetleri içine alan daha geniş bir tanımlama ile) çoğu ülkede uygun ortam bulması yavaş olmuştur. Hatta özel sektör katılımını gerektirmeyen tasfiyeler bile ılımlı olmuştur.

Özelleştirme için gerçekten uygun olan belli başlı girişimlerde görülen bu yavaş ilerleme, özelleştirmeyi etkileyen pratik zorluklar ve sosyopolitik engellerle kısmen açıklanabilir. Etkin çalışmayan ve zarar eden birçok girişim özel sektöre cazip gelmez olabilir; çoğu kez özelleştirmeyi finanse edecek kaynak olmayabilir; veya satın almayı düşünenler dini etnik ve yabancı gruplara bağlı oldukları için kabul edilmeyebilirler. Bu problemlerden söz edilebilirse de; aslında özelleştirme özel sermayeyi harekete geçirebildiği, yerel girişimciliği teşvik edebildiği ve özel sektörle risk paylaşımını sağlayabildiği zaman çözümün bir parçası olabilir. Ancak çözüm temelde ülke içi ekonomilerin libere edilmesine ve yabancı sermayeye karşı daha açık bir tutumun benimsenmesine bağlıdır. Yabancı sermayenin ülke içi ekonomilere ilgisini azaltan problemlere karşı yeni çözümler getirerek, özelleştirme sürecine katkı sağlanabilir. Borçların özelleştirme yoluyla ödenmesi böyle bir yenilik anlamına gelir. Arjantin, Brezilya, Şili ve Meksika başta olmak üzere Latin Amerika ülkeleri, hem borçlarını azaltmayı hem de yabancı ser-

mayeyi teşvik etmeyi amaçlayan bir görüşle, hisselerine karşılık borçlarının değiştirilmesi için yabancı bankaları teşvik etmektedirler.

Üstelik daha önce vurgulandığı üzere, sadece yerli veya yabancı özel sektöre devretmek yeterli değildir. Daha çok, kaynak dağılımına piyasanın yol gösterdiği bir çevre oluşturmak gereklidir. Bu sadece kamu sektörü için değil, özel sektör için de faydalı olacaktır. Gelişen ülkelerde her iki sektördeki girişimler, etkin olmayan yapay tekelere yol açan yüksek tarifeler ve tarife dışı engellerle korunma eğilimindedirler. Bu bakımdan, özelleştirme yoluyla artacak olan etkinlik alanı, gelişen ülkelerde endüstrileşmiş ülkelerdekinden daha büyük olabilir. Ancak bu etkinlik artışlarını gerçekleştirmek için, özelleştirmenin genelde liberasyonu özelde ticaret liberasyonu ile birlikte yürütülmesi, gelişen ülkelerde daha bir önem kazanmaktadır. Özelleştirmenin durumu en azından ekonomik temeller içinde, çoğu kez anlaşıldığı gibi açık değildir ve özellikle gelişen ülkelerde uygun politika tercihlerinin olduğu örnekler sınırlıdır.

Özelleştirmenin haklı gösterilmesi büyük ölçüde etkinlik temellerine ve başarısı da daha rekabetçi bir çevre oluşturma konusunda işbirliği yaptığı araçlara bağlanmaktadır. Bir endüstri ve ekonominin etkinliğini sağlamak için rekabetin oluşturulması -özelleştirme ile veya olmadan- merkez olduğu sürece, dünyanın her yerinde kamu sektörlerinin geniş olmasına devam etmesi söz konusudur. Bu özellikle, piyasa başarısızlığının daha yaygın ve kamu mülkiyetinin ekonomi dışındaki faydalarının daha büyük önem kazanma eğiliminde olduğu ge-

lişen ülkelerde böyle olacaktır. Sonuç olarak, hükümet kontrolü altında kalması gereken girişimlerin etkinliğini düzeltmek için yöntemler tasarlanması, kamu politikası için büyük bir tehdit oluşturmaya devam edecektir.

banka ve ekonomik yorumlar

Aylık Dergi

Ciltlenmiş
eski sayıları :

- Bankacılar
- İktisatçılar
- Yöneticiler

ve ilgili alanlarda
yüksek öğrenim gören

- Öğrenciler

için en yararlı kaynak,

(1989'da Fiyatlar)

(Mevcut Ciltler - KDV Dahil)

1965 yılı cildi : 4000.— TL

1966 yılı cildi : 4000.— TL

1967 yılı cildi : 4000.— TL

1987 yılı cildi : 9000.— TL

1988 yılı cildi : 15000.— TL

(Yakında Çıkıyor)

Önemli Not : (1) Öğrenciliğini belgeleyenlere % 50 İndirim uygulanır. (2) Ödemeli postalama yapılmaz. (3) PTT ile gönderilmesini isteyenlerin cilt bedeline taahhütlü posta pulu karşılığı 1250.— TL ilave ederek önceden havale çıkarmaları gerekmektedir.

İSTEME ADRESİ :

Binbirdirek Mahallesi
Suterazisi Sokak No. 6/2
Sultanahmet - İstanbul
Telefon : 526 34 11

DİŞ BASINDAN

Derleyen :
Doç. Dr.
NİLSEN ALTINTAŞ

SAPTIRILMIŞ AYARLAMA (*)

«DÖVİZ kurları politikası, IMF'nin gelişmekte olan ülkeleri ayarlama programlarının en çok tartışılan konularından biridir. Niçin bazıları başarılı, diğerleri başarısızdır?»

Bundan, gelişen dünyada yüksek döviz kurları sorumlu olmalıdır. Bu yüksek oranlar, üreticilere yanlış sinyaller gönderir ve ülke kaynaklarının yanlış kullanılmasına neden olur. Gıda ithali ucuzlar, tarımcılık daha az kârlı hale gelir ve ihracat endüstrisinin rekabet gücü azalır. Kaçınılmaz sonuç olan, artan ticaret açığı ve sermaye kaçağı, hükümetleri, rezervlerin dışa akışını durdurmak için ticaret gruplarını ve kurları kontrol etmeye zorlar. Bunlar, sırayla, daha fazla verimsizliğe neden olur. Örneğin, tüm büyük Latin Amerika borçluları 1970'lerin sonu ve 1980'lerin başında çok yüksek döviz kurlarına sahiptiler. Arjantin'de, 1981 yılında utarılacak bir olay yaşandı, Buenos Aires Sheraton'da bir bardak Coca-Cola'nın resmi döviz kuruyla 7 \$'a satıldığı duyuldu.

IMF ekonomistleri, gelişmekte olan ekonomilere döviz kurlarını gerçekleştiremeyecek seviyede sabitleştirmeye çalışma çılgınlığı üzerine, uzun konferanslar veriyorlar. Cari ticaret açıklarına sahip ülkeler paralarının değerinin düşmesinin nedenlerini tartışmalılar. Bu, ticari malların fiyatlarını ticari olmayan mallara göre yükseltir ve ticari malların tüketimini engellerken yerli üretimin ticari mallara doğru yön değiştirmesine neden olur. Bununla yerli üretimin ticari mallara doğru yön değiştirmesine neden olur. Bununla beraber, IMF eleştirmenleri, devalüasyonun neden çalışmadığını tartışıyorlar. Bir Amerikalı akademisyen olan Sebastian Edwards'ın çıkmak üzere olan kitabında (**), başarı veya başarısızlığın keşfinin tarihi incelenmekte.

(*) The Economist, 15 Nisan 1989.

(**) S. Edwards; «Real exchange rates, devaluation, and adjustment exchange rate policy in developing countries», MIT Press.

Döviz kuru oranlarının yükselmesinin iki nedeni var. Birincisi, denge-döviz kuru oranını düşüren ticari bozukluklar, yani uzun vadeli sermaye akıŐlarıyla birarada oluşan cari hesap açıkları üreten oranlar gibi ekonomik temellerdeki değişiklikler; ikinci ve çok yaygın olanı ise, bir ülkenin döviz kuru oranları politikası ile mali ve parasal politikalarının bağdaşamaz olmasıdır. Örneğin, genişleme politikaları (tedbirleri) enflasyonu ve buna bağlı olarak gerçek döviz kuru oranlarını yukarı iter.

Bir ülkenin gerçek döviz kurunu düşürmede, devalüasyon bir yol olarak ne kadar etkili? Edwards, etkililik göstergesini, gerçek döviz kuru değişiminin, piyasa döviz kuru değişimine göre oranı olarak ifade ediyor. Bir değerin tamamen etkili olarak adlandırılabilmesi, devalüasyondan önce yükselmesi sona eren gerçek döviz kuru anlamına gelen eski bir değer olmasıdır.

Edwards, 1962-1982 yılları arasında, daha önce en az iki yıl boyunca paralarını dolara karşı sabitlemiş ve devalüasyon oranları en az % 15 olan 39 durumu inceliyor ve bir çoğunda devalüasyonun yararının büyük ölçüde, tamamen enf-

**"BİRA"
BU KAPAĞIN
ALTINDADIR.**

lasyon nedeniyle eridiğini görüyor. Devalüasyonun en az etkili olduğu ülkeler, parasal ve mali politikaları genişleme yönünde kalanlar veya alabildiğine geniş ücret göstergesi olanlar. Ençok etkili olduğu ülkeler ise, hükümetlerin mali ve parasal dizginleri çektikleri ülkeler.

Bir diğer çalışmada Edwards, ortalama % 10 nominal devalüasyonun, bir yıl sonra % 7 gerçek devalüasyona, üç yıl sonra ise yalnızca % 5 gerçek devalüasyona neden olduğunu bulmuştur. Bununla beraber, bulduğu sonuçlar, eğer bu % 10 nominal devalüasyon parasal büyümedeki % 10 oranındaki hızlanma eşliğinde gerçekleştiyse, bir yıl sonra gerçek devalüasyonun sadece % 2 olduğunu, iki yıl sonra kurun gerçek değerinin tekrar üzerine çıktığını göstermektedir.

Birden fazla devalüasyon yapılmamış olan 29 durumu ele alırsak, bunlardan onunda devalüasyonun etkisinin enflasyon nedeniyle üç yıl içinde tamamen aşınmış, Arjantin (1970) ve Bolivya (1979)'da ise bu etkinin tamamen yok olmasının bir yıldan az zaman almış olduğunu görüyoruz. Buna karşın, kurlarını düzenli olarak azar azar ayarlandığı tüm «sürünen» (crawling) durumlarda ise, gerçek döviz kurları üç yıl sonra düşük seviyede kalıyor, yani rekabet edebilir hale geliyor.

Üç yıl sonra etkililik göstergesinin 0.3'ün üzerinde kalması ve cari hesapların daha iyi hale gelmesi devalüasyonun başarılı olarak tanımlanması ise, bu 29 durumdan onunda devalüasyon başarı elde etmiştir ve bu onun beşi «sürünenler»dir. Bu nedenle, yüzeysel bir karşılaştırma sonucunda, sürünenler, devalüasyon girişiminin yürümediğini akla getirir. Fakat bunlar, çoğu kez enflasyon yapmanın maliyetinin daha fazla olduğu durumlarda gerçek değer düşümünü devalüasyonla daha hızlı sağlamaya muktedirler. Bunun için, iç politikaların kontrol altında olmadığı durumlarda «sürünenler» yönetim biçimi tehlikeli olabilir.

Edwards, eğer devalüasyon hakkıyla yerine getirilirse, ekonomilerin büyüme ve ihracat kabiliyetlerini artırıcı bir yol olduğu sonucuna varmıştır. Devalüasyon, mali ve parasal politikalarla desteklenmeli ki çalışsın. Ama genellikle durum böyle değildir ve devalüasyon neden olduğu karışıklık yüzünden kınanır.

Eğer devalüasyon böyle mucize bir ilaç ise, hükümetler niçin yabancı rezervlerin azalmasını durdurmak için ticaret ve döviz kontrolünü tercih ederler? Birinci neden, devalüasyon çoğu kez gıda fiyatlarını yükseltir ve hükümetler halkın gazabından korkarlar.

İkinci neden ise, geleneksel parasız ekonomik teoriye göre, devalüasyonun, verim üzerinde bazen genişleyici bir etkisi olması, bazen de gerilemeye yol açması. Petrol ve hammadde arasına görüldüğü gibi, eğer ithalat ve ihracat fiyatlara duyarsızsa, devalüasyon, iç ticari açıktaki bozulmaya ve üretimde ani düşmeye neden olur.

Edwards, devalüasyonun en azından kısa vadede daraltıcı bir etkisi olduğunu kanısına varmıştır. Fakat devalüasyonun yaygın seçeneği olan döviz kontrolü ve tedbirler paketi büyümeyi daha fazla engelleyebilir. Eğer devalüasyonun gerçek etkisi hiç ayarlama yapmanın maliyeti ile karşılaştırılırsa, devalüasyon iyi bir alış-veriş gibi görünür.

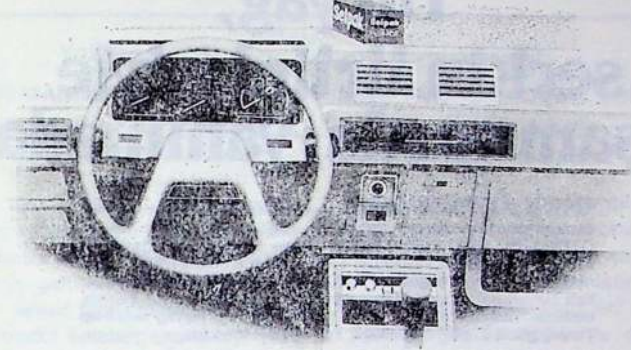
EKONOMİK GÖSTERGELER DIŞ DÜNYA (HAZİRAN 1989)

Ülkeler	GSMM/GSYİH *	Toplam Fiyatlar	Üretler Kazançlar *	İşsizlik Oranı (%) (Son Son)	Dış Ticaret Dengesi ** (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Cari İşlem Dengesi (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Faiz Oranları (%)		
							Para Piyasası 3 Aylık	Ticari Bankalar	
								Kredi	3 Aylık Mevduat
A.B.D.	3.3	5.6	3.9	5.2	- 116.0	- 135.3	9.63	11.50	9.74
Avustralya	4.2	5.9	7.0	6.2	- 2.1	- 12.5	17.23	18.75	17.20
B.Almanya	2.7	3.5	3.2	7.9	75.5	54.8	6.55	7.25	5.96
Belçika	b.d.	0.4	0.6	10.2	- 0.6	3.8	8.30	10.75	8.20
Franza	3.8	7.5	3.3	10.0	- 5.2	- 4.2	8.63	9.60	8.81
Hollanda	2.4	4.2	1.3	13.8	3.7	4.5	7.38	9.25	7.38
İngiltere	3.0	5.0	9.3	6.7	- 39.7	- 28.8	12.88	14.00	12.81
İspanya	b.d.	4.4	7.0	17.9	- 22.1	- 5.8	14.94	15.50	7.50
İsviç	1.3	8.5	9.0	1.3	4.7	- 2.3	11.85	12.50	11.60
İsviçre	2.5	4.7	3.4	0.6	- 5.9	6.4	7.25	7.00	6.50
İtalya	3.9	6.7	5.7	16.9	- 10.0	- 5.2	12.75	14.00	b.d.
Japonya	4.8	0.5	3.5	2.3	95.2	77.6	4.22	3.38	1.76
Kanada	3.4	3.6	5.1	7.8	8.2	- 9.2	12.40	13.50	12.40

Açıklamalar : (b.d.) Belli Değil ; (*) Yıllık Yüzde Değişim ;

(**) Avustralya, Fransa, İngiltere, Japonya ve Kanada İthalat F.O.B., İhracat F.O.B. ; Diğerleri C.I.F / F.O.B.

Kalite Kontrol Merkezi

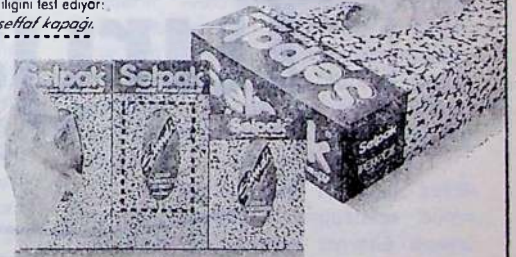
Kalite Kontrol Kutusu

Milyonlarca Kalite Kontrol Uzmanı, kalite kontrol testlerini, evlerde, işyerlerinde, arabalarda, her an titizlikle sürdürüyor.

Uzmanlar, şimdi, kulu mendilde bir Selpak yeniliğini test ediyor:
Selpak Kulu Mendil'in, ikinci, koruyucu, şeffaf kapaklı.

Vardıkları sonuç, hep olumlu...
Mendillerin tozdan korunmasının,
tek tek, kolayca çıkmasının sırrı,
burada... şeffaf, koruyucu kapakta!

Şimdi, yalnızca Selpak'ya!

Selpak Kalitesi, Sizin Kontrolünüzde

Turyağ, seçkin ürünleriyle yaşamınızda, yanınızda!

"Öncü" Turyağ'ın hepsi birbirinden kaliteli ürünleri, yaklaşık 70 yıldır yaşamımızın her anında, yanınızda. BIO TURSİL, BIO TURSİL OTOMATİK, PRIL, PRIL OTOMATİK ve DIXI gibi deterjanlardan çamaşır yumuşatıcısı VERNEL'e; YAYLA, YAYLA AYÇİÇEK, UFA gibi nebati margarin ve yağlardan endüstriyel yıkama maddelerine kadar tüm Turyağ ürünleri, çok çeşitli alanlarda güvenle kullanılıyor. Evlerde, otellerde, hastanelerde, bürolarda, fabrikalarda hep Turyağ var... Hep Turyağ gücü, Turyağ büyüklüğü, Turyağ güvencesi var.

70 yıllık geçmişi ile, "ilk"leri ve "ilke"leriyle güvendiğiniz Turyağ her zaman yaşamınızda, yanınızda.

Turyağ

TURYAĞ P.K 171 İZMİR

Turyağ bir Henkel Grubu ve Yapı Kredi A.Ş. kuruluşudur

Çok Borçlu Ülkelerde Kamu Harcamalarının Azaltılması (*)

Yazan :

NORMAN L. HICKS (**)

Çeviren :

YRD. DOÇ. DR. KÂMİL TÜĞEN

1978 - 1984 dönemi uluslararası ekonomideki ciddi düzensizliklerle karakterize edilir. Petrol ihracatçısı ülkelerin gelirlerini artıran 1979 - 1980'deki petrol fiyatlarının aşırı yükselişi, ithalatçı ülkeleri ekonomiyi yeniden düzenleme problemiyle karşı karşıya getirmiştir. Orta gelir seviyesindeki ülkeler için yeniden düzenleme programı, 1982 yılı sonuna kadar uluslararası banka sisteminin sağladığı imkânlar ve petrol ihracatçısı ülkelerin sisteme katkıları ile kolaylaştırılmıştır. Daha sonra, durum çok ciddileşmiştir. Büyümelerini sürdürme ve ihracatlarını artırma çabalarına rağmen bu ülkelerin pek çoğu dış borç servislerini yerine getirememişlerdir. Bu nedenle, yükümlülüklerinin yeniden gözden geçirilmesini isteme ya da ödemelerini durdurma durumunda kalmışlardır. Yatırım programlarının büyük bir kısmını dış borçla finanse eden, özel yabancı mali piya-

salara girişleri sınırlanan ülkeler, harcamalarını azaltmak zorundaydılar. Bundan başka, borçların yeniden görüşülmesine eşlik eden istikrar programları, çok defa vergileri ağırlaştırılmaksızın bütçe açıklarını daraltacak şekilde kamu harcamalarının azaltılması sonucunu vermiştir.

Harcama programlarını yeniden düzenleme gereği, bu düzenlemelerin sosyal maliyetleri düşünüldüğünde, tüm dünyada ciddi endişeler ortaya çıkarmıştır. Genellikle çok yoksul ülkelerin, istikrar programlarının etkisiyle tasarruflarını artırmaları beklenir. Bu yüzden, özellikle çok yoksullara fayda sağlayan eğitim, sağlık, beslenme ve barınma gibi harcamaların seviyesinin korunması söz konusudur.

Bu düşüncelere rağmen, hükümetler tarafından uygulanan bütçe ile ilgili daraltmalar, ayrıntılı incelemelerin konusunu oluşturmamıştır. Bundan önceki çalışmalar 1972 ve 1980 arasında harcamaların azaltılmasına dayanıyordu (Norman L. Hicks ve Anne Kubisch'in Finances et Développement'in Septembre 1984 sayısında yayınlanmış «Gelişmekte Olan

(*) Finances et Développement, Publication Trimestrielle du Fonds Monétaire International et de la Banque Mondiale, Mars 1989, p. 35-37.

(**) Economiste Principal, Bureau Régional Asie, Banque Mondiale.

Ülkelerde Kamu Harcamalarının Azaltılması» başlıklı incelemesi). Bu çalışmaların bütçesel kısıtlamalar döneminde, sosyal sektörlerin ve savunmanın genellikle yeterince korunduğu sonucu çıkıyordu. Hükümetler, savunma harcamalarını azaltma gücünü ile karşılaştıklarında daha çok yatırım harcamaları üzerinde değişiklikler yapmak; sosyal sektörlerle ilgili harcamalar ve savunma harcamalarını azaltmadan önce altyapı bütçelerini azaltmak eğilimindedirler.

Görünüşe göre, eğer sosyal sektörlerin harcamaları bütünüyle reel anlamda azalıyor, bu azalma diğer sektörlerdekine göre nispeten çok daha azdır.

Mevcut Durum

1978 yılından bu yana çok borçlu ülkelerde kamu harcamaları nasıl bir gelişme gösterdi? Bu yazı, borç krizinin başladığı ve özel yabancı mali piyasalara girmenin güç olduğu 1978-1984 dönemi için, 1981-1984 dönemi üzerinde daha geniş ölçüde durarak, çok borçlu 11 ülke tecrübesini ele almaktadır. Kamu harcamaları ile ilgili veriler, Dünya Bankası «Ekonomik ve Sosyal Veriler Bankası» tarafından sağlanmış, GSMH deflatörlerinden faydalanmak suretiyle IMF'nin Government Financial Statistics'inden alınmıştır.

Ele alınan dönemde ülkeler, verilerinin kullanılabilirliği ile belirlenmiş ve 1984'te GSMH'ye göre en azından % 45 borçlanma rasyosu olanları ile sınırlandırılmıştır. İnceleme konusunu oluşturan her grup için ortalama rasyo 1978'de % 44 iken 1985'te % 85 olmuştur (bkz. Tablo I). Aynı şekilde, borç servisi yükü 1975'te mal ve hizmet ihracatının % 31'i iken

1984'te % 42'ye ulaşmıştır. Bununla birlikte, borç servisinin artışı, birçok ödemenin durdurulması ve borç birikimi ile sınırlandırılmıştır. Borç servisinin artışı ve cari ödemeler açığının ağırlaşması karşısında, çok sayıda borçlu ülke, iç tüketimi azaltmaya, ihracat için üretimi artırmaya yönelik düzenleme programlarına girişmek zorunluluğunu duymuşlardır. İç tüketimin, devlet bütçe açığında bir azaltma gerçekleştirilerek yönetilmesi gerekmektedir.

Borç sorunu, «borç servisi» başlığı altındaki ödemelerin, özellikle mali giderlerin artışı yüzünden, devlet bütçesi üzerinde direkt bir etkiye sahiptir. Teoride, artan faiz yükleri, vergi artışıyla toplum üzerine yansıtılabilir ya da diğer harcama tipleriyle soğurulabilir. Yapılacak değişiklikler, bir sektörden diğerine farklı olabilir.

Reel veriler, çok borçlu ülkelerde toplam harcamalar içinde mali yüklerin payının bu dönem boyunca 1978'deki % 7'lik değerinin 1984'te % 14'e çıkarak büyük boyutta arttığını göstermektedir (bkz. Tablo II). Yine söz konusu dönemde yatırım harcamalarının ve aynı şekilde ücretlerin payı dikkate değer bir şekilde azalmıştır. Bununla beraber, kamu harcamaları, mutlak değer ve GSMH'nin yüzdesi olarak da artmıştır. 1981 ile 1984 arasında yatırım harcamaları % 20 azaldığı halde, kamu harcamalarının bütünü % 21, faizler de % 131 artmıştır. Ayrıca, kamu harcamaları GSMH'nin % 30'undan % 34'üne çıkmıştır. Faiz ödemelerindeki artışın bir bölümünün vergi artışı ve borçlanma ile finanse edildiği, diğer bölümünün de yatırımların ve ücretlerin düşürülmesi ile kapatıldığı görülmektedir.

Pek çok ülkede, devlet memur-

larının ücretleri enflasyonu izleyemeden dolayı azalmıştır. Çok sayıda ülkede, nominal ücretler ya da istihdam daraltılarak kamu sektörü ücret düzeyi azaltılmıştır. Eğer sübvansiyon ve faiz ödemelerinin toplam artışı mü-

kellelere direkt olarak yansıtılabilmişse, toplam harcamaların, 1978'deki dengelemeye göre, % 31'e yakın artması gerekecektir. Oysa artışın yalnızca yarısı vergi artışı ile geriye kalanı da harcamaların azaltılması ile

TABLO I
Çok Borçlu Ülkelerde
Reel Kamu Harcamalarının ve Borçların Gelişimi

	GSMH'nın Yüzdesi Olarak Borç		Reel Kamu Harcamalarındaki Değişmeler (%)
	1978	1984	
Arjantin	32	64	— 0.2
Bolivya	66	138	— 30.1
Brezilya	26	53	20.0
Şili	49	116	14.5
Kosta Rika	49	124	0.2
İsrail	96	95	74.9
Fas	38	94	10.6
Meksika	36	60	86.1
TÜRKİYE	28	46	14.5
Uruguay	20	67	11.6
Venezuela	42	75	— 16.2
Ortalama	44	85	

Kaynak: FMI, Government Financial Statistics (1986) et Banque Mondiale, World Debt Tables (Edition 1987-88).

TABLO II
Çok Borçlu Ülkelerde Harcamaların Dağılımı (%)

	Toplamın Yüzdesi			Yüzde Olarak Reel Değişiklikler	
	1978	1981	1984	1978 - 84	1981 - 84
Yatırımlar	20.2	17.2	12.1	— 18.7	— 20.5
Cari Harcamalar	80.8	84.2	88.7	27.3	28.6
Ücretler	32.0	30.3	20.0	— 9.6	— 6.6
Diğer Mal ve Hizmetler	12.7	12.9	10.4	7.8	0.1
Faizler	7.0	8.5	13.9	155.1	131.6
Sübvansiyonlar	29.3	32.5	36.4	68.2	157.3
Toplam	100.0	100.0	100.0	15.9	20.8
Toplam Harcamalar/GSMH	27.2	30.3	34.0	—	—

Kaynak: bkz. Tablo I.

karşılanmıştır. Sübvansiyonlarda ise bu dönem boyunca şaşırtıcı bir şekilde yükselme görülmüştür. Şüphesiz ekonomiyi yeniden düzenleme döneminde; gıda yardımı, diğer gündelik sübvansiyonlar ve özellikle resesyon dönemindeki zararları nedeniyle; pek çok ülkede bütçesel ağır bir etkiye sahip olan ve güçlük içinde bulunan kamu teşebbüslerine sübvansiyonlar yapılması söz konusudur.

Sübvansiyonların ve ödenmiş faizlerin artması, diğer sektörlerin harcamalarında da değişmelere neden olmuştur (bkz. Tablo III). Harcamaların bütünü 1981 - 1984 döneminde % 21 arttığı halde; altyapı, savunma ve üretken sektör harcamaları reel anlamda azalmıştır. Buna karşılık, sosyal sektörlerin harcamaları azalmamış ve 1981'den önceki seviyelerini reel olarak korumuşlardır. Sosyal sektörlerin nispeten önemli ölçüde korunması, 1972 - 1980'deki durumla karşılaştırılabilir (bkz. Hicks ve Kubisch'in incelemesi). Ancak, ele alınan son örnekte, savunma harcamalarının yeterince korunmamış olması şaşırtıcıdır.

Bununla birlikte, eğer 1978 - 1984 döneminin bütünü incelenirse, tablolarda, önce bir artış sonra harcamaların azalması şeklinde bazı farklılıklar göze çarpar. Sosyal ve üretken harcamaların, aynı şekilde genel hizmetlerle (polis, idare, adalet hizmetleri ve diğer sektörel olmayan hizmetler) ilgili harcamaların 1978'den sonra arttığı görülmektedir.

Öte yandan bu dönemde, altyapı harcamalarının seviyesi düşmüştür. Diğer sektörlerde de 1981 ve 1984 arasında sübvansiyonların ve faiz ödemelerinin artışı nedeniyle harcamalar azalmıştır. Bu azalışlar, bütünüyle önceki artışla giderilememiştir. Böylece dönemin sonunda genel hizmetlerde, sosyal ve üretken sektörlerde reel anlamda bir artış ortaya çıkmıştır.

Söz konusu dönemde, çok kuvvetli karşılıklı etkileşime yol açan altyapı gibi sermaye birleşimi kuvvetli olan sektörlerle ilgili yatırım harcamaları ve cari harcamalar da çok azalmıştır. Ne var ki, bu örnekteki veriler sektörler itibariyle cari harcamaları ve yatırım harcamalarını bir-

TABLO III
Çok Borçlu Ülkelerde
Sektörel Harcamaların Gelişimi (%)

	Yüzde Olarak Reel Değişmeler	
	1978 - 84	1981 - 84
Toplam Harcamalar	15.9	20.8
Genel Hizmetler	22.5	-6.9
Savunma	3.1	-3.2
Sosyal Sektörler	5.2	0.7
Altyapı	-8.1	-1.5
Üretim	7.4	-9.4
Diğerleri (*)	173.4	470.3

(*) Sübvansiyonlar ve faizler dahil.

Kaynak: bkz. Tablo I.

birinden ayırt etmek için yeterince ayrıntılı değildir.

Varılan Sonuçlar

Çok borçlu gelişmekte olan ülkelerde kamu harcamalarının azaltılmasının incelenmesi, kamu harcamaları üzerinde borç yükünün artışının kuvvetli bir etki yaptığını göstermektedir. Gelecekteki büyüme hızını belirleyici etkisi olabilecek kamu yatırımları, harcamalarda yapılan azaltmalardan en çok etkilenen bir harcama türüdür. Bu bağlamda devlet memurlarının maaşları ve ücretler de benzer şekilde reel anlamda düşmüştür. Araştırmalara ilişkin bulgular, sosyal sektörlerle ilgili harcamaların söz konusu azaltma programından yeterince korunduğunu göstermektedir.

Yeniden düzenleme dönemlerinde iktidarlar, yatırımların uzun dönemde doğuracağı gelecekteki üretim

artışı aleyhine hayat seviyesini korumayı yeğleyebilirler. Sosyal sektörlerin, diğer sektörlerle göre daha az yatırım gerektirmeleri ve azaltılması güç çok büyük bir istihdam bileşeni oluşturmaları nedeniyle, kamu harcamalarındaki kısıtlamadan en az etkilenen sektörler olması haklı görülebilir.

Kamu harcamalarıyla ilgili açık kısıntılar esas olarak altyapı gibi yoğun sermayeli sektörleri etkiler. Bununla beraber, yabancı sermaye temininin kolay, kamu yatırımlarının birbirini izler şekilde yeterli bir düzeyi koruduğu ve harcama azalışlarının harcamaların tümünü ekonomik bir düzeye getirdiği dönemler; olumsuz gelişmelerin dışında tutulabilir. Ne olursa olsun, borç krizi dönemi boyunca yatırımların azalması, gelecekteki büyümeyi ve ülkelerin borç ödeme kapasitelerini sınırlamak riskine sahiptir.

Bankacıların ve
İş Çevrelerinin Beklediği Kitap :

●
VECDİ ÜNAY

●
**BANKALARCA
DIŞ TİCARETİN
FİNANSE EDİLMESİ
USULLERİ**

●
ÇOK YAKINDA ÇIKIYOR
ES Yayınları - Telefon : 526 34 11

dünün, bugün, yarının
bankası

T.C. ZİRAAT
BANKASI

"Gücüne erişilmez,"

AYIN EKONOMİK OLAYLARI

DR. YILDIRIM KILKIŞ

İtibar Kazanma Çabaları

FİYAT artışlarını yavaşlatmak, memuru ve işçiyi memnun etmek, çiftçiye mahsulünün karşılığını vermeye çalışmak; hükümetin son aylardaki gayretleri-
nir odak noktası olma görünümündedir. Bu çabalara, gerçekçi olduğu iddia edil-
len Altıncı Beş Yıllık Plan da dahil edilebilir. Bu görünüm, kamuoyunda azalan
tercihin yeniden kazanılması ile ilgili olduğu kadar, oy kaybının gerçek nedeninin
seçmenin midesinden geçtiği inancı ile de yakından ilgilidir. Ancak, alınan ön-
lemlerle, umulan oy kazancının sağlanacağına herkesin inanmasını beklemek de
pek gerçekçi olmayacaktır.

Nitekim, bu görüşü doğrulayan olaylar, 1989 Mayıs ayında görülmüştür.
Önemli ekonomik olayların başında piyasaların durgunluğu gelmektedir. Türkiye
Odaları Birliği'nin yıllık Genel Kurul toplantısı vesilesiyle Hükümetin şiddetle
eleştirilmesi; TÜSİAD'ın, Ticaret ve Sanayi Odalarının muhalefet partilerine ya-
kın ilgi göstermeleri; önemli gelişmelerdir.

İşadamları devlet borçlarının çok yüksek olmasından, bütçe açıklarından,
ani ve fevri kararlardan şikâyetçidirler. 1980'den önceki Hükümetler, çeşitli ke-
simlerin görüşlerini öğrenmeden önemli ekonomik kararlar almamaya özen gös-
terirler, yapıcı önerilere itibar ederlerdi.

ANAP döneminde, her şeyi çok iyi bildiğini sananların devri başlamış, iş
âlemi ve işçi kesimi ile diyalog kopmuş, bunun yerine cezalandırma, ihtar ve
ikaz uygulamasına geçilmiştir. Bu nedenle genel olarak Hükümetin ve bu arada
bazı Bakanların, geçmişteki hatalı davranışlarla yitirdikleri itibarlarını yeniden
kazanma başarısı göstermeleri pek beklenmemektedir.

Üretimin düşmesi ve pamuk fiyatlarının çok yükselmesi yüzünden, ihracatı-
mızın önemli kalemini oluşturan pamuklu mensucat mamulleri ihracatının azal-
masından endişe edilmektedir. Yoksa, 1989'da, ihracatımızda olumsuz bir du-
rum yaratmamak için pamuk ve pamuk ipliği ithaline mi gidilecektir?

İlan edilen protestolu senetler tutarı, geçen yılın aynı dönemine göre değer
olarak % 59 artmıştır. Bu artış oranı, enflasyon oranına göre pek önemli olma-
yabilir; ancak, konkardato taleplerinin geçen yıla nazaran % 44 artması, iflasların
ise % 10'a yaklaşması; ekonomideki sıkıntıların göstergeleri olarak ilgi ile izlen-
melidir.

1989 Mayıs ayında 500 binden fazla kamu işçisi ile toplu sözleşme imzalanması, geniş ölçüde grevlere gidileceği endişesini şimdilik gidermişse de, enerji kesiminde (elektrik ve yakıt) işçi-işveren uyumsuzluğu devam etmektedir. İlgili Bakanların değil, bizzat Sayın Özal'ın bu uyumsuzluğu da çözmesi beklenmektedir.

Geride bıraktığımız 1989 Mayıs ayında ekonomik faaliyetleri ilgilendiren başlıca olaylar ve mevzuat şöyle özetlenebilir.

İthalatla İlgili Konular

Fiyat artışlarını önlemek amacıyla Hükümetin aldığı tedbirlerden biri, yerli üretimi olan maddelerin ithalatını kolaylaştıran imkânlar olmuştur. Bilindiği gibi, Maliye ve Gümrük Bakanı Sayın Pakdemirli, sanayicileri, üretim ve kapasite artırımına gitmeleri konusunda uyarılmış, aksi halde ithalatın kolaylaştırılacağını belirtmişti. Bu, Mayıs ayında gerçekleştirilmiştir. 1989 Mayıs ayı içinde yayınlanan ithalat tebliğleriyle çeşitli maddelerin Gümrük Vergisi ve fon tutarlarında değişiklikler yapılmıştır.

- 9 Mayıs 1989 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararı ile, bazı kâğıt ve karton cinslerinde Gümrük Vergisi oranları % 15'ten % 60'a çıkarılmış; tuvalet ve yüz temizleyici kâğıtlarda ise % 40'tan % 15'e indirilmiştir. Ayrıca, oksijen ve elektrik kaynağında kullanılan gözlük camları ve sair cam türleri ile elektronik ve elektromekanik alanlara ait camlarda Gümrük Vergisi % 10 ile % 15 arasında değişen oranlarda indirilmiştir.

- Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın 9 Mayıs 1989 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan İthalat 89/5 Tebliği ile, kara nakil araçlarının bazı aksam, parça ve aksesuarı, ithali izne tabi mallar listesinden çıkarılmıştır.

- 24.5.1989 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararı ile, 1700 santimetreküp kadar silindir hacmi olan otomobillerin Gümrük Vergisi % 35'ten % 20'ye, fon miktarı ise % 30'dan % 20'ye indirilmiştir. Daha yüksek hacimli araçlardan % 50 - % 100 arasında alınan Gümrük Vergisi % 35 - % 60'a, fon kesintileri ise % 200'den % 120'ye indirilmiştir. Traktör ve damperli kamyon ithallerinde de vergi ve fon indirimi tanınmıştır. Bu arada ithalatı fazla olmayan gıda maddeleri, ipek ipliği, dokunmuş halı gibi çok sayıda maddenin gümrük vergileri ve fon kesintileri de indirilmiş bulunmaktadır.

- 23 Mayıs 1989 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan bir Yönetmelikle, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı İthalat Yönetmeliği'nin bazı maddeleri değiştirilmiştir. Yapılan değişiklikle; sanayicilerin müsaadeye tabi mallar listesinden kendi ihtiyaçları için yapacakları ithalatta teminatın bankalarca tahsil edileceği, teminatın geri alınması için ithal müsaadesinin taşıdığı tarihten itibaren üç ay içinde müracaat edilmesi gereği hükme bağlanmıştır.

İhracatla İlgili Konular

1989 Mayıs ayında Hükümetin ihracatla ilgili yeni karar ve uygulamalar getirdiği görülmektedir.

- Merkez Bankası'nın Irak'tan alacaklı olan ihracatçıların alacaklarını ödemeye başladığı öğrenilmiştir. Irak'tan alınan petrolün bedelinin bir kısmı ile bu alacakların karşılanacağı anlaşılmaktadır.

- İhracatta Kurumlar Vergisi kolaylığından yararlanma sınırı bir milyon dolar iken; sınır daraltılarak, bir yıl içinde 250 bin dolarlık sanayi mamulü ihrac edenlere bu haktan yararlanmaları sağlanmıştır. 20 Mayıs 1989 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararı ile 1989'da uygulanacak Kurumlar Vergisi istisnası % 20, 1990 yılı için % 18 olarak tespit edilmiştir. Yaş meyve, sebze, kesme çiçek, süs bitkileri ve su ürünleri ihracatında istisna sınırı sıfır'a indirilmiş, dış navlun hâsılatı için sıfır olan ihracat sınırı değiştirilmemiştir.

- İhracat kredi sigortası uygulaması Eximbank tarafından başlatılmıştır. Bankanın kısa vadeli ihracat kredi sigortasından ihracatçı firmaların fiilen yararlanması 1989 Mayıs ayında gerçekleşmiştir.

- İhracatı ve Döviz Kazandırıcı Faaliyetleri Teşvik Kararı'nda yapılan değişiklikler, 11 Mayıs 1989 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Buna göre; imalatçı - ihracatçıları ihtiyaçları olan fuel-oil'i; Gümrük Vergisi ile diğer ithal vergi ve resimlerinden, akaryakıt tüketim vergisi ve (KDV hariç) her türlü fonlardan muaf olarak; Türkiye'deki rafinerilerden, bedeli serbest dövizle ödenmek kaydıyla teminatsız olarak satın alabileceklerdir. İmalatçı - ihracatçıları, aynı koşullarla, ihtiyaçları olan kömürü Türkiye Kömür İşletmelerinden, elektriği ise TEK veya bu kurumun belirleyeceği diğer şirketlerden teminatsız olarak sağlayabileceklerdir.

- 24 Mayıs 1989 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın tebliği ile, ihracı bir merci emrine bağlı mallar listesinden, işlenmiş kıymetli madenler ve taşlar çıkarılmış bulunmaktadır.

Bankalarla İlgili Konular

- 12 Mayıs 1989 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Merkez Bankası tebliği ile, bankaların değişken faizli tasarruf mevduatı hesabı açmaları mümkün kılınmıştır. Asgari 2 yıl vadeli olacak olan bu hesaplar, 3-4 ve 5 yıla kadar vadeli olabileceklerdir ve faizler her yılın sonunda tahakkuk ettirilecektir. Bu hesaplara uygulanacak olan faizler pazarlıkla tespit edilecektir.

- Aynı Resmi Gazete'de, tasarruf mevduatı türleri ve vade dilimleri ile ilgili bir Merkez Bankası Tebliği de yayınlanmıştır. Buna göre tasarruf mevduatları önce «vadeli» ve «vadesiz» olarak ikiye ayrılmaktadır. Vadeli mevduat kendi içinde sabit faizli olarak 1 ay, 3 ay, 6 ay ve 1 yıl; değişken faizli olarak 2, 3, 4 ve 5 yıl şeklinde sınıflanmaktadır.

- Mevduat munzam karşılıkları ile ilgili Merkez Bankası tebliği de 12 Mayıs 1989 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Buna göre, uygulanacak olan yeni mevduat munzam karşılık oranları şöyledir: Vadesiz ve 3 aya kadar vadeli mevduatta (3 ay hariç) % 20; 3 aydan 1 yıla kadar vadeli mevduatta

(3 ay ve 1 yıl dahil) % 10; 2 yıl vadeli değişken mevduatta % 8; 3 yıl vadeli değişken mevduatta % 6; 4 yıl vadeli değişken mevduatta % 4 ve 5 yıl vadeli değişken mevduatta % 2.

- Çaybank'ın mevduat kabulü ve bankacılık yapma yetkisini kaldıran Bakanlar Kurulu Kararı'nın Danıştay 10'uncu Dairesi tarafından durdurulması üzerine, Çaybank yeniden faaliyete geçme imkânına kavuşmuştur.

- Bankaların mevduat faizlerine uyguladıkları faizler, halen sabit ve durgun bir durum göstermektedir. Bu arada, 1 yıllık mevduata % 65 faiz uygulamasını, ay içinde Garanti Bankası değiştirmiş ve bu oranı bir puan düşürerek % 64'e indirmiştir.

- 15 Mayıs 1989 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Merkez Bankası Genelgesi ile, Merkez Bankası'nca alım satım konusu yapılan dövizler listesine ECU (Avrupa Para Birimi) da dahil edilmiştir. Bu suretle AT içinde geçerli olan ECU'nun da resmen döviz olarak alım satımı yapılabilecektir.

- Merkezi Paris'te bulunan Sosyete Général S. A. bankasının 10 milyar ABD Doları başlangıç sermayesi ile Türkiye'de bir şube açmasına Bakanlar Kurulu izin vermiştir. Bu karar 24 Mayıs 1989 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanmıştır.

Vergi İstihbarat Arşivi Kuruldu

10 Mayıs 1989 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nın tebliği ile, Bakanlık bünyesinde «Vergi İstihbarat Arşivi» kurulmuştur. Bilindiği gibi, Vergi İdaresi bilgisayar sistemine geçmiş bulunmaktadır. Kurulan bu arşivle boyan edilen vergilerin doğru olup olmadıkları kontrol edilebilecektir. Arşivin çalışması ile ilgili olarak bilgi ve belge vermek zorunda olanlar saptanmıştır. Bunlara ek olarak; eczaneler, tapu sicil müdürlükleri, vilayet, belediye ve TEK gibi kurumlar, kıymetli maden, taş ve eşyaları işleyenler, imalatçı sınai müesseseler de istihbarat arşivine belirli formları vermek zorundadırlar.

Bina Vergisi Oranında Değişiklik

11 Mayıs 1989 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan ve 1 Ocak 1989'dan itibaren yürürlüğe giren Bakanlar Kurulu Kararı ile; Türkiye sınırları içinde tek meskeni olan, bu meskeninde bizzat oturan emeklilerin ödeyecekleri bina vergisinin oranı binde 4'ten binde 2'ye indirilmiştir.

Sermaye Piyasasında Özel Denetim

5 Mayıs 1989 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Sermaye Piyasası Kurulu Tebliği ile; sermaye piyasasında bağımsız denetleme ile ilgili olarak, denetleme esasları ve bunlara ait yapılması zorunlu ilke ve kuralları açıklanmaktadır. Bu arada, bu denetlemeleri yapacak denetleme kuruluşlarının listesi yenilenerek karauoyuna duyurulmaktadır.

Şirket Kurulması ile İlgili Yeni Düzenleme

29 Mayıs 1989 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan İçticaret 1989/7 sayılı Sirküler ile İstanbul ve İzmir illerindeki anonim ve limited şirketlerin kurulması ve statü değişikliği hususlarında müracaatların, 15 Haziran 1989'dan itibaren, İstanbul ve İzmir'de bulunan il Sanayi ve Ticaret Müdürlüklerine yapılması kararlaştırılmıştır. Söz konusu iki il dışındaki illerde kurulacak anonim ve limited şirketlerle ilgili müracaatlar ise, eskiden olduğu gibi yine Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın Ankara'daki merkez teşkilatına yapılacaktır.

Toplu Konut Uygulama Yönetmeliği

30 Mayıs 1989 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Toplu Konut Uygulama Yönetmeliği, ilgili kanun ile Toplu Konut Fonu'nun kullanım tüzüğü'nün uygulanmasını sağlamak amacıyla hazırlanmıştır. Yönetmelik, toplu konut alanlarının tespiti, inşaaata hazır hale getirilmesi, kredilendirme ve Fon'un diğer kullanım sahalarına ilişkin esas ve usulleri kapsamaktadır.

Aynı Resmi Gazete'de yayınlanan 89/1 sayılı Tebliğ ile, Yönetmeliğin geçici 1 ve 2. maddelerinin uygulama esaslarına dair açıklamalarda bulunmaktadır. Bu arada müracaatların yapılması, inceleme ve kredilendirme esasları açıklanmaktadır. Türkiye Emlak Bankası ve Vakıflar Bankası tarafından kabul edilecek başvurular, 2 ay içinde onaya sunulacaktır. Hak sahipliğine esas alınacak aile geliri üst sınırı değeri, 1989 yılı başından itibaren geçerli olmak üzere 9 milyon TL/yıl olarak tespit edilmiştir.

Araçların Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası Primleri Artırıldı

Motorlu araçların zorunlu mali sorumluluk sigorta primleri, 15 Mayıs 1989 tarihinden itibaren 15 bin liraya çıkarılmıştır. Yeni düzenlemeye göre, ölüm halinde ödenecek tazminat 5 milyon liraya, araç maddi hasar tazminatı ise 300.000 TL'den 600.000 TL'ye yükseltilmiştir.

Bakanlıklarda ve Bağlı Kuruluşlarda AT Birimleri Kuruluyor

4 Mayıs 1989 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Kanun Hükmünde Kararname (KHK)/367 ile; Bakanlıklarda ve bağlı kuruluşlarda Avrupa Topluluğu (AT) ile ilgili birimler kurulması, Bakanlıklarda bu hususta kadrolar ihdas edilmesi kabul edilmiştir. Amaç, AT ile ilişkilerde hizmetlerinin süratli, düzenli, etkili ve verimli şekilde yürütülmesidir. KHK, her Bakanlık ve Başbakanlığa bağlı kuruluşların kendi görev alanları ile sınırlı olarak çalışmalarını düzenlemektedir.

Boğaziçi Hava Taşımacılığı Şirketi Tasfiye Ediliyor

Özelleştirilmesi kabul edilen Boğaziçi Hava Taşımacılığı Şirketi (BHT)'nin tasfiye edilme kararı kararlaştırılmıştır. Ekonomik İşler Yüksek Planlama Kurulu'nun 1 Mayıs 1989 tarihinde aldığı karar üzerine BHT'nin tüm malvarlığının Türk Hava Yolları'na devredilmesi için çalışmalar başlamıştır.

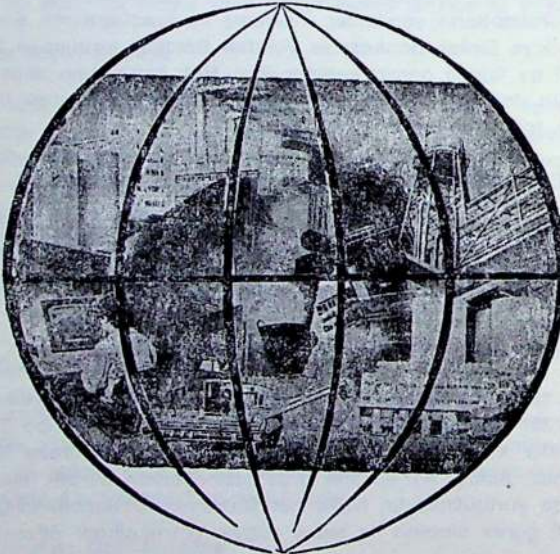

Zamlar Devam Ediyor

1989 Mayıs ayında, hayat pahalılığı devam etmiş, özellikle gıda maddeleri fiyatları yükselmiştir. Gıda maddeleri fiyatlarındaki artışların yanı sıra başlıca zam gören mal ve hizmetler şöyle sıralanabilir:

- İlaç fiyatlarına Sağlık Bakanlığı % 1 ile % 17 arasında değişen oranlarda zam yapılmasını kabul etmiştir.
- Türk Hava Yolları iç hat ücretlerine % 22.7 oranında zam yapmıştır.
- Çay fiyatlarına ortalama % 40 oranında zam yapılmış bulunmaktadır.
- PTT İdaresi çeşitli posta gönderilerinin ücretlerine % 10 ile % 16.6 arasında değişen oranlarda sürpriz zam yapmıştır. Yurt içi mektupların gönderim ücreti 150.— TL'den 175.— TL'ye, yurt dışı mektupların gönderim ücreti ise 600.— TL'den 700.— TL'ye çıkmıştır. Taahhüt ücretleri 750.— TL'den 825.— TL'ye yükselmiştir.

Ciddi ve istikrarlı yönlendirme, tasarrufun güvencesidir.

Türkbank, tasarrufun güvencesine
ve yönlendirilmesine
gösterdiği

özen ve ciddiyetle, ülke ekonomisine
büyük katkıları sağlamaktadır.
Minliyoruz, gururluuz.

Daima güvenle,
daha mutlu geleceğe.

TÜRK İŞİTİRET BİNKİSİ
TÜRK BANK

İKTİSADİ KALKINMADA TARIM SEKTÖRÜNÜN VERGİLENDİRİLMESİ VE TARIM SEKTÖRÜNDEN SERMAYE AKTARIMI

ALİ YILMAZ GÜNDÜZ

1 — GİRİŞ

VERGİLENDİRME iktisadi kalkınma açısından büyük bir önem taşır. Vergiler iktisadi kalkınmanın finansmanını sağlar.

Vergi, esas yapısı itibariyle kamu harcamalarının kişiler arasında dağıtımı için başvurulan bir maliye politikası aracıdır (Erginay, 1983, s. 27). Verginin ödenmesi mikro açıdan mükelleflerin gelirlerinin azalması, makro açıdan ise özel kesimin gelirlerinin bir kısmının kamu kesimine aktarılması anlamına gelmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik yapısı tarım sektörüne bağlı olmasına rağmen, tarımın milli gelir içerisindeki payı önemsiz denebilecek kadar azdır. Bu nedenle tarım sektörünün vergilendirilmesi özel bir önem taşımaktadır.

Hızlı, adil ve dengeli bir kalkınmanın gerçekleştirilmesinde tarım sektöründen alınabilecek vergilerin büyük bir önemi olacaktır. Ülkemizde, tarım sektörü için yapılan çeşitli uygulamalar sonunda belirli bazı hedefler aşılmış olmakla birlikte, henüz arzulanan düzeyde bir vergilendirme ye ulaşılamamıştır.

Cumhuriyet'in kuruluşundan bugüne kadar yapılmış olan çalışmalar

sonucu tarımda büyük gelişmeler sağlanmıştır. Bu dönemde tarım arazisi 11.7 milyon hektardan 28.5 milyon hektara, nüfusumuz ise 10.5 milyondan 55 milyona yükselmiştir. Yani tarım arazisindeki 2.5 kat bir artış karşılık nüfusta 5 katı bir artış olmuştur. Aynı yıllarda tarım sektöründe çalışan aktif nüfus oranı ise % 80'lerden % 60'lara kadar düşmüştür. Gelişmiş ülkelerde ise bu oran % 5 ilâ % 10 arasında değişmektedir (Tekinel, 1986, s. 2).

Tarımsal üretim, milli gelirin yaklaşık % 20'sini oluşturmaktadır. Tarımda çalışanların kişi başına elde ettiği gelir ise Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır (Tekinel, 1986, s. 3).

Bu nedenle tarım sektöründe beklenen hedefe ulaşabilmek için tarımda birim alandan elde edilen verimliliğin artırılması ve tarım sektöründe çalışan nüfusun aşağıya düşürülmesi gerekir. Böylece iktisadi kalkınmaya katkı sağlayabilecek sermaye aktarımı da mümkün olabilecektir.

2 — Ekonomik Kalkınmada Tarım Sektörünün Rolü

Gelişmiş ülkelerde ekonomik kalkınmanın ilk dönemlerinde sermaye birikimi bakımından tarım sektörünün

önemli rolü olduğu ifade edilmektedir. Bu durum günümüzde az gelişmiş ülkeler için de geçerli olabilir.

Gelişmiş bir tarım sektörü, ekonomideki diğer sektörlerin ihtiyaç duydukları işgücü problemini çözümlenebileceği gibi sürekli olarak artan nüfusun gıda, beslenme ve barınma sorunlarını da karşılar. Ayrıca tarım ürünlerinin ihraç edilmesi ülkenin döviz girdisini de artırır. Türkiye ekonomisinin kalkınması tarımın desteklenmesi ve gelişmesine bağlıdır.

İngiltere'de tarım sektörünün desteklenmesi gayesiyle gübre tarımsal ilaç ve diğer girdilerin tedarik edilmesi için çiftçilere 3 ay ile 40 yıl arasında ödenebilecek şekilde krediler verilmektedir (Alptekin, 1984, s. 173 vd.). Ülkemizde de buna benzer politikaların uygulanması tarım sektörünün gelişmesi açısından yararlı sonuçlar ortaya koyabilir. Aynı zamanda «GAP» projesi gibi yatırımlara da ağırlık verilmelidir.

Tarımın gelişmesi sonucunda fazla işgücü sanayi sektörüne aktararak ücretlerin aşırı yükselmesi engellenecektir. Böylece sanayi ürünlerinin maliyeti azalacak, neticede sanayi ürünlerine olan iç ve dış talep yükselecektir. Bu da sanayileşmeyi çzendirip topyekün kalkınmayı kolaylaştıracaktır. O halde ekonomik kalkınmaya tarım sektöründen başlayarak tarımsal gelişmeyi hızlandırmak gerekir.

3 — Gelişmekte Olan Ülkelerde Tarım Sektörünün Vergilendirilmesi

Gelişmekte olan ülkelerin hedefi hızlı bir ekonomik kalkınmadır. Bu da ancak kamu gelirlerinin artırılması ile mümkündür. Devlet ekonomik kal-

kınma için gerekli olan sağlık, eğitim, ulaşım, haberleşme gibi altyapı yatırımlarını yapmak zorundadır. Bu hizmetler kamu gelirleri ile finanse edilmektedir. Aynı zamanda vergiler, iç kaynaklardan sermaye birikimi için gerekli tasarrufların sağlandığı en uygun araçtır. Harcamaların üstünde bir gelir sağlayarak tarım ve diğer sektörlerle yapılacak yatırımlar için önemli miktarda kaynak aktarılabilir.

Gelişmekte olan ülkelerde vergilerin GSMH içindeki payı gelişmiş ülkelere oranla çok düşüktür. Gelişmiş ülkelerde GSMH'nın % 25 ilâ % 30'u vergi olarak alınırken bu oran az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde % 8 ilâ % 15 arasında kalmaktadır (Kaldor, 1982, s. 362 vd.). Vergi, bireylerin yaşamlarını sürdürebilecek gelirlerinin üzerinden alınmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde kişi başına düşen gelirin çok düşük olmasına karşılık, çok sayıda mülk sahiplerinin milli gelirden aldıkları paylar yüksek kalmakta ve bu payların büyük bir bölümü tüketime, az bir kısmı da tasarrufa ayrılmaktadır. Tasarruf edilen bu kısım ise ya büyük şehirlerde gayrimenkul alımına ya da atıl duran cıltın veya değerli madenlere yatırılmaktadır. Bu türlü davranışlar ise enflasyonu körükleyen faktörlerden sayılmaktadır. İşte bunu önleyebilmek için vergi sisteminde yeni düzenlemelere ihtiyaç vardır.

Avrupa ve Asya'da arazi vergisi en eski vergilerden biridir. Örneğin, Japonya'nın kalkınmasında tarımın vergilendirilmesi büyük rol oynamıştır. Arazi vergisi bazı ülkelerde düşük oranlarda alınmaktadır. Verginin yeneden düzenlenmesi politik ve yönetsel engeller nedeniyle zorlaşmaktadır. Geleneksel olarak arazi vergisi hâsi-

lanın 1/10'u şeklinde alınmaktadır. Vergiden sağlanan hâsılat Hindistan'da % 1.5, Türkiye'de ise % 0.2'dir (Kaldor, 1982, s. 361). Arazi vergisi, modern adalet anlayışına göre artan oranlı bir hale getirilmelidir. Artan oranlılık mükelleflerin sahip olduğu arazi değerine göre saptanabilir. Böylece vergi yükü de büyük ölçüde arazi sahipleri üzerine yansıtılmış olur.

Ülkemizde konsolide bütçeye girilen vergi gelirlerinin GSMH'ya oranı 1975'de 17.7, 1980'de 16.9 ve 1987'de ise % 16.2 olarak tespit edilmiştir (Maliye ve Gümrük Bakanlığı, 1988, s. 74). Tarımın vergilendirilmesi durumunda bu oran kendiliğinden yükselecek ve böylece devletin geliri de artmış olacaktır. Türkiye'de vergi ödemek için yapılan yolsuzluklar ve etkili bir vergi tekniğinin yürütülmemesi, vergi yükünün düşük kalmasına neden olmaktadır.

Son zamanlarda DPT (Devlet Planlama Teşkilâtı) 2 hektarın altındaki arazilerin vergiden muaf tutulmasını, 10 hektarın altındaki arazilerin % 5 ve 50 hektar veya üstündeki arazilerin % 15 oranında vergilendirilmesini kabul etmiştir. Zirai nüfusun % 1.5'inin mevcut arazilerinin % 21'ine, % 14'ünün ise % 31'ine sahip olduğunu dikkate alırsak, vergilendirmenin adaletli olmadığı ortaya çıkar. Tapu ve kadastro işlemlerinin tüm yurtta yapılması ve toprak reformunun bir an önce bitirilmesi halinde vergi gelirlerinde beklenen artış sağlanabilir.

Bugün ücret ve maaşlara ilişkin bilgilerin rapor edildiği gibi, sermaye varlıklarının ve bunlardan sağlanan gelirlerin de aynı biçimde sistematik olarak bildirimini sağlayacak bir mekanizma gereklidir. Böylece yasaların

düzenlenmesi ve idarenin iyileştirilmesi ile yükümlünün gelirinin bir kısmı devlet geliri olabilir.

4 — Türk Vergi Sistemi ve Ekonomik Kalkınma

Daha önce de belirtildiği gibi ekonomik gelişmede vergi politikasının önemi büyüktür. Tasarruf yetersizliği ise ekonomik gelişmeyi engelleyen en önemli faktörlerdendir.

Az gelişmiş ülkelerdeki düşük tasarruflar sadece gelir düşüklüğü ile değil, aynı zamanda vergi gayretinin yetersizliği ile de ilgilidir. Verginin gerçek olmayan yapısı, vergi idaresinin etkinliğinin zayıflığı ve vergi ödemelerine karşı bireylerin davranışları, vergi gelirlerini etkileyen unsurlardan bazılarıdır.

Tarımsal ürünlerden alınan vergiler ile arsa ve gayrimenkul alım-satımı yapan spekülâtorlerden alınan vergilerin düşük olması, devletin sosyal hizmetleri yerine getirme görevini aksatmaktadır. Bu nedenle Türk Vergi Sistemi'nde yeni düzenlemelerin yapılmasında fayda vardır.

Vergi gelirlerindeki artış kamu kesiminin ekonomi içindeki ağırlığını göstermektedir. Artan bu gelirlerle bir yandan kaynak kullanımı, diğer yandan da özel kesimin yatırım yapmadığı az gelişmiş bölgelerin altyapı yatırımlarının tamamlanması sağlanabilir. Böylece o bölgelerde istihdam alanları ve özel teşebbüslerin çekiciliği artırılarak ekonomik kalkınma hızlandırılabilir.

5 — Tarım Kesiminden Sermaye Aktarımı

İktisadi kalkınmayı, sanayileşmeye bağlı olsa bile tarımsal gelişmeden ayrı olarak düşünmek mümkün

değildir. Tarım kesiminin ülke ekonomisine katkısı oldukça büyüktür. Toplam nüfusun 1965 yılında % 70'i tarım sektöründe çalışırken, bu oran 1980'lerden sonra azalarak % 60'ın altına inmiştir. Tarımın ekonomik kalkınmaya katkısı başlıca üç grup altında toplanabilir (Kazgan, 1983, s. 416; Berksoy, 1969, s. 143). Buna göre tarım; (i) gelişme hızına ve milli gelir içindeki payına bağlı olarak bir ürün katkısı, (ii) tarımsal ürünlerin artırılması sonucunda bir piyasa katkısı ve (iii) sanayileşmenin gelişmesi için gerekli sermaye ve işgücü sağlayacak bir faktör katkısı yapabilir.

Ekonomi içinde sanayi kesiminin büyüebilmesi için işgücü ve sermayeye ihtiyaç vardır. Gelişmekte olan ülkelerde tarım sektörünün gerek toplam işgücü, gerekse gayri safi milli hâsıla içindeki nispi önemi gözönünde tutulacak olursa, sanayinin gelişmesi için sermaye ve işgücünü sağlayabilecek kaynağın tarım sektörü olacağı ortaya çıkar. Tarım kesiminden beklenen kaynak aktarımı, tarımın kendine yeterli düzeyinin üstüne çıkması ile mümkündür. Bu da tarımda geleneksel usullerin yerini modern usullerin alması ile sağlanabilir.

Tarım kesiminde verimlilik artışları meydana geldikçe faktör aktarımı sözkonusu olabilecek ve o zaman tarım sektörü iktisadi kalkınma sürecinde temel kaynak haline gelebilecektir (Berksoy, 1969, s. 144). Tarımsal fazlalığın sağlanmasında vergi ve fiyat politikası rol oynamaktadır.

5.1. — Vergi Politikası

Yatırımların teşvik edilmesinde vergilemenin, çeşitli indirim, istisna ve muafiyetler yoluyla hızlandırıcı bir rolü olduğu kabul edilmektedir. Vergileme, bu teşvik ediciliğinin aksine ver-

gi oranlarının yükselmesi ve vergi yükünün artırılması ile kalkınmanın temel sorunu olan yatırım fonlarının yükselmesi sağlanabilir.

Kalkınma hızını belirleyen faktörlerden biri yatırılabılır fonlardır. Bu nedenle tarım kesiminin vergilendirilmesi yatırılabılır fonların miktarını arttıracaktır.

Gelişmekte olan ülkelerde tarım arazilerinin tespitinde tapu ve kadastro işlemlerinin ülke genelinde zamanında yapılmamış olması, küçük işletmeciliğin çokluğu, modern teknolojilerin uygulanmıyışı, yarıcı ve ortakçılığın yaygınlığı gibi nedenler, tarım kesiminden beklenen sermaye artışını engellemektedir (Yuluğ, t.y., s. 115).

Tarımsal fazlalığın önemli bir finansman kaynağı olarak kullanılmasının en belirgin olduğu uygulamaya Japon iktisadi kalkınması olmuştur. Japonya'da 1878 ve 1917 yılları arasında tarım kesiminde önemli verimlilik artışları elde edilerek sanayi kesimine aktarılmıştır (Okhova-Rosovsky, 1960, s. 43).

Japon iktisadi kalkınmasının ilk dönemlerinde tarım kesiminde geniş çapta arazi vergisinin uygulandığı görülmektedir. Merkezi hükümet gelirleri içinde arazi vergisinin oranı ilk yıllarda % 85 civarında tutulmuş, kalkınmanın finansmanında kullanılan tarımsal artık büyük çapta arazi vergisinden sağlanmıştır. Ekonomi geliştikçe alınan vergiler de azaltılmıştır.

Türkiye'de ise 1976 yılında tarım sektörünün ödediği verginin gelir vergisi içindeki payı % 3.7 iken 1980 yılında artış göstermiş ve % 8'e ulaşmıştır. Tarım sektörüne verilen teşvik tutarları da sözkonusu yıllarda % 1.1 ve % 13.3 düzeylerine ulaşmıştır (Alpkent, 1984, s. 180 vd.).

Rakamlardaki yükseliş, tarıma verilen teşvikler ve tarım sektöründen alınan Gelir Vergisi tarımın gelişmesi bakımından iyiye doğru bir gidişi göstermektedir. Bu teşviklerin daha da artırılması tarımın gelişmesi açısından faydalı olabilecektir.

Daha önce de belirtildiği gibi, tarımdan sağlanan vergi gelirlerinin düşük kalmasının nedeni, çiftçilerin büyük çoğunluğunun vergi kapsamı dışında tutulması, vergi yükünün hafif olması ve belge düzeninin henüz yerince kurulamamış olmasıdır. Ekonomik kalkınma için bu sorunların çözülmesi gereklidir.

5.2. — Dengeli Bir Fiyat Politikasının İzlenmesi

Tarım kesiminden sermaye aktarımı sağlamak için uygulanacak fiyat politikasında tarım ve sanayi ürünleri arasında nispi dengenin kurulmasına özen gösterilmelidir. Bu da ancak tarım ve sanayi ürünleri arasında dengeli ve adil bir fiyat politikası izlemek suretiyle mümkün olur.

Tarım ve sanayi arasındaki dengeyi iç ticaret hadleri belirlemektedir. İç ticaret hadleri tarım ve sanayi ürünleri arasındaki mübadele hadlerini belirtmede kullanılır. İç ticaret hadleri adı verilen endeks, tarım ürünleri fiyat endeksi ile sanayi ürünleri fiyat endeksi arasındaki oran olarak tanımlanır (Berksoy, 1969, s. 143 vd.).

		Tarım Malları	
		Fiyat Endeksi	(Ft)
İç Ticaret	=		=
Hadleri		Sanayi Malları	(Fs)
		Fiyat Endeksi	

şeklinde gösterilir.

Son yıllarda bu oran tarımsal ürünler aleyhine işlemektedir. Yani bir önceki yıla göre bir birimlik sanayi

ürününe daha fazla miktarda tarımsal ürün düşmektedir.

1952-57 yılları arasında iç ticaret hadleri tarım lehine bir gelişme gösterirken, 1957 - 61 yılları arasında sanayi mallarının fiyatlarının hızla yükselmesi ile tarım sektörünün aleyhine dönmüştür. Daha sonraki yıllarda da bu durum tarım aleyhine devam etmiştir (Berksoy, 1969, s. 144).

Bu nedenle ekonomiye sermaye aktarımı düşünülen tarım sektöründe belirli bir fiyat politikası izlenmelidir.

6 — Tarım Sektöründen Alınan Vergiler

1963 yılına kadar tarım sektöründen hayvan vergisi ile arazi vergisi alınmıştır. Hayvan vergisi, çağdaş vergi sistemi içinde yeri olmadığı gerekçesi ile 1962 yılı sonunda kaldırılmıştır. 1925 yılında kaldırılan âşar vergisinin yerine konulan arazi vergisinin, 1955-63 yılları arasında il özel idarelerinin toplam gelirleri içindeki oranı % 17-25 arasında değişmiştir. Bu verginin matrahı arazi tahrirleriyle tespit edilen arazi değerleridir. Arazi tahrirlerinin her 10 yılda bir yapılması kararlaştırıldığı halde, 1936'dan beri yapılmamıştır (Egeci, 1966, s. 22).

Günümüzde tarım sektöründen gelir vergisi, emlak vergisi, dış ticaret vergisi, katma değer vergisi gibi vergiler alınmaktadır. Ne var ki bunların gayri safi milli hâsıla içerisindeki payları da önemsiz denebilecek bir değere sahiptir.

1960 yılından sonra çok tartışılan ve üzerinde durulan konulardan bir tanesi de tarımın vergilendirilmesidir. 1956-1966 yılları arasında tarımdan elde edilen vasitasız vergilerin toplamının genel bütçe gelirlerine oranının % 0.7 ile % 1.6 arasında değiştiği gö-

rılmektedir (Maliye Bakanlığı: Devlet Gelirleri Bülteni, 1969, s. 21; Arsan: 1958, s. 150). Daha sonraki yıllarda da fazla bir değişiklik olmamıştır. Tarım sektöründeki küçük çiftçilerin desteklenerek verimliliklerinin artırılması, daha sonra da vergilendirilmeleri vergi gelirlerini yükseltebilir.

7 — SONUÇ

Az gelişmiş ülkelerde sermaye faktörünün kıt olduğu bilinmektedir. Bu ülkeler sanayileşebilmek için sermaye faktörünü yeterince temin etmek zorundadırlar. Sermaye faktörü ülke içerisindeki değerlendirilmemiş kaynaklardan elde edilebildiği gibi, iç ve dış borçlanma suretiyle de sağlanabilir.

Ülke kalkınmasına katkıda bulunan tarım sektörünün verimli bir hale getirildikten sonra vergilendirilmesi, borçlanmadan daha ekonomik olacaktır. Bugün ülkemizde, tarım sektörünün vergilendirilmesinin mevcut duruma ile yetersiz olmasının sermaye faktörü üzerine olumsuz etkisi vardır. Bunun nedenlerini ise muafiyet sınırının geniş olması, götürü gider usulünün yaygınlığı, vergiye tabi gelirlerin de potansiyelin çok altında, vergilendirilmesi ve matrahların gizlenmesidir.

Tarımın etkin bir şekilde vergilendirilmesi ile sektörler arasında vergi eşitliği sağlanabileceği gibi, devlet gelirlerinde de artış görülecektir. Bunun sonucunda sermaye birikimi fazlaşacak ve istihdam imkânları da genişleyecektir. Tarımsal vergilemenin, ekonomik büyüme açısından önemli olduğu gibi, sosyal refah ve eşitliğin sağlanması bakımından da uygun bir iktisat politikası aracı olduğu söylenebilir. Bu nedenle çalış-

mamızda, tarım sektörünün verimli bir sektör haline getirildikten sonra vergilendirilmesinin gerekliliği önerilmiştir.

KAYNAKLAR

ALPTEKİN, Nurettin; «İngiltere Tarımı ve Türkiye ile Bazı Kıyaslamalar», Verimlilik, 1984/2, Ankara.

ARSAN, H.Ü.; Vergi Üzerine Bir İnceleme, S.B.F. Yayını, 1958, Ankara.

BERKSOY, Taner; «Tarım Kesiminden Sermaye Aktarımı», Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, Cilt 1, Sayı: 2, Ekim-1969.

ERGİNAY, Akif; Kamu Maliyesi, 9. Baskı, 1983, Ankara.

EGECİ, Ü.; Tarımın Ekonomik Kalkınmadaki Yeri, DPT Yayını, Ocak-1966.

KAZGAN, Günten; Tarımsal Gelişme. İstanbul, 1982.

KALDOR, Nicholas; «Gelişmekte Olan Ülkeler Vergilemeyi Öğrenilecekler mi?», Çev. Fethi Heper, Eskişehir İ.T.İ.A. Dergisi. Cilt: XVII, Sayı: 2, 1982.

OKHOVA, K. and ROSOVSKY; «The Role of Agriculture in Modern Japanese Economic Development», Economic Development and Cultural Change, Vol: 9, Part: 2, October, 1960.

TEKİNEL, Osman; Ülkemiz Tarımı ve Tarımsal Mekanizasyon Durumu, Tarımsal Mekanizasyon 10. Ulusal Kongresi, 5-7 Mayıs-1986, Adana.

Maliye Bakanlığı Devlet Gelirleri Bülteni, Sayı: 21, 1969, Ankara.

T.C. Maliye ve Gümrük Bakanlığı; 1988 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi, Şubat/1988, Ankara.

Türkiye Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği; İktisadi Rapor 1988, Ankara.

YULUĞ, M.; Az Gelişmiş Ülkelerde Tarımın Vergilendirilmesi, Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu, Neşr No: 138, Ankara.

Türk bankacılığında yeni bir boyut: Nixdorf teknolojisi.

Bütün dünyada ve Türkiye'de, hem teknoloji hem de iş dünyası için zaman boyutu giderek değer kazanıyor. Bilginin hızla işlenmesi, sonuçların hemen somutlaştırılması ve bunun mümkün olduğunca çok birime aynı zamanda yansıtılması...

Bu yüzden bankacılık çok yönlü bir alan: Ulusal ve uluslararası düzeyde uzmanlaşmayı gerektiriyor. Bir yandan günlük ve tekdüze, bir yandan da son derece karmaşık.

Bu zorlukların içinden çıkabilmek için, bütün dünyada birçok banka, Nixdorf'un Bütünsel Bankacılık Çözümü'ne başvuruyor. Özel olarak bankaların gereksinimlerini karşılamak için tasarlanmış bir donanım ve yazılım birleşimi; buna ek olarak hizmet ve eğitim... Nixdorf'u bütün dünyaya tanıtan ve tercih nedeni yapan özellikler gelişen Türk Bankacılığında da başarının yolunu çiziyor. Dostlarıyla ilişkileri her gün daha çok gelişen Türkiye'nin birçok önemli bankasında Nixdorf'un Bütünsel Çözümü'nden yararlanılıyor. Türkler ve Almanlar, aynı değeri, aynı zaman içinde aynı hızı ve çözümleri paylaşıyorlar.

Bankacılar, bütünsel haberleşme sistemlerinin bir parçası olarak işleyebilecek bilgisayarı istiyor. Bilgisayara sahip olmak da yeterli değil. Bunun ötesinde o bilgisayar sisteminin arkasında deneyimi ve bilgisiyile sürekli destek olacak bir kuruluş gerekiyor.

Nixdorf, donanım alanında modüler yapıya sahip. Teknolojinin gelişimine paralel olarak eski modül yenisiyle değiştirilebiliyor.

Aynı işlem, yazılımdaki gelişmeler için de geçerli. Evet, Nixdorf bilgisayar hep genç kalır ve uzun bir süre donanım ve yazılım yatırımı korunmuş olur.

Avrupa bankalarının yarısından fazlası Nixdorf'la çalışıyor. Bütün dünyada 150.000'in üzerinde terminal, bankalarda hizmet vermeyi sürdürüyor.

Bütün bankacılar Nixdorf'u tanır.

Şimdi siz de taniyorsunuz.

Türk-Alman dostluğu geleceğe bakıyor.

NIXDORF
COMPUTER

Türkiye'de ilk defa kredili kredi kartı: Yapı Kredi VISA.

Bütün batı ülkeleri gibi,
Türkiye'de nihayet "kredi"si de olan,
gerçek bir kredi kartı var:
Yapı Kredi VISA.

Yapı Kredi VISA, sadece ödeme aracı
değildir. Harcamalarınızı bir imzayla
yaparsınız, isterseniz ödemenizin önemli
bir bölümünü ileri tarihlere bırakabilir,
Yapı Kredi'den **kredi** kullanırsınız.*

Hesabınızda yeterli para bulunmasa bile,
nakit ihtiyacınızı Yapı Kredi VISA ile
karşılarırsınız. Kredi limitiniz dahilinde,
her an nakit para çekebilirsiniz.**

Yapı Kredi VISA ile, Yapı Kredi'deki
vadesiz hesaplarınızı kullanabilir,
TELEBANKA'lardan **günde 24 saat**,
yılda 365 gün hizmet alırsınız.

Yapı Kredi VISA ile tüm bu ayrıcalıklara
ve dünyanın en çok kabul gören kredi
kartına sahip olursunuz.

Siz de Yapı Kredi'ye gelin.
Türkiye'nin ilk gerçek kredi kartını,
Yapı Kredi VISA'yı alın.

Bu avantajlardan ve Aktif Bankacılık
Çağı'nın daha birçok kolaylığından,
olanağınızdan yararlanın.

Bugün "yeni bir hayat"a adım atın.

YAPI KREDİ
"hizmette sınır yoktur"

* Yurtiçi harcamalarınızda ekstreyi izleyen on gün içinde kredi kartı harcamalarınızın en az % 25'ini ödemek kaydıyla, borcunuzu ileri tarihlere ertelebilirsiniz.

** 583 Yapı Kredi şubesi, 24 saat hizmet veren TELEBANKA'lar, dünyanın dört bir yanında VISA sistemine dahil 20.000 bankanın şubeleri ve VISA sistemine bağlı 30.000'i aşkın ATM'den (otomatik vezne) nakit çekebilirsiniz.